

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU İKTİSADI ANABİLİM DALI

Türkiye-İsrail Ekonomik İlişkileri (1950-1970)

Yüksek Lisans Tezi

MELİH DUMAN

İstanbul, 2012

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU İKTİSADI ANABİLİM DALI

Türkiye-İsrail Ekonomik İlişkileri (1950-1970)

Yüksek Lisans Tezi

MELİH DUMAN

Danışman: YRD. DOÇ. DR. İBRAHİM MURAT BOZKURT

İstanbul, 2012

TEZ ONAYI

Enstitümüzün, Ortadoğu İktisadı Anabilim Dalında Yüksek Lisans öğrenimi gören 506210001 no. lu Melih DUMAN' ın hazırladığı "Türkiye-İsrail Ekonomik İlişkileri (1950-1970)" konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunması ve sözlü sınavı Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin 15. maddesi uyarınca 22.05.2017 tarihinde saat 15.00'da yapılmış sorulan sorulara alınan cevaplar sonucunda adayın tezinin *Kabul* ne OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ	İMZA
Yard. Doç. Dr. İ. Murat BOZKURT	<i>Kabul</i>	<i>M. Bozkurt</i>
Prof. Dr. Tiğınçe OKTAR	<i>Kabul</i>	<i>Tiğınçe Oktar</i>
Doç. Dr. Hamza AKENGİN	<i>Kabul</i>	<i>H. Akengin</i>

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı:	Melih Duman
Anabilim Dalı:	Ortadoğu İktisatı
Tez Danışmanı:	Yrd. Doç. Dr. İbrahim Murat Bozkurt
Tez Türü ve Tarihi:	Yüksek Lisans - Nisan 2012
Anahtar Kelimeler:	İsrail, Türkiye, Ortadoğu.

ÖZET

Türkiye'nin 28 Mart 1949 tarihinde İsrail'i tanınmasıyla başlayan ikili ilişkiler altmış yılı geride bırakmıştır. Türkiye ve İsrail arasındaki siyasal, sosyal ve ekonomik ilişkiler, 1950-1970 yıllarını kapsayan 20 yıllık süreçte gelişerek devam etmiştir. 1950'li yıllarda politik açıdan kırılğan bir zeminde başlayan ilişkiler, iki ülke arasında gerçekleşen "Çevresel Pakt" ile 1958 yılında somut bir zemine oturmuştur. Küresel ve bölgesel faktörlerin etkisi altındaki Türkiye-İsrail ekonomik ilişkileri, iki ülke arasındaki siyasi sürece paralel bir şekilde seyretmiştir. 1950-1970 yılları arasındaki dönem, Ankara-Tel-Aviv ilişkilerinin tesis edilmeye çalışıldığı bir safha olmuştur. Bu erken dönem Türkiye-İsrail ilişkileri açısından daha çok kurumsallaşma dönemi olarak kabul edilebilir.

GENERAL KNOWLEDGE

Name andSurname: Melih Duman
Department: The Economics of the Middle East
Thesis Advisor: Asst. Prof. Dr. İbrahim Murat Bozkurt
Degree Awardedand Date: Master degree, April 2012
Key Words: Israel, Turkey, Middle East.

ABSTRACT

On March 28, 1949 beginning with recognition of Turkey's bilateral relations with Israel surpassed sixty years. Between Turkey and Israel's political, social and economic relations, had continued in the 20 year period covering the years 1950-1970. Starting in the 1950s on the ground politically fragile relations between the two countries took place in 1958 with the Environmental Pact reached a tangible form. Under the influence of global and regional factors in Turkey-Israel economic relations between the two countries remained in the political process in parallel. The period between 1950-1970 is to try to establish relations between Ankara and Tel-Aviv has been a phase. This is a very early stage in terms of Turkey-Israel relations can be considered as a period of institutionalization.

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
KURULUŞUNDAN 1970 YILINA KADAR İSRAİL’İN SOSYO-EKONOMİK YAPISI	4
1.1 SOSYAL YAPI.....	5
1.1.2 Nüfus	5
1.1.3 Göçler.....	6
1.2 EKONOMİK YAPI.....	6
1.2.1 Sektörler	8
1.2.1.1 Sanayi.....	8
1.2.1.1 Tarım ve Hayvancılık	10
1.2.1.3 Ormancılık ve Madencilik.....	12
1.2.1.4 İnşaat	13
1.2.1.5 Turizm	13
1.2.1.6 Ulaşım	14
1.2.1 Ticaret.....	15
1.2.1.1 İthalat.....	15
1.2.1.2 İhracat.....	16
1.2.1.3 Dış Ticaret Dengesi	17
1.2.1.4 Enflasyon	18
1.2.1.5 Döviz.....	18
İKİNCİ BÖLÜM	19
KURULUŞUNDAN 1970 YILINA KADAR İSRAİL - TÜRKİYE SİYASAL VE SOSYAL İLİŞKİLERİ	19
2.1 İSRAİL’İN TANINMASI VE İLK DİPLOMATİK MÜNASEBETLER.....	19
2.1.1 <i>Türkiye’nin İsrail Devleti’ni Tanıması ve İlk Diplomatik Münasebetler</i>	19
2.1.1.1 Türkiye’nin İsrail’i Tanıma Nedenleri	21
2.1.1.2 Türkiye-İsrail İlişkilerini Etkileyen Faktörler.....	24
2.1.1.3 İlk Resmi İlişkiler.....	26
2.1.1.4 Türkiye’den İsrail’e Giden Göçmenler Sorunu.....	27
2.2 TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİNİ ETKİLEYEN BÖLGESEL VE KÜRESEL GELİŞMELER	29
2.2.1 <i>Küresel Gelişmeler</i>	30
2.2.1.1 Türkiye ve İsrail’in SSCB ile İlişkileri.....	30
2.2.1.2 Türkiye’nin NATO’ya Girmesi	33
2.2.1.3 Eisenhower Doktrini	35
2.2.1.4 Küba Krizi ve Kıbrıs Olayları	37
2.2.1.4.1 Kıbrıs Olayları	38
2.2.1.4.1.1 Kıbrıs ve İsrail.....	39
2.2.2 <i>Bölgesel Gelişmeler</i>	41
2.2.2.1 Bağdat Paktı ve Türkiye-İsrail İlişkileri.....	41
2.2.2.1.1 Bağdat Paktının Türkiye-İsrail İlişkilerine Etkisi	43
2.2.2.2 Süveyş Krizi ve Türkiye-İsrail İlişkileri.....	46
2.2.2.3 Ortadoğu’da Meydana Gelen Diğer Önemli Gelişmeler ve Türkiye-İsrail İlişkileri	50
2.2.2.3.1 Suriye Buhanı ve Birleşik Arap Cumhuriyeti’nin Kurulması.....	51
2.2.2.3.2 Irak Darbesi ve CENTO.....	53
2.2.2.4 Türkiye-İsrail Çevresel Paktı.....	54
2.2.2.4.1 Çevresel Pakt	54
2.2.2.4.2 Çevresel Pakt’ın Nedenleri	57
2.2.2.4.3 Çevresel Pakt’ın Sonuçları.....	58
2.2.2.5 27 Mayıs Askeri darbesi Sonrası Türkiye-İsrail İlişkileri.....	60
2.2.2.6 1967 Arap-İsrail Savaşı ve Türkiye	61
2.2.2.7 İslam Konferansı’nın Kuruluşu	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	66
İSRAİL-TÜRKİYE EKONOMİK İLİŞKİLERİ	66
3.3 TÜRKİYE-İSRAİL ARASINDAKİ EKONOMİK İLİŞKİLERİN BAŞLAMASI.....	66
3.3.1 <i>Türkiye ile İsrail Arasında Yapılan Anlaşmalar</i>	67
3.3.1.1 Ticaret ve Ödeme Anlaşmaları.....	67
3.3.1.2 Türkiye’de Çalışan İsrail Vatandaşları.....	69
3.3.1.3 Türk ve İsrail Vatandaşlarının Gerçekleştirdiği Müşterek Çalışmalar.....	70
3.3.1.4 İsrail’le Yapılan Diğer Anlaşmalar.....	71
3.3.2 <i>Türkiye-İsrail Dış Ticaret İlişkileri 1950-1970</i>	72
3.3.2.1 1950 Yılı İthalat ve İhracat.....	72
3.3.2.1.1 İthalat.....	72
3.3.2.1.2 İhracat.....	73
3.3.2.2 1951 Yılı İthalat ve İhracat.....	74
3.3.2.2.1 İthalat.....	74
3.3.2.2.2 İhracat.....	75
3.3.2.3 1952 Yılı İthalat ve İhracat.....	76
3.3.2.3.1 İthalat.....	76
3.3.2.3.2 İhracat.....	77
3.3.2.4 1953 Yılı İthalat ve İhracat.....	77
3.3.2.4.1 İthalat.....	77
3.3.2.4.2 İhracat.....	79
3.3.2.5 1954 Yılı İthalat ve İhracat.....	80
3.3.2.5.1 İthalat.....	80
3.3.2.5.1 İhracat.....	81
3.3.2.6 1955 Yılı İthalat ve İhracat.....	82
3.3.2.6.1 İthalat.....	82
3.3.2.6.2 İhracat.....	84
3.3.2.7 1956 Yılı İthalat ve İhracat.....	85
3.3.2.7.1 İthalat.....	85
3.3.2.7.2 İhracat.....	86
3.3.2.8 1957 Yılı İthalat ve İhracat.....	88
3.3.2.8.1 İthalat.....	88
3.3.2.8.2 İhracat.....	89
3.3.2.9 1958 Yılı İthalat ve İhracat.....	90
3.3.2.9.1 İthalat.....	90
3.3.2.9.2 İhracat.....	92
3.3.2.10 1959 Yılı İthalat ve İhracat.....	92
3.3.2.10.1 İthalat.....	92
3.3.2.10.2 İhracat.....	94
3.3.2.11 1960 Yılı İthalat ve İhracat.....	95
3.3.2.11.1 İthalat.....	95
3.3.2.11.2 İhracat.....	97
3.3.2.12 1961 Yılı İthalat ve İhracat.....	99
3.3.2.12.1 İthalat.....	99
3.3.2.12.2 İhracat.....	100
3.3.2.13 1962 Yılı İthalat ve İhracat.....	102
3.3.2.13.1 İthalat.....	102
3.3.2.13.2 İhracat.....	103
3.3.2.14 1963 Yılı İthalat ve İhracat.....	104
3.3.2.14.1 İthalat.....	104
3.3.2.14.2 İhracat.....	106
3.3.2.15 1964 Yılı İthalat ve İhracat.....	107
3.3.2.15.1 İthalat.....	107
3.3.2.15.2 İhracat.....	109
3.3.2.16 1965 Yılı İthalat ve İhracat.....	111
3.3.2.16.1 İthalat.....	111
3.3.2.16.2 İhracat.....	112
3.3.2.17 1966 Yılı İthalat ve İhracat.....	113
3.3.2.17.1 İthalat.....	113
3.3.2.17.2 İhracat.....	116
3.3.2.18 1967 Yılı İthalat ve İhracat.....	117

3.3.2.18.1 İthalat	117
3.3.2.18.2 İhracat.....	120
3.3.2.19 1968 Yılı İthalat ve İhracat.....	121
3.3.2.19.1 İthalat	121
3.3.2.19.2 İhracat.....	122
3.3.2.20 1969 Yılı İthalat ve İhracat.....	124
3.3.2.21 1970 Yılı İthalat ve İhracat.....	127
3.3.2.21.1 İthalat	127
3.3.2.21.1 İhracat.....	129
SONUÇ.....	132
KAYNAKÇA.....	137

Tablo Listesi

Tablo 1: Yıllar İtibariyle İthalat ve İhracat.....	17
Tablo 2: 1950 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat	72
Tablo 3: 1950 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat	73
Tablo 4: 1951 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat.....	74
Tablo 5: 1951 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat.....	75
Tablo 6: 1952 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat.....	76
Tablo 7: 1952 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat.....	77
Tablo 8: 1953 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat	78
Tablo 9: 1953 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat	79
Tablo 10: 1954 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat	80
Tablo 11: 1954 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat	81
Tablo 12: 1955 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat	82
Tablo 13: 1955 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat	84
Tablo 14: 1956 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat	85
Tablo 15: 1956 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat	87
Tablo 16: 1957 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat	88
Tablo 17: 1957 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat	90
Tablo 18: 1958 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat	91

Tablo 19: 1958 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat	92
Tablo 20: 1959 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat	93
Tablo 21: 1959 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat	95
Tablo 22: 1960 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat	96
Tablo 23: 1960 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat	98
Tablo 24: 1961 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat	100
Tablo 25: 1961 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat	101
Tablo 26: 1962 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat	102
Tablo 27: 1962 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat	104
Tablo 28: 1963 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat	105
Tablo 29: 1963 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat	107
Tablo 30: 1964 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat	108
Tablo 31: 1964 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat	110
Tablo 32: 1965 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat	111
Tablo 33: 1965 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat	113
Tablo 34: 1966 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat	114
Tablo 35: 1966 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat	117
Tablo 36: 1967 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat.....	119
Tablo 37: 1967 yılında İsrail'den Geçici Kabul Suretiyle Gerçekleşen İthalat	120
Tablo 38: 1967 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat	121
Tablo 39: 1968 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat.....	122

Tablo 40: 1968 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat.....	123
Tablo 41: 1969 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat.....	125
Tablo 42: 1969 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat.....	127
Tablo 43: 1970 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat.....	128
Tablo 44: 1970 yılında İsrail'den Gerçekleşen Bedelsiz İthalat.....	129
Tablo 45: 1970 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat.....	130

Kısaltmalar

- ABD:** Amerika Birleşik Devletleri
AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu
BCA: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BM: Birleşmiş Milletler
C.: Cilt
CENTO: Merkezi Antlaşma Teşkilatı
CHP: Cumhuriyet Halk Partisi:
Çev.: Çeviren
DİE: Devlet İstatistik Enstitüsü
DP: Demokrat Parti
DPT: Devlet Planlama Teşkilatı
Drl.: Derleyen
Ed.: Editör
EEC: Avrupa İktisadi İşbirliğine
GATT: Genel Ticaret ve Tarifeler Anlaşması
GSYİH: Gayrı Safi Yurt İçi Hâsıla
GSMH: Gayrı Safi Milli Hâsıla
IMF: Uluslararası Para Fonu
İL: İsrail Lirası
NATO: Kuzey Atlantik
OECD: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TL: Türk Lirası

Giriş

Tarihin ilk dönemlerinden beri Ortadoğu, insanlık âlemi açısından önemli bir coğrafya olagelmıştır. Semavi dinlerin Ortadoğu menşeli olması ve Ortadoğu'dan dünyaya yayılması, ilk yazılı antlaşmanın bereketli Suriye toprakları için yapılmış olması, gibi pek çok örnek Ortadoğu'nun önemini ortaya koyan tarihi hadiselerdir. Son yüzyıllık süreçte ise Ortadoğu'ya hâkim tek unsur olan Osmanlı Devleti'nin sona ermesi ile bölge, mezhep ve etnik temelli devletçikleri barındırmış; fakat sahip olduğu kıymetli emtia; toprak ve özellikle petrol, bölgenin önemini korumasını sürdürmüştür.

20. yüzyılın ilk yarısının savaşlarla geçmesi, tüm dünyada olduğu gibi bölgenin tarihinde de önemli izler bırakmıştır. Bu izlerden ilki, I. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti'nin yıkılarak bölge barışının (PaxOttomanica) sona ermesidir. İkincisi ise II. Dünya Savaşı sonrasında bölgeye hariçten eklenerek kurulan İsrail devleti olmuştur. İlk etki neticesinde ortaya pek çok devlet çıkıp bölge birlik yapısını kaybetmişken, ikinci etken sonrasında ise ekseriyetiyle tüm devletler, İsrail'in Filistin topraklarına yerleşmesine karşı çıkararak, uzunca bir süre tek amaç, İsrail etrafında birleşmişlerdir.

Bu çalışmanın kapsamı dâhilinde olan 1950-1970 dönemi; Osmanlı sonrası kurulan devletlerin birçoğunun bağımsızlıklarını yeni kazandıkları bir dönemdir. 1950-1970 yılları arasında; İsrail devletinin kurulması, Soğuk Savaş'ın bölgede etkisini hissettirmesi gibi faktörler, Ortadoğu'nun yeni dinamikler kazandığı ve genel siyasi yapının yeniden dengelendiği bir süreci başlatmıştır. 1973 yılında yaşanan petrol krizine kadar bölge bu dinamik yapısını sürdürmüştür.

Arap devletleri ile İsrail arasında Filistin mücadelesi sürerken bölge, önce küresel anlamda ABD ve SSCB'nin tahakkümünde, iki kampa ayrılmış; sonra ise bölge ülkeleri büyük kuvvetlere göre pozisyon takınarak, bölge içerisindeki mücadelelerini sürdürmüşlerdir. Tüm savaşlar süresince, bölgesel ve uluslararası güç çevrelerinde en çok merak edilen soru; Türkiye'nin İsrail-Arap savaşında, hangi tarafta yer alacağıydı. Türkiye'nin İsrail'in karşısında yahut ta yanında yer almasını sağlayan en temel saik, küresel uçların konumu olmuştur. Soğuk Savaş'ın çetin olarak sürdüğü dönemde,

Türkiye'nin İsrail'i tanıyan ilk İslam devleti olması, bölge içinde ve dışında tarihi sayılabilecek bir adım olarak kabul edilmektedir. Osmanlı Devletinin yıkılmasından sonra, dindaşı olan bölge ülkelerine karşı reddi miras anlayışı çerçevesinde politika izlemiş olan Türkiye'nin İsrail'in yanında yer alması, Türkiye ile Ortadoğu arasındaki ayrılığı pekiştirmiştir.

Türkiye'nin İsrail'le gerçekleştirdiği ekonomik ilişkilerde, politik kararların etkisinde kaldığı görülmektedir. Hem bölgesel hem de küresel kararlarda, önce kendi güvenliğini esas almak durumunda kalan Türkiye, İsrail'le ilişkilerini gelgitli bir süreçte yönetmek durumunda olmuştur. Bu garip ilişkinin en somut tezahürü, siyasi şartların çok tazyikli olduğu kriz dönemleri dışında, ekonomik sürecin gelgitli yapıdan etkilenmemiş olmasıdır. İsrail'in 'bağımsızlık' savaşı olarak nitelediği 1948, 1956 ve 1967 savaşları, Türkiye'yi bölge ülkeleri karşısında oldukça zor bir durumda bırakmıştır. Türkiye, Ortadoğu politikalarında her zaman iki kuvvetten birisini seçmek durumunda kalmıştır. İsrail'i tercih ettiğinde Arap devletlerini, Arap devletlerini tercih ettiğinde ise İsrail'i uzaklaştırmıştır.

Bu çalışma kapsamına giren 1950-1970 dönemi, Türkiye-İsrail ekonomik ilişkileri bağlamında, en önemli dönem olma hüviyeti taşımaktadır. 1950-1970 yılları arasında, Türkiye-İsrail ekonomik ilişkilerini analiz etmeyi amaçlayan bu çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümünde, İsrail Devletinin kurulma süreci, Arap-İsrail savaşları ve İsrail'in kuruluşundan 1970 yılına kadar olan süreçte yaşanan siyasi ve sosyal gelişmeler ele alınmaktadır. Bu çerçevede genel anlamda İsrail'in kurulmasında etkili olan etkenler, İsrail'in kurulması sonrasında yaşanan siyasi süreç ve sosyal yapı analiz edilmektedir.

İkinci bölümde ise Türkiye-İsrail ekonomik ilişkilerinin en önemli dayanağı olan sosyal ve siyasal süreç, bölgesel ve küresel gelişmeler dâhilinde incelendi. İsrail'in kuruluşundan 1970 yılına kadar olan sürede, devletlerin siyasi yapısı, ilk diplomatik ilişkiler ile birlikte Türkiye-İsrail ilişkilerini etkileyen bölgesel ve küresel gelişmeler değerlendirilmektedir. Türkiye'nin Çok Partili Hayata geçmesi, NATO'ya üye olması, Bağdat Paktı'nı kurması gibi pek çok gelişme, İsrail-Türkiye ilişkilerini etkileyen bölgesel ve küresel gelişmeler olarak incelendi.

Üçüncü ve son bölümde ise 1950-1970 yılları arasında, Türkiye'nin ve İsrail'in ticari ve iktisadi ilişkileri değerlendirildi. İlk olarak Türkiye ve İsrail'in ekonomik yapıları ayrı ayrı olarak ele alındı. Daha sonra ise gerçekleşen ithalat ve ihracat rakamları verilerek iki ülke arasındaki dış ticaret dengesi değerlendirildi.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURULUŞUNDAN 1970 YILINA KADAR İSRAİL'İN SOSYO-EKONOMİK YAPISI

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun Filistin'inde biri Yahudi ve biri Arap olmak üzere, iki devlete bölünmesini¹ 29 Kasım 1947 tarihinde 13'e karşı 33 oyla kabul etmesiyle İsrail devletinin kuruluş süreci de başlamış oldu.² Genel Kurul'un 181 (II) sayılı kararı ile onaylanan Taksim kararı; ayrı Arap ve Yahudi Devletleri ile uluslararası konumda bulunması öngörülen, Kudüs şehrinin sınırlarını çizerek İngiliz mandasını sona erdirmiştir. Arap ve Yahudi devletleri, kabul edilen Genel Kurul planına göre 1 Ekim 1948'den geç olmamak üzere kurulacaktı.³

BM'nin aldığı karar neticesinde, Ben Gurion 14 Mayıs 1948'de, Filistin'de bağımsız İsrail devletinin kurulduğunu açıkladı.⁴ Karar, İngiliz Mandasına nihayet verilmesinin ardından; son İngiliz birliğinin de çekildiği günde, Yahudi Ajansı tarafından İsrail (Eretz) Devleti'nin kuruluşu dünya kamuoyuna ilan edildi.⁵

İsrail Devleti, dönemin iki süper gücü ABD ve SSCB tarafından derhal tanımıştır. Bu hızlı gelişmenin hemen ertesi günü, komşu Arap devletlerin düzenli birliklerinin Filistinliler ile Yahudiler arasındaki çatışmaya dâhil olmaları izlemiştir. Arap Ülkeleri, Filistin'in bağımsızlığa kavuşması gerektiği fikrini yeterince savunamamış; buna karşın ise Yahudilerin isteklerinin kabul edilmesinde, Avrupa ve ABD'de hala sürmekte olan 'Yahudi Soykırımı'nın yankıları ile onun uzantısı olan mülteciler sorunu etkili olmuştur.⁶

¹İsrail Ankara Büyükelçiliği, <http://www.mfa.gov.il/NR/rdonlyres/FC5CD717-B151-4E83-9E43-35D2D145E642/0/HistoryTurk.pdf> (10.10.2011), s.34.

²Davut Dursun, **Ortadoğu Neresi**, İstanbul: İnsan Yayınları, 1995, s. 46.

³Bülent Aras, **Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye**, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1997, s. 20.

⁴A. Öner Pehlivanoğlu, **Ortadoğu ve Türkiye**, İstanbul: Kastaş Yayınevi, 2004, s. 225.

⁵Aras, s. 21.

⁶Aras, s. 21.

İsrail'in kurulmasını müteakip çatışmaların yatışmasının ardından İsrail tarafı, devletin kurulmasını tesis etmeye odaklandı. Yüzde 85'e yakın bir katılım oranıyla yapılan 25 Ocak 1949 seçimlerinin ardından 120 sandalyeli ilk Knesset (Parlamento) toplandı. İsrail'in devletleşmesine önemli rol oynamış olan David Ben-Gurion ile Haim Weizmann ülkenin siyasi liderleri oldular: Yahudi Ajansının başkanı David Ben-Gurion ilk Başbakan olarak seçilirken; Dünya Siyonist Teşkilatının başkanı olan Haim Weizmann ise ilk Cumhurbaşkanı olarak belirlendi. 11 Mayıs 1949'da, İsrail resmen Birleşmiş Milletlerin 59. Üyesi oldu.⁷

1. İSOSYAL YAPI

İsrail Devleti, kuruluşundan itibaren yalnızca Yahudilerden müteşekkil bir devlet olmamıştır. İsrail, kurulduğu günden itibaren Musevi, Müslüman, Hıristiyan ve Dürzî toplulukları barındıran bir yapıya sahip olmuştur. BM'nin İsrail'in kurulmasından önce ortaya attığı iki plandan birisi olan Çoğunluk Planı, kurulacak Yahudi devletinin 905.000 olan nüfusunun; 498.000'ini Yahudilerin, geriye kalan 407.000'ini ise Arap ve diğer unsurların oluşturması kararı; İsrail'in nüfusu hakkındaki genel bilgileri bize vermektedir. İsrail Devleti, çok etnikli bir yapıya sahip olsa da devletin dayandığı ana unsur Yahudiler olmuştur. 1969 itibariyle altısı karışık, ikisi Arap olmak üzere 26 şehir ve kasaba, 50 nahiye, 705 Yahudi ve 99 Arap köyü bulunmaktaydı. 1948'den sonra inşa edilen 405 kadar köy ve kasabada ise göçmen Yahudiler oturmaktaydı.⁸

1.1.2 Nüfus

İsrail nüfusu, kuruluşundan itibaren 1970 tarihine kadar yaklaşık olarak dört misli oranında artmıştır. Nüfusun artmasındaki temel unsur, İsrail'e dünyanın çeşitli yerlerinden gelen göçlerdi. 1948 yılında nüfus, 879.000 iken 1951'de 1. 577. 825'e, 1954 ise 1. 717. 814'e çıkmıştır. İsrail nüfusu, en büyük sıçramayı 1957'de 1. 975. 954 iken 1961'de nüfusu 2. 234. 200'e çıkartarak gerçekleştirmiştir. 1961'den sonra ise nüfus, 1965 yılında 2. 598. 400, 1967 yılında ise 2. 773. 900 olmuştur. Nüfus yapısına 1948'den itibaren yeni bir nitelik eklenmiştir; göç edilen topraklarda doğan çocuklar. Filistin'de nüfusun yeni unsuru olan yeni doğan, çocukların oranı 1967'de tüm nüfusun

⁷ İsrail Ankara Büyükelçiliği, <http://www.mfa.gov.il/NR/rdonlyres/FC5CD717-B151-4E83-9E43-35D2D145E642/0/HistoryTurk.pdf> (10.10.2011), s.36-37.

⁸ İsrail Elçiliği Basın Bürosu, **İşte İsrail 1969**, Ankara: İsrail Elçiliği Basın Bürosu Yayını, 1969, s. 26.

% 42'sini oluşturur haldedir. Genel oran içerisinde Yahudi olmayanların nüfusu ise 1948'den 1967'e kadar Yahudilerin lehine gelişmiştir. Daha homojen bir nüfusa sahip olma düşüncesi 1967'deki nüfusunun dağılımı esnasında göze çarpmaktadır. 1967'de 2. 773. 900 olan nüfusun sadece 286. 000'i Müslümanlardan, 70. 600'ü Hıristiyanlardan, 33. 100'ü Dürziler ve diğerlerinden oluşurken Yahudilerin sayısı 2. 338. 900 olarak sayılmıştır.⁹ Bu artış Yahudilerin nüfus içerisindeki yapısını; BM'nin 1948 yılında Çoğunluk Planı'nda belirlediği % 50'den biraz daha fazla olan oranını % 90'lara çıkardığını göstermektedir.

1.1.3 Göçler

İsrail için kurulduğu andan itibaren göç, hayati bir öneme haizdir. İsrail'in varlık sebebi olan 'sürgünlerin ülke içinde toplanması' kavramı gereğince ülkenin kapıları göçmenlere sonuna kadar açıldı, her Yahudi'nin ülkeye gelme ve vatandaşlık kazanma hakkı, 1950'de çıkartılan kanun ile teyit edildi.¹⁰ Gelen muhacirlerin tamamı yüz kadar ülkeden gelmekteydi. Göçmenlerin genel oranın % 29,7'si Amerika ve Avrupa'dan, % 14,5'i Afrika'dan, % 13'ü ise Asya'dan gelmişti. 1951 yılı sonuna kadar İsrail'e, 684. 000 Yahudi göç etti. 1951'den sonra akınlar halinde gelen Yahudi göç dalgası, 1960'a kadar senede ortalama, 30. 000 olarak gerçekleşti. 1960-64 yılları ardından gelen toplam mülteci sayısı, 230. 000 olarak kaydedilirken 1968'de bu rakam, 31. 000 olarak gerçekleşti. 1968'de Yahudi göç dalgasındaki bu ani düşüş, göç hareketinin hemen hemen tamamlanmasıyla ilgilidir.¹¹

1.2 EKONOMİK YAPI

1948'i izleyen yıllarda ülkede kaynak sıkıntısı çeken İsrail, gerçek ekonomik büyümeye 1950'li yılların ikinci yarısından itibaren başlamıştır. Özellikle uluslararası sermayenin Tel-Aviv'e akmasıyla birlikte İsrail'de, bir canlanma yaşanmaya başlanmıştır.¹² 1950-1970 yılları arasında İsrail ekonomisinin dikkat çeken en belirli özelliği hızlı ve devamlı bir tempo ile büyümesiydi. 1950-1966 dönemi itibariyle Gayri Safi Milli Hâsıla, her yıl yaklaşık % 9 oranında olmuştur. Aynı dönem itibariyle bu oran

⁹ İşte İsrail 1969, s. 26-27.

¹⁰ İsrail Ankara Büyükelçiliği, <http://www.mfa.gov.tr/NR/rdonlyres/FC5CD717-B151-4E83-9E43-35D2D145E642/0/HistoryTurk.pdf> (10.10.2011), s 37.

¹¹ İşte İsrail 1969, s. 26- 30.

¹² Emrullah Güney, **Türkiye'nin Komşuları: Ülkeler Coğrafyası Jeopolitik**, İstanbul: Çantay Kitabevi, 2002, s. 92.

Batı Almanya’da yüzde 7,5 iken, Hollanda’da yüzde 4,5, Amerika Birleşik Devletleri’nde ise yüzde 3,3 olarak gerçekleşmiştir. İsrail’in 1967 yılında milli geliri 9 milyar 454 milyon dolar olarak kayda geçmiştir. 1967 yılındaki cari fiyatlarla GSMH 11 milyar 934 milyon İsrail Lirası olmuştur. Kişi başına GSMH ise yine aynı yıl için fert başına 1.500 dolar olmuştur.¹³ GSMH, 1954-55 döneminde yıllık olarak % 17 oranında artış gösterirken, bu oran 1952 ve 1953 döneminde % 1,8 oranında gerçekleşmiştir. Sadece 1949 yılında İsrail’e göç edenlerin sayısı 200.000 kişi idi. İsrail hükümetinin sürekli artan göçler karşısında temel ekonomik önceliği, göçmenler için çalışma alanı oluşturulmasıydı. Fakat bu amacı gerçekleştirecek gücü olmayan İsrail, döviz ve hükümet bonusu satışıyla ticari bankalardan borç aldı. Kabaca 1952 yılına kadar İsrail hükümetinin önceliği, ekonomik olarak devletin kendisine yeterli olmasının sağlanmasıydı. Bu çerçevede Tel-Aviv’in yatırım politikaları daha çok tarımsal bir hüviyet taşıyordu. 1952 yılına kadar oldukça sıkı bir şekilde tutulan ekonomi; ciddi döviz kıtlığı ve işsizliğin artması gibi olumsuz durumlara katlanıyordu. Hükümetin içine düştüğü döviz dar boğazını geçmek ve yatırımlar için fon sağlamak ve yeni istihdam alanları açmak için liberalleşme yönünde ilk adımlar atılmaya, 1952 yılı itibariyle başlanmıştır. Enflasyonu düşürmek, bütçe açığını azaltmak, ödemeler dengesini iyileştirmek için önlemler alınarak, İsrail parası devalüe edilip fiyat politikası gevşetilmiştir.¹⁴ İsrail’in 1967 yılında yakaladığı rakamlar, aynı dönemdeki ileri Avrupa ülkelerinden bile daha yüksek miktardır. Büyüme hızının yüksek standartta olması, ülkeye akın eden göçmenlerin İsrail’de yerleştirilmelerini ve istihdam edilmelerini mümkün kılmıştır. Batılı ekonomi modellerini örnek alması sonucunda, İsrail’in bu dönemdeki ekonomik yapısı, Batı oranlarında olmuştur. Genel ekonomi içinde, tarımın payı % 8,2 sanayinin payı yaklaşık olarak % 25; özel ticaret ve hizmetler sektörünün payı % 18,5 devlet ve diğer kamu sektörünün ekonomideki payı ise % 19,5’tir. Ayrı bir başlık olarak görülen inşaat faaliyetlerinin payı ise % 6’dır ve sürekli olarak yüksek bir oran olmaya 1969 sonrasında da devam etmiştir. İsrail’in kurulmasını müteakip ekonomik politika olarak gaye edindiği amaçlar kabaca şu şekildedir; Kendi kendine yeterli bir ekonomiye sahip olabilmek ve herkesin verimli bir iş dalında istihdam

¹³ İsrail Elçiliği Basın Bürosu, s. 58.

¹⁴ Bilge Köksel, “Heterodoks İstikrar Programlarının İsrail Uygulaması”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997), s. 42-43.

edilmesini sağlayabilmek için üretimi arttırmak ve fiyatları düşürecek bir tempoya kavuşturulmuştur.¹⁵

1950'li ve 1960'lı yıllarda hızlı ekonomik büyüme ve tam istihdam döneminde, yurtiçi maliyetlerinde artış gözlemlendi. Mal ve hizmet ihracatındaki artış, 1950'li yılların başında ve ortasında gözlenenenden çok daha yavaş oldu. Bu süreçte, ithalatta meydana gelen hızlı artışlar sebebiyle, ödemeler dengesinin cari hesaplarında kötüleşme gözlemlenmiştir. 1964 yılında ithalatın ihracata fazlalığının % 43 gibi yüksek bir artış göstermesi sonunda, 464 milyar dolar gibi bir fazlalık ortaya çıktı. 1965 yılında hükümet ihracatı artırmak ve ithalatı azaltmak amacıyla talep daraltıcı politikalar uygulamayı kararlaştırdı. Kısa dönemli borçlanma yoluna gidilse de bu dönemde ekonomik durgunluğun önüne geçilemedi. GSYİH'daki büyüme 1966 yılında % 2'ye geriledi. 1967 yılında yaşanan üçüncü Arap-İsrail savaşının mevcut durumu değiştirerek savunma sektöründen kaynaklanan talebi artırması, ekonomik faaliyetlerde büyük bir artış ortaya çıkardı. 1967 Savaşı'nda İsrail'in galip gelmesi, yabancı sermaye akışını teşvik etti. GSYİH'daki büyüme oranı 1968 yılında % 15,3'e, çıktı; yine bu dönemdeki büyüme ise % 11 dolaylarında seyretti. Büyüme için mümkün kılan sadece mezkûr iki sebep değildir; savaşta ele geçirilen yeni yerler, işgücü ve göçmenler de İsrail'in büyümesinde etkili olmuştur.¹⁶

1.2.1 Sektörler

1.2.1.1 Sanayi

1930'larda Almanya'dan girişimci ve deneyimli mühendislerin İngiltere'nin mandası olan Filistin'e göç etmesi, Filistin'in sanayileşmesinde önemli bir paya sahip ilk gelişmedir. Filistin'in İsrail kurulmadan önce sanayileşmesinin ikinci bir nedeni ise; İkinci Dünya Savaşı yıllarında (1939-45) bölgedeki Müttefik Kuvvetlerin; başta giyim eşyası ve konserve gıda olmak üzere, ihtiyaç duydukları çeşitli malları savaş nedeniyle Avrupa'dan ithal edememesi olmuştur. Avrupa'dan ithalat imkânı kalmayan ürünlere; bölgede ihtiyaç olması ve sanayi ürünlerine talebin artması; Filistin'i sanayileşmek durumunda bırakmıştır. İngiltere'nin gayretleri sonucu kurulan sanayi, 1970'lere kadar, geleneksel üretimin –gıda işleme, tekstil ve moda, mobilya, gübre, ziraî ilaçlar,

¹⁵İsrail Elçiliği Basın Bürosu, İşte İsrail 1969, s. 58.

¹⁶Köksel, s. 43-44.

eczacılık ürünleri, kimyevî maddeler, kauçuk, plastik ve metal ürünler– büyük çoğunluğunu sağlıyordu. İsrail bu sebeple kurulduğu ilk yıllarda kaynakların çoğunu, tarımın geliştirilmesine, gıda üretimine ve işlemesine, altyapının kurulmasına ve vasıfsız göçmenlerin süratle istihdam edilmesine yöneltti.¹⁷

İsrail'e gelen yoğun göçün sağladığı entelektüel ve bilimsel birikim, İsrail'in sanayisinin geliştirilmesi için kullanılmıştır. Bu düşünce, "İsrail'in geri ve taklitçi olan sanayisini" sanayi ithalatçısı bir ülkeden ihracatçı bir pozisyona geçirmiştir.¹⁸

İsrail, kuruluşundan itibaren yoğunlaştığı tarım kökenli ekonomik yapıdan sanayi tabanlı yapıya geçmek için 1950'den itibaren birçok girişimde bulunmuşsa da tam manası ile 1950-1970 arasında, istediği gibi bir sanayi yapılanmasına gidememiştir. İsrail'in ürettiği sınaî mallar arasında meyve suları ve konserve yiyeceklerden elektrik araç ve aletlerden seramiklere kimyevi üretim maddelerinden ve çimentodan oto lastiği ve tekstile kadar çok değişik mallar bulunmaktadır. İsrail ekonomisi karma ekonomidir ve bu ekonominin içinde devlet sektörü ile özel sektör ve kooperatif sektörü birlikte bulunmaktadır. 1950-1970 yılları arasında sınaî işyerlerinin çoğu özel mülkiyet tarafından işletilmiştir ve buralarda çalışanlar, ülkedeki tüm sanayideki çalışanların % 76'sını meydana getirmektedir. Devletin sanayi ile ilgili teşebbüsleri ise esas itibariyle Negev çölündeki bulunan yeraltı zenginliklerini değerlendirecek işlerden ibaretti. Bu türdeki işletmeler, özel teşebbüsün girişmeye cesaret edemeyeceği, faaliyet alanlarını kapsamıştır. İsrail'de sanayi alanındaki büyüme, 1950'li yılların ortasından itibaren hızlandırılmak istenmiştir. Hammadde kaynaklarının çıkarılması ve işlenmesi bunları işleyecek sanayilerin kurulması, daha çok ihracat alanında çalışacak olan sanayilerin kurulması için planlı çalışmalar yapılmıştır. Sanayi alanında İsrail'in en önemli meselesi dış ticaret açığını kapatmak olmuştur. Bunun için İsrail, ithalatı azaltacak ve ülkeye döviz kazandıracak yolların bulunmasını arzu etmiştir. 1955 yılından sonra sanayi alanında hızlandırılan çalışmalar, 1955 yılı öncesine oranla üç kat fazla olmuştur. 1966 yılı verilerine göre üretim, 6 milyar 800 milyon İsrail Lirası'na ulaşmıştır. Sanayide çalışanların sayısı ise 127.000'den 225.000'e yükselmiştir. Aynı süre zarfında sanayi ihracatı da 63 milyon dolardan 407 milyon dolara yükselmiştir. Üretim çıktılarına göre

¹⁷İsrail Ankara Büyükelçiliği, <http://www.mfa.gov.il/NR/rdonlyres/593D1DD4-6E11-42E2-878F-7E1A926D6349/0/EconomyTurk.pdf> (10.10.2011), s. 229.

¹⁸İsrail Elçiliği Basın Bürosu, **İsrail 21 Yaşında 1948-1969**, Ankara: İsrail Elçiliği Basın Bürosu Yayını, 1969, s. 30.

başlıca sanayi dalları; tarıma dayalı olan yiyecek ve içecek ile tekstil, makine ve madeni mamuller, kimya ve petrol ürünleri, elmaslar, kereste mamulleri, lastik ve plastik ulaştırma araçları, elektrik araçları, matbaacılık ve yayımcılık, deri eşyalar, madenler kâğıt ve mukavva gibi üretim dallarından oluşmuştur.¹⁹

1.2.1.1 Tarım ve Hayvancılık

1950-1970 yıllarını kapsayan dönemde, İsrail’de iktisadi bakımdan faal nüfusun ancak % 20’si ziraatçı olup, bununda büyük bir kısmını da Arap cemaati oluşturmuştur. İsrail’in ekilebilir arazisi 3.500 kilometrekare olduğu halde, İsrail mevcut topraklarında daha fazla bir alanı -3.650kilometrekare- ekmektedir. İsrail’deki ortalama bir çiftçi ailesinin arazisi 60 dönüm olup bu arazinin 4/1’i sulanmaktadır. 1955 senesinde zirai emeğin çalışma oranı içindeki yüzdesi % 20 iken, tarımın milli gelirdeki oranı % 13 olarak kalmıştır.²⁰ İsrail’deki arazilerinin yaklaşık %25’i tarıma elverişlidir. İsrail kurulduğu 1948’den itibaren, ekili arazi miktarını sürekli geliştirmiş ve tarım sektörü hükümet müdahalesinin en yoğun olduğu sektör olmuştur.²¹

İsrail, için tarım adeta ülkenin ihtiyacını karşılayan can damarı hüviyetindedir. İsrail, işlediği topraklar üzerindeki üretimin dörtte üçünü kendi ihtiyacı için üretmekte ve geriye kalan üçte birlik kısım ise ihracata önemli sayılabilecek bir katkıda bulunmaktadır. İsrail, sahip olduğu bu tarımsal oranı gerçekleştirmek için toprağın onda dokuzunu ya devlet eliyle ya da Yahudi Milli Vakfı aracılığıyla millileştirmiştir. İsrail’in tarım politikasının esası; ithalat ikamesi sağlayacak veya döviz kazandıracak imkânları olan mahsullerin ekilmesini sağlamak olmuştur.²² İsrail’in 1948’de bağımsızlığını kazandıktan hemen sonra, işlenen toplam alanı 2,6 kat artarak 450.000 hektara çıkarması ise bu süreci destekleyen önemli adımlardan olmuştur.²³ 1953-54 yılında ise ekilebilir arazilerin alanları toplamı yine iki misline çıkarılarak 890.000 akr’a (Acre; Anglo-Sakson ölçü birimi) ulaştı. Bunların 190.000 akr kadarı sulanabilir topraklardan oluşmaktaydı. İsrail’in ekilebilir toprak toplamı 1,1 milyon akr olup bunun

¹⁹İsrail Elçiliği Basın Bürosu, İşte İsrail 1969, s. 75-76.

²⁰Z. Y. Hershlag, "İsrail'in İktisadi Durumu", İstanbul Ticaret Odası Mecmuası, Cilt 72, No: 9-10, Eylül Ekim 1956, s. 16-17.

²¹Pınar Demir, "İsrail'in Tarımsal Yapısı", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, 2007) s. 43-44.

²²İsrail Elçiliği Basın Bürosu, İşte İsrail 1969, s. 66.

²³İsrail Ankara Büyükelçiliği, <http://www.mfa.gov.tr/NR/rdonlyres/593D1DD4-6E11-42E2-878F-7E1A926D6349/0/EconomyTurk.pdf> (10.10.2011), s. 237.

410.000 akr kadarlık kısmı sulanabilir arazidir. Toprakların sulama imkânı olmayanlarından % 53'ü ve sulanabilir toprakların %13'ü tarla mahsulleri ekimine; % 21'i narenciye ve diğer meyve üretimine % 7'si sebze, patates ve bakliyat üretimine, % 6'sı ise diğer mahsullerle havuzlar usulü ile yetiştirilen balık üretiminde kullanılmaktadır. İsrail'in gerçekleştirdiği tarım üretimi sonucunda; meyvelerin % 96'sı, sebzelerin % 100'ü, yumurtanın % 100'ü, patatesin % 92,8'i, tahılların % 16,1'i, süt ve süt mamullerinin % 97,2'si ülke içerisindeki üretimden karşılanırken diğer gıda maddeleri olan et üretiminin % 94,4, balık üretiminin ise % 90 yine ülke içi üretimden karşılanmaktadır. Tarımsal üretimin artışı, 1948'den 1967 yılına kadar altı misli bir oranda artış göstererek; 1 milyar 600 milyona yükselmiştir. 1967 yılında taze tarım ürünleri ihracatı, 109 milyon dolara çıkmıştır. Bu miktarın 84,5 milyon doları, narenciyeden temin edilmiştir; Narenciye ihracatı, 1948-49'da 80.000 ton iken bu miktar 1966-67'de 660.000 tona ulaşmıştır.²⁴ Narenciye, meyve suyu İsrail'in Avrupa'ya sattığı en önemli tarım ihraç kalemini oluşturmaktadır.²⁵ Hatta İsrail'in 1967 yılında narenciye satışından elde ettiği 84,5 milyon dolarlık kazanç, ihtiyacı olan tarımsal ithalat oranını karşılar hüviyette olmuştur. İsrail'in ihracatında narenciye dışında; muz, ananas, hurma gibi tropik meyvelerle birlikte karpuz, biber, çilek, üzüm, domates gibi ürünler bulunmaktadır. İsrail, Avrupa ve dünyanın diğer bölgelerine ihraç ettiği tarımsal ürünleri, pazarlara ulaştırmak için soğuk hava sistemlerine sahip 100 uçak ve 6 adet gemi kullanmıştır.²⁶

İsrail, kuruluşu itibariyle sosyalist bir ekonomik sistemi benimsememiş olmasına karşın, yine de büyük ölçüde sosyalist ilkelere dayalı tarımsal kooperatif işletme örneği kurmuş ve uzun bir süre sistemi muhafaza etmeyi başarmıştır. SSCB topraklarından İsrail'e gelen göçmenler, geldikleri ülkede beraberlerinde alışık oldukları tarımsal örgütlenmeyi sürdürmüşlerdir. Toprak alanında devletçi bir politika izleyen İsrail hükümeti, devlet tarafından halka 49 yıllığına kiralayarak toprak vermiştir. Büyük çapta kooperatif işletmelerin İsrail'de doğması, bu ülkenin kuruluşunda izlenen politikanın sonucu olmuştur. Yahudileri Filistin'de toplamayı amaçlayan ve bunun içinde finansman olanakları sağlayan Musevi örgütler, satın aldıkları toprakları halka dağıtmak

²⁴İsrail Elçiliği Basın Bürosu, İşte İsrail 1969, s. 68-69.

²⁵İstanbul Ticaret Odası, **İsrail Memleket Etüdüleri Serisi**, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 1965, s. 24

²⁶İsrail Elçiliği Basın Bürosu, İsrail 21 Yaşında, s. 22-23.

yerine, devlete bağı büyük çiftlikler şeklinde (kibbutz-mosavlar) işletmeyi yeğlemişler ve bu şekilde büyük kooperatif işletmeleri doğmuştur. Kibbutzlar ve Mossavlar İsrail’de yeni bir alan açarak göçmenlere istihdam sağlarken bir diğer taraftan da ülke ekonomisine azımsanmayacak oranda önemli bir katkı sağlamıştır.²⁷

İsrail’in en eski tarımsal uğraşlarından biri de koyun ve keçi yetiştiriciliği gibi temel hayvancılık uğraşdır. İsrail, geleneksel yöntemlerle sürdürdüğü ve teknolojik gelişmelerden aldığı destekle, tükettiği et oranın % 94’ünü, süt ve süt ürünlerinin tüketiminin ise nerdeyse tamamını, kendi üretiminden karşılamıştır.²⁸ İsrail’in 1966-67 yılında et üretimi 89.000 ton olarak kaydedilmiştir. Büyük baş hayvanlar tabii meralarda otlatılarak beslenmekte, sürülerden elde edilen gıda maddeleri, ülke ihtiyacının tamamına yakın bir miktarını sağlamıştır. Akdeniz ve Kızıldeniz’de havuzlarda yapılan balıkçılık sayesinde balık ithali önemli ölçüde azalmıştır. 1948-49 yılında 23.500 ton olan balık çıkarımı, 1967 yılında 24.500 ton olarak kaydedilmiştir.²⁹

1.2.1.3 Ormancılık ve Madencilik

Tarım, sanayi, alanlarında olduğu gibi İsrail, maden ve ormancılık alanlarında da en yüksek kalkınma hızını gerçekleştiren ülkelerden birisi oldu.³⁰ Doğal şartları itibariyle büyük oranda, orman alanlarına sahip olmayan İsrail, geniş ölçüde yapılan ağaçlandırma çalışmaları sonucunda, 1969 yılı itibariyle 110.000 akr tutarında ormanlık bir alana sahip hale geldi. 110.000 akr tutarında toplam orman alanının 97.000 akr tutarındaki kısmı, 1948 yılından itibaren ağaçlandırılan alanlardan oluşmuştur. Bu orandan ayrı olarak İsrail’in 150.000 akr tutarında, tabii orman ve orman rezervlerine sahiptir.³¹

İsrail’in madencilik faaliyetleri genellikle, Negev bölgesinde gerçekleşmiştir. İsrail’in başlıca madenleri potas, bromin, magnezyum, tuz, fosfat, bakır, manganez, feld spat, cam kumu, alçı, kireç taşı, kaolin, bitumlu taş, granit, mermer, jipsüm, demir petrol ve doğalgaz idi. Maden ve enerji ile ilgili teşebbüslerin çoğu devletin elinde bulunmakta olup, 31 Mart 1968’deki tutarları; 1milyar 512 milyona ulaşmıştır. Bunun

²⁷Demir, s. 109.

²⁸Demir, s. 102.

²⁹İsrail Elçiliği Basın Bürosu, İşte İsrail 1969, s. 69-70.

³⁰ İstanbul Ticaret Odası, İsrail 1969, s. 2.

³¹İsrail Elçiliği Basın Bürosu, İşte İsrail 1969, s.70.

944 milyonu elektrik tesislerine yatırılmıştır. Araştırma keşif ve işletme sahalarında faaliyet gösteren başlıca kalkınma şirketlerinde devletin önemli hisseleri, her daim var olmuştur. Bu şirketler 1967-68 yılında 39 milyon İsrail Lirası tutarında ihracat gerçekleştirmişlerdir. İsrail, Ölü Deniz’de milyarlarca ton magenzyum klorid ve tuz potasyum kloride sahip bulunmaktadır. İsrail’in bu ürünlerden 1966-67 yılında gerçekleştirdiği istihsali 514.000 ton olmuştur. Bromin istihsali ise 1966 yılından sonra 7.600 ton civarında stabil hale gelmiştir. 1966-67 yılında 655.000 ton bakır cevherinden 10.000 ton saf bakır elde edilmiştir. Petrole ilk defa 1955 yılında, doğalgaza ise 1958 yılında ulaşılmıştır. Petrol Heletz ve Kohav’da Ashklehon yakınlarında doğalgaz ise Ölü Deniz yakınlarındaki Roş Zohar’da çıkarılmıştır. 1967 yılında pompalama usulü ile çalışan otuz altı kuyudan yılda 130.000 ton ham petrol çıkarılmıştır. O dönemde kullanılabilir durumdaki rezervlerin 2 milyon ton kadar olduğu hesaplanmıştır. 1967 yılında Zohar sahasındaki 11 gaz kuyusu 106.000 ton miktarında fuel oile denk gelen doğalgaz üretmiştir.³²

1.2.1.4 İnşaat

1948 yılından itibaren sürekli olarak artan İsrail nüfusunun en büyük sorunu konut sorunu olmuştur. 1948’den itibaren konut sorunu, üç katına çıkarken yeni ev inşaatı, göç dalgasına ayak uyduracak bir tempoda seyretmiştir. Bu dönemde kamu binalarına oranla, ev tipi meskenlere yapılan yatırımlar çok daha fazla olmuştur. Kamu binalarının yatırıma tutarı, 262 milyon İsrail Lirası iken, mesken inşaatına aynı yıl 514 milyon İsrail Lirası harcanmıştır. Göçmenlere mesken bulma işi, İsrail ekonomisini için çok ağır bir yük olmuştur. 1968-69 yılında devlet bu iş için 300 milyon İL’den fazla bir miktar ayırmıştır. Ayrıca Yahudi kurumunun tahsis ettiği fonlarda konut ihtiyacı için kullanılmıştır. 1948 yılından 1969 yılına kadar İsrail, Yahudiler için 380.000 mesken inşa etmiş, ayrıca pek çok okul diğer kamu binaları fabrikalar resmi daireler ve oteller yapmıştır.³³

1.2.1.5 Turizm

İsrail’in gelirleri içerisinde önemli bir paya sahip olmakla birlikte İsrail’in turizm potansiyeli 1950-1970 yılları arasında hiçbir zaman standart bir pozisyonda

³²İsrail Elçiliği Basın Bürosu, İşte İsrail 1969, s.78-80.

³³İsrail Elçiliği Basın Bürosu, İşte İsrail 1969, s. 82-83.

kalmamış bilakis zikzaklar çizmiştir. İsrail'in turizm gelirlerini oluşturan başlıca yerler ise; Kudüs, Jeriko, Aziz Cathaerine Manastırı, Eliat gibi dini merkezlerdir. 1968 yılında İsrail'i toplam olarak 432.024 turist ziyaret etti.³⁴ 1968 yılında İsrail'i ziyaret eden 430 bin turist, ülkeye 90 milyon dolar bırakmıştır. Bununla beraber İsrail'in turizm gelirlerinde, 1968-1970 yılları arasında bir artış gözlemlenmiştir.³⁵ Bu artışta 14.000 odası ile hizmet veren 290 turistik otelin payı büyüktür.³⁶

1.2.1.6 Ulaşım

İsrail'in komşu ülkelerle olan ihtilafı milli deniz ve hava ulaşım vasıtalarının tesisinde teşvik edici bir unsur olmuştur.³⁷ Ulaştırma alanında gelişme sağlamak amacıyla başta kalkınma bütçesi vasıtası ile devlet tarafından yapılanlar olmak üzere büyük miktarlarda yatırım yapılmış ve emek sarf edilmiştir. Öncelikle deniz ve hava olmak üzere çeşitli iletişim alanlarında önemli gelişmeler sağlanmıştır. Komşuları ile savaş halinde olması dolayısıyla İsrail'i, dünyaya bağlayan en önemli yol havayoludur. 1948 yılı itibariyle İsrail'in hava ulaştırması çok gelişmiş değildi. 1960'larda Hükümetin dünya ile bütünleşme faaliyeti sonrasında İsrail, havayollarını geliştirerek, dünyanın birçok önemli noktasına sefer düzenlemiştir. İsrail'in sefer düzenlediği önemli ülkelerden birisi de Türkiye olmuştur. İsrail ticaret filosu ise bu minvalde yenilenmiş ve genişletilmiştir. 1948 yılında sadece dört gemiye sahip olan İsrail, yapılan çalışmalar sonunda, 1967 yılında hacmi 1.000.415 tonalito olan 107 gemilik ticaret filosuna sahip hale geldi. Denizyolu da tıpkı havayolu gibi karayolunun alternatifi olarak geliştirildi. İsrail, bu süreçte ticaret filosunu 1970 yılında ise 2,5 milyon tonalitoya çıkarmıştır. İsrail'de demir yolları devletin malıdır ve kuruluşu müteakip yirmi yıl içerisinde 734 kilometre uzunluğunda bir demir yolu şebekesi inşa edilmiştir. 1967 yılında Devlet Kamu İşler Bakanlığı tarafından yapılmış olan karayolu uzunluğu 4.010 kilometreydi. İsrail, ülke içinde yolcu taşımacılığında, en çok kullanılan yol olması sebebiyle karayoluna, özel bir önem vermiştir. 1967 yılında İsrail'de 97.000 özel araba bulunduğu tespit edilmiştir. Bu rakam her bin kişiye 36 otomobil düştüğünü

³⁴İsrail 21 Yaşında, s. 53-54.

³⁵İsrail Elçiliği Basın Bürosu, İşte İsrail 1969, s. 90.

³⁶İsrail Elçiliği Basın Bürosu, İsrail 21 Yaşında, s. 57-58.

³⁷İstanbul Ticaret Odası, İsrail 1969, s. 6.

göstermektedir.³⁸Tel-Aviv ve Yafa'nın karayolları ve demiryolları için kavşak noktada olması, İsrail'in ulaşımı geliştirmesine yardımcı olmuştur.³⁹

1.2.1 Ticaret

İsrail'in kurulmasını müteakip geçen yirmi yıl içerisinde, yeni gelen göçmenlerin beslenmeleri, konut ihtiyaçları ve istihdam edilmeleri için büyük miktarlarda mal ve ihtiyaç maddeleri gerekmiştir. Ayrıca yine İsrail'in sanayisinin oluşturulması için hammadde ithalatı ve tarım için gerekli malzeme ve maddeler, yabancı ülkelerden getirilerek; ekonominin büyümesi için, lazım olan sermaye malları alınmıştır. İsrail'in dış ticaretinin uzunca bir süre hep aleyhte netice vermesinin ana sebebi, bu gibi temel sorunlar oldu. Alınan tedbirlerle birlikte İsrail hükümeti dış ticaret açığını azaltıcı yönde politikalar izledi. Nitekim 1965 yılında 410 milyon dolar olan dış ticaret açığı, 1966 yılına gelindiğinde 335 milyon dolara, 1967 yılında ise 220 milyon dolara indirildi. 1969 yılında ise ihracat miktarı ithalatın % 70'ini karşılayabilecek bir seviyeye ulaştı. Oysa bu miktar 1949 yılında ithalatın sadece % 119'unu; 1956 yılında % 28'ini 1966 yılında ise % 59'unu karşılayabilmiştir. İsrail tarafından ihracat gelirlerini arttırmak için ve ithalat harcamalarının mümkün olduğu kadar büyük bir miktarını ihracat gelirleri ile karşılayabilmek için yapılan çalışmalara büyük bir önemi verilmiştir.⁴⁰

1.2.1.1 İthalat

Genel olarak gıda ürünleri, hammaddeler ve sanayi teçhizatı ithal eden İsrail'in ithalatı,⁴¹ nüfus artışına ve yatırım alanı ile üretim alanındaki büyümeye paralel olarak artmıştır. İsrail'in dış ülkelerden yaptığı ithalatın % 11'i, tüketim için kullanılmakta, geri kalan miktar ise yatırım ve üretim büyümelerini sağlayacak işlerde kullanılmıştır. İthalat miktarı, 1966 yılından itibaren istikrarlı bir seyir takip etmiştir. Nüfustaki artışa ve ekonomik büyümenin devam etmiş olmasına rağmen 1967'yılının öncesindeki üç yıllık dönem boyunca ithalat bu miktarda olmuş; aynı dönem içinde ithalat artmadığı halde, hayat standardı yükselmeye devam etmiştir. 1967 yılında ise ithalat miktarı, 734 milyon dolara inmiştir. 1968'de iktisadi gelişmeye paralel olarak ithalat 950 milyon

³⁸İsrail Elçiliği Basın Bürosu, İşte İsrail 1969, s. 84-85.

³⁹Güney, s. 92.

⁴⁰İsrail Elçiliği Basın Bürosu, İşte İsrail 1969, s. 62-63.

⁴¹İstanbul Ticaret Odası, İsrail 1965, s. 24.

dolara yükselmiştir. İsrail'in ithalatta bulunduğu başlıca ülkeler ABD, AET Ülkeleri ve İngiltere'dir. Bu ülkelerle yapılan ithalatın toplamı, İsrail'in toplam ithalatının dörtte üçünü teşkil etmekteydi. İsrail'in ithal ettiği başlıca ürünler; yiyecek maddeleri, diğer tüketim malları, dayanıklı mallar, inşaat malzemesi, akaryakıt, enerji maddeleri, parça ve aletler, tarımsal alet ve makinler, gemi ve uçaklar ve ulaşım alanındaki malzemelerdir.⁴²

1.2.1.2 İhracat

İsrail'in toplam ihracatı ilk on yıla nispetle, ikinci on yıllık döneminde (1958–68), iki katına çıkmış, GSMH ise her yıl % 10 civarında büyümüştür. Kâğıt, taşıt lastikleri, radyo ve buzdolabı gibi daha önceden ithal edilen bazı mallar ikinci on yıllık dönemde ülke içerisinde imal edilmiştir. En hızlı büyüme ise, yeni kurulan, metal, makine, kimya ve elektronik sektörlerinde gerçekleşmiştir. Ülke içinde yetiştirilen ürünler 1960'ların ortalarından itibaren yurtiçi piyasada doyma noktasına ulaştığından, tarım sektörü, ihracata yönelik taze sebze-meyvenin yanı sıra, gıda işleme sanayine yönelik daha çeşitli ürünler yetiştirilmeye başlanmıştır. Hayfa'da mevcut olan limana ek olarak, Akdeniz kıyısındaki Aşdod'da ikinci bir liman inşa edilmesi artan dış ticaret hacminin büyütülmek istenmesinin neticesidir.⁴³ Dış ticaret alanında hükümetin müdahalesinin ana gayesi ihracatı teşvikten çok ithalatı önlemeye yöneliktir.⁴⁴

İsrail'in ihracatı, yıllara göre değişiklik göstermektedir. İsrail'in 1959 İhracatı 178 milyon dolar, 1962 ihracatı 279 milyon dolar, 1964 ihracatı 372 milyon dolar, 1965 ihracatı 429 milyon dolar, 1966 ihracatı 503 milyon dolar, 1967 yılı ihracatı ise 493 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 1968 yılına geldiğimizde, ihracatın 1967 yılı ihracatından % 15, 1964 yılı ihracatından ise % 70 oranından daha yüksek bir miktarda olduğu gözlenmiştir. 1968 yılında net olarak İsrail'in ihracatı, 694 milyon doları bulmuştur. Emtia alanındaki ihracatın % 81'i sanayi sektöründen ki bu oranın % 38'ini cilalanmış elmaslar oluşturmaktadır. İhracatın %15'i narenciyeden, % 4'ü ise diğer çiftlik ürünlerinden sağlanmıştır. İsrail'in ihracatının yüzde 63'ü Ortak Pazar ve diğer Avrupa ülkelerine yapılmaktadır. İhracatın % 18'i Amerika'ya % 13'ü Asya'ya ve %

⁴²İsrail Elçiliği Basın Bürosu, İşte İsrail 1969, s. 63-64.

⁴³İsrail Ankara Büyükelçiliği, <http://www.mfa.gov.il/NR/rdonlyres/593D1DD4-6E11-42E2-878F-7E1A926D6349/0/EconomyTurk.pdf> (10.10.2011), s. 237.

⁴⁴Köksel, s. 42.

4'ü de Afrika'ya yapılmıştır. İsrail'in ihraç ettiği mallar içerisinde en önemli kalemleri elmas, narenciye, meyve konserveleri ve meyve suları tekstil ve giyim eşyaları, kimyevi maddeler ve gübreler, lastik ve borular, makineler, plastik maddeler, yumurta, kontrplak, ilaçlar, çimento, kitap ve dini eserler oluşturmuştur. İsrail, Genel Ticaret ve Tarifeler Anlaşmasının (GATT) asli üyesidir. Avrupa iktisadi işbirliği ile bazı mallara indirimli gümrük uygulanmasını öngören bir anlaşma için ilk metin İsrail tarafından Mayıs 1964'de imzalandı.⁴⁵

1.2.1.3 Dış Ticaret Dengesi

İsrail'in 1967-68 yılındaki döviz gelirleri 1 milyar 892 milyon dolar olarak kaydedildi. Bu rakam bir önceki yılın gelirlerinden 374 milyon dolar, daha fazladır. Dış ticaret gelirlerinin 918 milyon dolarlık kısmı, mal ve hizmet ihracatından elde edilmiştir. Dış ticaret gelirlerinin içinde 216 milyon dolarlık bir kısım ise özel sermaye transferlerinden ve Soykırım tazminatlarının transferlerinden meydana gelmiştir. 323 milyon dolarlık bir kısmı, İsrail devlet tahvillerinden, 71 milyon dolarlık bir kısımda çeşitli devletlerle yapılan anlaşmalardan sağlanmıştır. Aynı yıl yabancı dövizlerde yapılan dış ticaret ödemeleri miktarı, 1 milyar 550 milyon dolarlık bir miktara ulaşmış bunun 687 milyon dolarlık kısmı hizmetler için, 669 milyonluk kısmı ise eşya ve mal ithali için kullanılmıştır. Fert başına yabancı dövizle yapılan dış ticaret miktarı 1965-66 yıllarında 402 dolar; 1967-68 yıllarında ise 571 dolar olmuştur.⁴⁶

Tablo 1

Yıllar İtibariyle İthalat ve İhracat

Yıl	İthalat	İhracat	Açık
1949	263	41	220
1955	443	139	304
1960	694	352	342
1965	1,269	749	520
1970	2,657	1,374	1,283

Kaynak: İsrail Elçiliği Basın Bürosu, İşte İsrail 1969, Ankara: İsrail Elçiliği Basın Bürosu Yayını, 1969, s.61.

⁴⁵İsrail Elçiliği Basın Bürosu, İşte İsrail 1969, s. 64.

⁴⁶İsrail Elçiliği Basın Bürosu, İşte İsrail 1969, s. 61.

1.2.1.4 Enflasyon

İsrail’de yıllık enflasyon oranı 1950’lerin ortasından 1960’ların sonuna kadar tek haneli olarak seyretti.⁴⁷ İsrail için hızlı büyüme döneminde, 1950’li ve 1960’lı yıllarda ise enflasyon sürekli olarak % 6-7’lik, görece ılımlı bir düzeyde kalmıştır. Ücretlerin fiyatlara endekslenmesi enflasyonu hızlı büyümenin maliyetsiz bir yan ürünü haline getirdi. İsrail’de enflasyonun tek rakamlı seviyelerden önce, iki daha sonra ise üç rakamlı seviyelere çıkmasında; endeksleme (ücretlerin fiyatlara endekslenmesi), yüksek savunma harcamaları ve dışsal şoklar etkili olmuştur.⁴⁸

1.2.1.5 Döviz

1948 yılında, İsrail Lirası (1 İL = 4 ABD Doları) bir İngiliz sterline eşitti. 1949’da sterlin ile birlikte İsrail Lirası da 2,80 Amerikan Doları’na devalüe edildi. 1949’dan sonra, İsrail parası birçok defa devalüasyona uğramıştır. 1954’te Amerikan Doları başına 1,80 lira, 1962’de 3 lira⁴⁹, 1967 de İngiliz parasının değerindeki ayarlamaya uygun olarak bir dolar 3.50 İsrail Lirası olarak tespit edilmiştir.⁵⁰ Bunun amacı, ekonomi politikasına uygun olarak, ithalat ve ihracat arasındaki açıklığı daraltmak ve daha önceki devalüasyonun ardından biriken yerel enflasyon oranına karşı, dış ticareti dengelemektir. Finansal baskılar ve kalkınma isteği karşısında İsrail, Almanya ile 1952 yılında Tazminat anlaşması yaparak, içine düştüğü krizi, Almanya’nın Yahudi kurumlarına ödediği ‘soykırım’ tazminatı olan 80 milyon dolarlık meblağ ile iyileştirmiştir. Dövizin diğer kaynağı ise İsrail bonoların ABD’ye satışıydı ki; ABD’de bonoların satılması sonucunda sağlanan iyileşme, 1954 yılından itibaren sağlanan büyümenin ana itici gücünü oluşturmuştur.⁵¹

⁴⁷İsrail Ankara Büyükelçiliği, <http://www.mfa.gov.il/NR/rdonlyres/593D1DD4-6E11-42E2-878F-7E1A926D6349/0/EconomyTurk.pdf> (10.10.2011), s. 221

⁴⁸ Köksel, s. 44.

⁴⁹İsrail Ankara Büyükelçiliği, <http://www.mfa.gov.il/NR/rdonlyres/593D1DD4-6E11-42E2-878F-7E1A926D6349/0/EconomyTurk.pdf> (10.10.2011), s. 211

⁵⁰İsrail Elçiliği Basın Bürosu, İşte İsrail 1969, s. 58.

⁵¹ Köksel, s. 43.

İKİNCİ BÖLÜM

KURULUŞUNDAN 1970 YILINA KADAR İSRAİL - TÜRKİYE SİYASAL VE SOSYAL İLİŞKİLERİ

2.1 İSRAİL'İN TANINMASI VE İLK DİPLOMATİK MÜNASEBETLER

2.1.1 Türkiye'nin İsrail Devleti'ni Tanınması ve İlk Diplomatik Münasebetler

Osmanlı Devleti'nin halefi olarak sahip olduğu tarihi, coğrafi ve kültürel derinlik, Türkiye'nin Filistin-İsrail sorununa yabancı kalmasını engellemiştir. Türkiye'nin bölgeyle yüzyıllar öncesine giden köklü bir ilişkisi vardır. Bölge en son Osmanlı zamanında bir bütünlük göstermişti. Bölgede hâkim güç olan Osmanlı Devletinin ardılı Türkiye, tüm bu öğeler nedeniyle; bölgenin dokusuna yabancı değildi. İsrail-Arap çatışması başladığında Türkiye, tarihi sorumluluklarının gereği olarak çatışmanın bir tarafı olmuştu.⁵²

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun Çoğunluk Planını kabul ederek; 29 Kasım 1947'de Yahudi ve Arap devletlerinin kurulmasını ve Filistin topraklarının bu iki devlet arasında bölünmesini ve Kudüs'ün uluslararası nitelikte bir statüye sahip olmasını onaylaması, yalnızca Filistinliler tarafından değil Arap Devletleri ile birlikte Türkiye tarafından da kabul edilmemiştir. Türkiye, yine Filistin'in Yahudi ve Arap devletleri arasında bölünmesi ve Kudüs'e "corpus seperatum" statüsü verilmesini öngören 181(1947) sayılı BM kararına Müslüman devletlere birlikte ret oyu vermişti.⁵³

Arap Ülkeleri, 17 Aralık 1947'de Kahire'de, 'Taksimi önlemek ve BM'nin kararına karşı mücadele etme', yönünde aldıkları kararlara uygun olarak 14-15 Mayıs 1948'de Filistin'e çıkarma yapmaya başladılar. Bu durum karşısında İsveçli Kont Bennodotte'yi görevlendiren BM, ateşkesi sağladıktan sonra çalışmalarına hız verdi. Ancak Kont Bennodotte'nin 11 Eylül'de Kudüs'te, hazırladığı raporu tamamlamak

⁵²Mesut Özcan, "Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye", *Filistin Çıkmaz'dan Çözümüne* içinde (63-97), Küre Yayınları, 2003, s. 63.

⁵³ Pehlivanoglu, s. 224.

üzereyken bir Yahudi tarafından öldürülmesi, sorunun çözümünü akim bırakmıştır. Kont Bennodotte'nin ölümü sonrasında, BM 12 Aralık 1948'de; ABD, Fransa ve Türkiye temsilcilerinden oluşacak bir komisyon kurulmasına karar verdi. Fakat Türkiye'nin bu komisyona seçilmiş olması, Arap Devletler ile İsrail'in kurulması sırasında, tesis ettiği yakın ilişkiden uzaklaşmasına neden olmuştur. Zira Komisyonun kurulmasına, Arap Devletleri aleyhte oy kullanırken Türkiye lehte oy kullanmıştı.⁵⁴

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Türkiye, Filistin Uzlaştırma Komisyonu'nun üç üyesinden birisi olarak; soruna görüşmeler yoluyla çözüm bulunması gerekliliğini,⁵⁵ savunmuşsa da Arap devletleri, ABD ve Fransa ile birlikte Türkiye'nin komisyon üyeliğine getirilmiş olmasını, Yahudi tarafgirliği olarak algılamıştır. Türkiye'nin komisyon üyeliğine getirilişi, Filistin konusunda Arap Ülkeleri ile Türkiye arasındaki ilk ayrılık noktasını oluşturdu.⁵⁶

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 11 Mayıs 1949'da, İsrail'i BM'ye kabul etmesi; Türkiye için ayrı bir sıkıntıyı gündeme getirmiştir. Türkiye, İsrail'in resmen BM'ye kabulü için yapılan oylamada çekimser kalmış, konu ilgili komitede görüşülürken ise Türkiye yine çekimser politikasını sürdürmüştü. Son olarak yapılan Genel Kurul oylamasında ise, 12 olumsuz, 37 olumlu ve 9 çekimser oy kullanılırken Türkiye, çekimser oy veren 9 ülkeden birisiydi.⁵⁷

Türkiye, İsrail'in kuruluşunu izleyen günlerde, tanınma çağrısı karşısında bekle-gör politikası izlemiş; 1948 Arap-İsrail Savaşı sırasında ise tarafsız kalmayı tercih etmiştir. Ancak Türkiye, Arap ülkelerinin tepkilerine rağmen İsrail devletini, kurulmasından yaklaşık bir yıl sonra, Bakanlar Kurulunda aldığı kararla (24.3.1949) 28 Mart 1949 tarihinde tanıdı.⁵⁸ Türkiye, resmi tanınmadan önce, İsrail'i tanıyacağını sinyallerini veriyordu.⁵⁹ 8 Şubat 1949'da dönemin Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak: "İsrail Devleti bir vakadır. 30'dan fazla devlet tanımıştır. Arap Temsilcileri de İsrail

⁵⁴Sabit Duman, "Filistin Sorunu ve Türkiye'nin İsrail Politikası" (1947-1967), (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve Tarihi Enstitüsü, 1995) s. 160-161.

⁵⁵Gencer Özcan, "50. Yılı Biterken Türkiye-İsrail İlişkileri", İsmail Sosyal (Ed.), **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç** içinde (537-551), Ankara: TTK Yayınları, 1999, s. 538.

⁵⁶Alptekin Dursunoğlu, **Stratejik İttifak Türkiye-İsrail İlişkilerinin öyküsü**, Anka Yayınları, 2000, s. 31-32.

⁵⁷Duman, "Filistin Sorunu ve Türkiye'nin İsrail Politikası", s. 166.

⁵⁸Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30.18.01-118.108. 3

⁵⁹Türel Yılmaz, "Türkiye-İsrail İlişkileri: Tarihten Günümüze", **Akademik ORTA DOĞU**, Cilt 5, Sayı 1, 2010, s. 11.

temsilcileri ile konuşmaktadır. Türkiye'ye gelince uzlaştırma komisyonundaki vazifemizi daha iyi görebilmek için bugünkü durumumuzu değiştirmeyi daha faydalı buluyoruz.” Diyerek tanıma öncesi politik bir dil kullanmıştı.⁶⁰

Türkiye'nin İsrail'i tanınmasından sonra, iki ülke ilişkileri hızla ticari, askeri ve istihbarat alanlarında önemli ilerlemeler kaydetti. Ancak söz konusu ilişkiler, genellikle Arap-İsrail anlaşmazlığının gölgesi altında, inişli çıkışlı bir seyir takip etmiştir.⁶¹

Türkiye'nin İsrail'i tanınması kararı, kamuoyuna Ulus'ta yayınlanan tek cümlelik bir haberle, “Hükümetimiz İsrail'i resmen tanımaya karar verdi” şeklinde duyuruldu. Cumhuriyet gazetesi ise; “Ankara'nın aldığı kararın, Arap devletlerinin İsrail ile müzakerelere başlamak suretiyle, zımnen veya serahaten tanınmasından, sonra alınmış olduğuna dikkat çekerek” Arap Devletlerine karşı sevgi ve saygının belirtildiğini ileri sürmüştür.⁶²

Cumhuriyet Halk Partisi döneminde, resmi olarak İsrail'in tanınmasıyla başlayan devletlerarası ilişki süreci, Demokrat Parti iktidarı döneminde geliştirilmeye çalışıldı.⁶³ Resmi tanınmanın ardından Seyfullah Ersin'in Tel-Aviv'e atanmasıyla, Türkiye-İsrail diplomatik ilişkileri, 9 Mart 1950'de elçilik düzeyinde kuruldu.⁶⁴

Türkiye'nin İsrail'i tanınmasından sonra, 1 Kasım 1949'da TBMM'nin açılış töreninde, konuşma yapan dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü; “Yeni doğan İsrail Devleti ile siyasi münasebetler açılmıştır. Bu devletin Yakın Doğu'da bir barış ve istikrar unsuru olacağını ümit ediyoruz.” Diyerek, ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunmuştur.⁶⁵

2.1.1.1 Türkiye'nin İsrail'i Tanıma Nedenleri

İsrail'in kuruluşundan sonra Ankara'nın İsrail politikası da aşamalı olarak değişmiştir. İsrail'in kurulmasından sonra başlayan savaşın ilk aşamasında, muhtemelen

⁶⁰Dursunoğlu, s. 31-32.

⁶¹Yılmaz, s. 11.

⁶²Gencer Özcan, **Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi**, TESEV Yayınları, 2005, s. 15.

⁶³Dursunoğlu, s. 32.

⁶⁴Hikmet Erdoğan, **Büyük İsrail Stratejisi**, İstanbul: IQ Kültürsanat Yayıncılık, 2005, s. 443.

⁶⁵Çağrı Erhan ve Ömer Kürkçüoğlu, “*Filistin Sorunu ve İsrail'le İlişkiler*”, Baskın Oran (ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar cilt I, İçinde(641-647), 9.Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004 s. 641-642.

Arapların kazanacağı öngörüsü ve kamuoyundan gelen baskısı nedeniyle, İsrail'i tanımaktan kaçınan Ankara, Aralık 1948'de çatışmaların yatışmasından sonra tutumunu değiştirmeye başlamıştır. Fakat bu değişiklik hemen gerçekleşmeyip daha çok Türkiye'nin bölgesel ve uluslararası menfaatlerine indirgenmiştir.⁶⁶

1948 yılında İsrail Devleti kurulduğunda, Türkiye, Ortadoğu ile yoğun ilişki içerisinde değildi. Türkiye'nin bu yıllardaki en önemli meselesi; kendisi için tehdit oluşturan Sovyetler Birliği'ne karşı, Batı şemsiyesinin altında kalarak ABD'nin dağıttığı yardımdan istifade etmektir. II. Dünya Savaşında tarafsız olan Türkiye, Sovyetlerin gazabından ve çok yanaştığı halde Batı'nın kendisini yalnız bırakmasından korkuyordu. Türkiye, Batı'nın isteği üzerine İsrail'i ilk tanıyan devletlerden olmasına rağmen, İsrail konusunda temkinli politika izlemeyi sürdürmüştür.⁶⁷

Türkiye'nin İsrail'e karşı izlediği temkinli politikanın ana nedeni; SSCB'nin İsrail'in kuruluşunu desteklemesidir. İsrail'in kuruluşunu müteakip, SSCB'den ciddi bir göçmen kitlesinin İsrail'e akın etmesi, Türkiye'nin çekincelerini kuvvetlendirmiştir. BM'nin oluşturduğu komisyonun Türkiye temsilcisi Hüseyin Cahit Yalçın, İsrail'e gerçekleştirdiği ziyaret sonrasında, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye, Mart 1949'da sunduğu raporunda; İsrail'in komünist bir ülke olması ihtimalinin zayıflığına işaret ederek, Türkiye'nin İsrail'i derhal tanıması gerektiğini, vurgulamıştır.⁶⁸

Türkiye, İsrail karşısındaki tedirginliğinde, haksız değildi. Zira SSCB, kuruluş aşamasında desteklediği İsrail'in, 'kapitalist Batı'nın etki alanına girmesiyle, Batı'nın Ortadoğu'daki bir aracı konumuna geldiğini düşünüyordu.⁶⁹ SSCB'nin İsrail'i mimlemesine kadar, İsrail'i yakından takip ettiği biliniyordu. İsrail'in kurulduğu yıl yaşanan SSCB-İsrail yakınlaşması, Sovyet tehdidini direkt üstünde hisseden Türkiye için yeterince tehditvari bir gelişmeydi.

⁶⁶Özcan, Türkiye – İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, s. 13.

⁶⁷Hasan Köni, "Mısır, Türkiye İsrail Üçgeni", **Avrasya Dosyası Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi İsrail Özel**, Cilt 1, sayı 3, Sonbahar 1994, s. 45-46.

⁶⁸Özcan, "Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye", s. 67.

⁶⁹Aleksandr Dugin, **Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım**, Vügar İmanov (Çev.), 4. Baskı, Küre yayınları, 2005, s. 236.

Türkiye'nin İsrail'i tanımasında; İsrail devletinin bir Sovyet uydusu olacağı, endişelerinin ortadan kalkması etkili olmuştur.⁷⁰ Fakat İsrail'in tanınmasında en etkili karar, Batı'nın İsrail'i Sovyet nüfuzuna terk etmemesiydi. Türkiye, ABD'nin desteğini sağlamak için Ortadoğu'da, Washington politikalarına uygun stratejiler izleyerek İsrail'i tanıma isteğini hızlandırmıştır.⁷¹ Türkiye'nin bu isteğinde, ABD'nin 1947'de Başkan Truman Doktrini çerçevesinde, Türkiye'yi koruyacağını açıklaması, önemli bir motivasyon kaynağı olmuştur.⁷²

Ankara'nın İsrail'i tanıma kararı; Nisan ayında imzalanacağı açıklanan Atlantik Paketi'ne Türkiye'nin kabul edilmesi, bu olmazsa Akdeniz'de Türkiye'nin de yer alacağı benzeri bir paktın kurulması için girişimlerin yoğunlaştığı günlere rastlamıştır. Tanıma kararının ardında yatan bir diğer neden ise; Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sırasında izlediği azınlık politikaları, özellikle de Varlık Vergisi uygulamalarıdır. Türkiye, ABD ve İngiltere nezdinde "Varlık Vergisi" uygulaması ile uğradığı itibar kaybını düzeltmek için tanımayı, bir fırsat olarak değerlendirmiştir. 25 Ocak 1949'da, İsrail'de yapılan seçimlerde komünist partinin çok az oy alması, Türkiye'de bu ülkenin siyasal geleceğine ilişkin kaygıların, kesin olarak ortadan kalkmasını sağlamıştır. Ayrıca tanıma kararının alınmasında, Ankara'nın ABD'den beklediği kredilerinin alınabilmesi için bu ülkedeki, Yahudi finans çevrelerinin yardımcı olacağı beklentisi⁷³ ile ABD'nin 31 Ocak 1949'da İsrail'i resmen tanıması, büyük rol oynamıştır.⁷⁴

İsrail'in kurulduğu dönemde, Türkiye'ye ihtiyaç duymasının ana nedeni; uluslararası ve bölgesel nitelikli dış meşruiyet problemini aşabilmek için Türkiye'nin desteğini, sağlamak istemesidir.⁷⁵ Türkiye, İsrail'in meşruiyet problemin aşmada, Müslüman Devletlere örnek olacak bir yapıda ve konumda idi. İsrail, ayrıca kendisini destekleyen ABD ve İngiltere'nin binlerce mil uzaklıkta olduğunu biliyordu, oysa Türkiye, Ortadoğu'da Batı'nın yakın bir dostu olarak İsrail'e güvenlik ve ekonomik çerçevede iyi bir müttefik olabilirdi.

⁷⁰ Özcan, "50. Yılı Biterken Türkiye-İsrail İlişkileri" s. 538.

⁷¹ Dursunoğlu, s. 32.

⁷² Erdoğan, s. 443.

⁷³ Özcan, Türkiye – İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, s.16.

⁷⁴ Duman, "Filistin Sorunu ve Türkiye'nin İsrail Politikası", s. 165.

⁷⁵ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, 19. Baskı, Küre Yayınları, 2004, s. 390.

2.1.1.2 Türkiye-İsrail İlişkilerini Etkileyen Faktörler

Türkiye'nin dış politikası, kuruluşundan 1960'ların ikinci yarısına kadar; ülkenin kurucu unsurundan güç alan ve kendilerini ülkenin elit tabakası olarak gören yapının etkisinde gelişmiştir. Bu siyasi yapı, Ortadoğu'ya Türkiye'nin kültürel geçmişiyle bağlantılı olması nedeniyle kayıtsız kalmış, Ortadoğu'yu göz ardı etmiştir. Türkiye'nin bu dönemdeki Ortadoğu politikası, Batı yönelimli dış politikanın bir uzantısı niteliğindedir. Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde, Ortadoğu'ya hâkim bir güçken kısa bir süre sonra hâkimiyetini kaybeden, ikinci ve üçüncü çeyrekte, bölge devletleri ile yabancılaşıma yaşayan Türkiye'nin Ortadoğu politikası, değişken bir ruh hali içerisinde, inişli çıkışlı bir seyir takip etmiştir. İsrail'le ilişkilerde, bu değişken ruh halinden payını almıştır.⁷⁶

Avrupa'da savaşın bitişiyle başlayan ve İsrail devletini tanınmasına kadar uzanan süreçte, Türkiye'nin Filistin politikası, Ankara'nın öncelik ve endişelerini yansıtır. Türkiye, öncelikle II. Dünya Savaşı sonrasında, Sovyetler Birliği'nden gelen baskı politikasını karşılayabilmek için Batılı devletlerin desteğini aramıştır. 1945'ten 1947'e kadar; SSCB tazyikiyle yalnız başına kaldığı sıkıntılı süreç, Türkiye için oldukça uzun bir dönem olmuştur. 1947'ye kadar, ABD'den istediği desteği alamayan Türkiye, gereksindiği desteği, sınırlı ölçüde de olsa İngiltere'den almıştır. Ankara, bu desteği sağlamanın diyeti içinse, İngiltere'nin Ortadoğu'da korumaya çalıştığı düzenin sürdürülmesine destek olmuştur.⁷⁷

İsrail'i resmen tanımış olması nedeniyle, Arap Ülkeleri nezdinde tepkiyle karşılanan Türkiye, İsrail'le ilişkilerini düşük profilli tutmaya çalışmaktaydı.⁷⁸ Sovyetler Birliği'nin yoğun baskısı altında olan Türkiye, İsrail'le kurmak zorunda kaldığı ilişkisini; "hayatları boyunca Rus tehdidi görmemiş, onlarla çarpışmamış ve onlar tarafından sömürülmemiş Arap Devletlerine anlatamamıştır."⁷⁹

İsrail'le diplomatik ilişkilerin kurulmasını izleyen ilk yıllar, Ankara'nın NATO'ya alınma girişimlerini yoğunlaştırdığı bir dönemdir. Kore Savaşı sırasında,

⁷⁶Mesut Özcan, "*Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye*" s. 64.

⁷⁷Özcan, *Türkiye – İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi*, s. 12-13.

⁷⁸Dursunoğlu, s. 33.

⁷⁹Köni, "*Mısır, Türkiye İsrail Üçgeni*", s. 52.

Arap ülkelerinin tersine; İsrail'in BM Güvenlik Konseyi kararlarını desteklemesi, Türkiye-İsrail ilişkilerinin daha da yakınlaşmasını sağladı. İki ülke arasında ilk ticaret anlaşması, 4 Temmuz 1950'de imzalanmış, askeri alandaki işbirliği ise daha hızla gelişmiştir. Türkiye-ABD ilişkilerinde, Yahudi lobilerin etkili olmaya başlaması ise kuruluş yıllarına özgü, bir başka gelişmedir. Ellili yıllar boyunca Türkiye, ABD'den mali yardımlarının kesintiye uğraması ve Kıbrıs sorunu gibi konularda Yahudi lobisinin desteğine başvurmuştur.⁸⁰

Cumhuriyet Halk Partisi döneminde başlayan ve Demokrat Parti döneminde, devam eden ilişkilerin tanınmadan itibaren sürmesinde, dört temel nedenden söz etmek mümkündür: her iki devlet de kuruluşları itibarıyla laik devlet modelini benimseyerek kurulmuşlardı. Öte yandan her iki ülke de Batı tipi gelişmeye önem vermişlerdir. Türkiye ve İsrail, bir yandan siyasal alanda parlamenter demokrasi yerleştirilmeye çalışılırken, bir yandan da Batı tipi ekonomik kalkınma modellerinin uygulanmasına çalışmaktaydı. İngiltere'nin Ortadoğu'daki konumunu devralan ABD'nin bölgeye hızlı bir giriş yaparak, İsrail'le sıcak ilişkiler kurması; Türkiye'de etkili olan bir başka nedendir. İsrail de en az Türkiye kadar ikili ilişkilerin gelişmesini istiyordu. İsrail'in Washington, Paris ve Londra'dan sonra dördüncü askeri ataşeliğini, Ankara'da açması bu ülkenin Türkiye'ye verdiği önemin göstergesiydi. Bunun yanında bazı İsrail devlet adamları, Türkiye'nin Arap Devletleriyle İsrail arasındaki sorunların çözümüne yardımcı olabileceğini düşünmekteydiler.⁸¹

Türkiye'nin İsrail'le ilişkilerinin iyi olduğu zamanlarda, Arap ülkeleri ile sorunlar yaşaması; Arap ülkeleri ile arasının iyi olduğu zamanlarda ise İsrail'le çeşitli sorunlar yaşaması, İsrail politikasının garip bir zorunluluğuydu. Türkiye'nin uluslararası dengelere ve kendi çıkarlarına göre; sarkaç pozisyonunda, dönem dönem dindaşlarının dönem dönemse Batı'nın uzantısı olan İsrail'in yanında olmak durumunda kalması; Türkiye'yi sürekli, taraflardan biriyle olan ilişkilerini feda etmek zorunda bırakmıştır.⁸²

⁸⁰Özcan, Türkiye – İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, s. 17.

⁸¹Erhan ve Kürkçüoğlu, "Filistin Sorunu ve İsrail'le İlişkiler", s. 642.

⁸²Özcan, "Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye", s. 64.

2.1.1.3 İlk Resmi İlişkiler

Türkiye'nin 28 Mart 1949'da İsrail'i tanıyan ilk Müslüman devlet olmasının ardından, dönemin Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'ın, 28 Mart 1949 tarihinde İsraili mevkidaşı Levi Eskol'e gönderdiği mektupta: "Ankara'nın Tel-Aviv'i tanıdığını" belirtmesiyle resmi ilişkiler peyda olmaya başlamıştır.⁸³ İsrail'in Ankara'ya atadığı, ilk diplomatik temsilci olan Eliahu Sasson, elçi statüsünde diplomatik delegasyon başkanı olarak; 9 Ocak 1950'de Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye güven mektubunu sunmuştur. Sasson'un yanı sıra müsteşar Uriel Heyd de göreve başlamış; buna karşılık Seyfullah Ersin ise daimi maslahatgüzar olarak 7 Ocak 1950'de İsrail'de göreve başlamıştır.⁸⁴

4 Temmuz 1950'de imzalanan Ticaret ve Ödeme Anlaşması,⁸⁵ İsrail'le siyasi ilişkilerin ilk somut adımıydı.⁸⁶ Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 1 Kasım 1950'de TBMM'nin açılış konuşmasında; "İsrail Devleti ile normal münasebetlerimiz gelişme yolundadır. Bu memleketle elçi teati edilmiş ve bir de ticaret sözleşmesi akdedilmiştir. Arabulma komisyonunda da taraflar beynindeki pürüzlü meselelerin tavsiye şeklinde bağlanması için her türlü tarafı tatmin edecek mütamadi gayret sarf etmekteyiz" diyordu.⁸⁷ Ardından bir yıl sonra 5 Şubat 1951'de ise Hava Ulaştırma anlaşması imzalandı.⁸⁸

İsrail'in Ankara'ya atadığı ilk diplomatik temsilci Eliahu Sasson, İsrail'in Türkiye'ye verdiği önemi gösterir bir siyasi kariyere sahipti. Sasson'un Türkçeye hâkimiyeti ve bölgesel konularda sahip olduğu derin bilgisi; kısa süre içinde Ankara'da görüşleri en fazla merak edilen diplomatlardan birisi haline gelmesine neden oldu. Özellikle güven mektubunu sunduğu sırada, İnönü'nün Sasson ile bölgesel konulara ilişkin uzun bir sohbe koyularak; birkaç dakika sürmesi beklenen törenin alışılmadık ölçüde uzaması, diplomatik çevrelerde ilgi ve hayret uyandırmıştır. Sasson'un Mayıs 1948'e kadar, Yahudi Ajansı'nın Arap ülkeleriyle ilgili bölümün başkanlığını yürütmüş olması; bağımsızlık sonrası dönemde ise Dışişleri Bakanlığında, Ortadoğu Bölümünün

⁸³ Duman, "Filistin Sorunu ve ve Türkiye'nin İsrail Politikası", s. 165.

⁸⁴ Özcan, Türkiye – İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, s. 17.

⁸⁵ BCA, 30.10-163.142. 4

⁸⁶ Dursunoğlu, s. 33.

⁸⁷ Duman, "Filistin Sorunu ve ve Türkiye'nin İsrail Politikası", s. 167.

⁸⁸ Dursunoğlu, s. 33.

başına getirilmesinin yanı sıra, Ürdün ile yürütülen barış görüşmelerinde baş müzakereci olarak görev yapması, İsrail'in Türkiye ile geliştirmek istediği ilişkilerin bir işaretini taşıyordu. Sasson'un Türkçe bilmesi ise temasların daha kolay yürütülmesine olanak sağladı.⁸⁹

İlişkilerin diplomatik boyutunun açılmasıyla birlikte kültürel ve sportif faaliyetler geliştirse de İsrail-Türkiye ilişkileri daha çok askeri alanda gelişmiştir. Her iki devlet yaptıkları işbirliğini bu dönemde gizli tuttu; hatta İsrail'den Ankara'ya gelen İsraili uzmanlardan çoğu zaman, İsrail'in Ankara Büyükelçisi Eliahu Sasson'un dahi haberi olmuyordu.⁹⁰

2.1.1.4 Türkiye'den İsrail'e Giden Göçmenler Sorunu

Siyasi bağımsızlığın kazanılmasının ardından, İsrail'in Yahudi nüfusunu, devletin ilk dört yılında (1948-52) 650.000'den 1,3 milyona çıkararak kitle göçleri, İsrail toplumunun yapısını ve dokusunu önemli bir oranda değiştirmiştir.⁹¹ Bu göç dalgası içerisinde en önemli paylardan birine Türkiye ve onun kadim geçmiş mirası olan Osmanlı Devleti sahiptir. II. Beyazıt Devri ile birlikte Osmanlı Devleti topraklarına göç eden Yahudiler; II. Beyazıt devrinden İsrail'in kurulduğu tarihe kadar, Türkiye topraklarını yurt edinen Yahudiler; bu tarihten sonra ise yeni ülkelerine göç etmişlerdir. 19. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti topraklarından farklı ülkelerin tabiiyetine geçen bazı Museviler, bağlarını koparmışlarsa da II. Dünya Savaşı sırasında Fransa'da yaşayan 20.000 kadar Musevi, geçmiş bağları ve vatandaşlıkları gibi sebeplerle Nazi zulmüne karşı Türkiye'nin Fransa Büyükelçiliği tarafından korunmuştur.⁹² Alman işgali altındaki Fransa'da "Fransız Yahudisi olmak ölüm, Türk Yahudisi olmak ise hayatta kalmaya işaret ediyordu."⁹³ II. Dünya Savaşı sonrası, İsrail'in kurulması ile birlikte Yahudi halkı ile Türkiye arasındaki bağlar politik bir zemine kayarak devletlerarası ilişkiler boyutunda incelenmiştir.

⁸⁹Özcan, Türkiye – İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, s. 17.

⁹⁰Duman, "Filistin Sorunu ve Türkiye'nin İsrail Politikası", s. 169.

⁹¹İsrail Ankara Büyükelçiliği, <http://www.mfa.gov.tr/NR/rdonlyres/E8C4AD55-8C6D-4F34-8805-876D4A770950/0/PeopleTurk.pdf> (10.10.2011), s. 130.

⁹²Emir Kıvırcık, **Büyükelçi**, 3. Baskı İstanbul: Timaş Yayınları, 2010, s. 25.

⁹³Kıvırcık, s. 67.

İsrail'in kuruluşunu izleyen günlerde, tanınma çağrısı karşısında, bekle-gör politikası izleyen Türkiye'nin İsrail'le henüz resmi temasların kurmadığı dönemde, devletler arasındaki en özel konulardan birisi; Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Yahudilerin konumuydu. İsrail'in kurulması ile birlikte Türkiye'den göç etmek isteyen Yahudilerin sayısı da artmıştır. Türkiye, 1948 Arap-İsrail Savaşı sırasında tarafsız kalarak çatışmalara; her iki taraftan da katılmak isteyen yurttaşlarının savaş bölgelerine gitmesine engel olmuştur. Ancak savaşın bitimiyle birlikte, göçe izin vermiştir.⁹⁴ Savaş sonrası yaşanan göç hareketi, İsrail Devleti'ne Türkiye'den giden ilk göçmen hareketi değildi. Bu tarihten 40-45 yıl kadar öncede, Türkiye'den Filistin'e göçler yaşanmıştı.⁹⁵

Türkiye Yahudilerinin İsrail'e göçü, Avrupa'daki dindaşlarından ya da Kuzey Afrika'daki Yahudi cemaatlerinden farklı bir süreç içerisinde olmuştur. Zira Türkiye Yahudileri; Soykırım, dini ve kültürel baskı gibi olaylar, yaşamamışlardır. Göçün Temel Sebeplerine bakıldığında, Türkiye'de uygulanan bir takım devlet politikalarının ve toplumsal hareketlerin göçün itici nedeni, olduğu görülür. Bu göç olayını açıklamak için; Türkiye Yahudilerinin tarihine gerçekçi bir şekilde yaklaşmak ve Tek Parti Dönemi'nin Türkiye Yahudileri açısından çok sıkıntılı bir dönem olduğunu var saymak, tek başına yeterli değildir. Göçün meydana gelmesine yol açan ana nedenlerden birinin Siyonizm ve "anavatana geri dönüş" isteği olduğunu kabul etmek şarttır. Sosyolojik, siyasi, psikolojik, ekonomik, dinsel faktörlerde önemli olan diğer ana nedenlerdendir.⁹⁶

II. Dünya Savaşı başladığında, Türkiye yaklaşık 85.000 Yahudi'ye ev sahipliği yapmaktaydı. İngiliz Mandası dönemi boyunca, 9.000 Yahudi, Türkiye'den Filistin'e iki ana dalga halinde göç etmiştir: 1934-1935 yılları arasında Trakya olaylarından kaynaklanan göçler ve 1943 yılında Varlık Vergisi'nden ötürü yaşanan göçler. 1942 yılında kabul edilen Varlık Vergisi Kanunu, esas olarak tüccarlardan, istisna olarak çiftçi ve esnaflardan bir defaya mahsus olmak üzere alınacak bir servet vergisi niteliğindedir. 15 Mart 1944 yılında kaldırılmasına kadar daha çok tüccarlığı meslek

⁹⁴Özcan, "50. Yılı Biterken Türkiye-İsrail İlişkileri", s. 538.

⁹⁵Rıfat N. Bali, **Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Aliya: Bir Toplu Göç'ün Öyküsü (1946-1949)**, 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s. 89.

⁹⁶Erdem Güven, "Türkiye Yahudileri'nin İsrail'e Entegrasyonu", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, 2006), s. 75.

edinen azınlıkları özellikle de Yahudileri etkilemiştir.⁹⁷ Varlık Vergisi'nin etkisiyle 1943 ile 1948 yılları arasında birçok genç, Türkiye Yahudisi Gençlik Aliyası denilen bir örgütlenme ile yasadışı şekilde Filistin'e göç etmiştir.⁹⁸

1948 yılında, 4.362 kişi İsrail'e göç etmişken 1949'da bu oran İsrail'in tanınması ve İlk Arap-İsrail Savaşı'nın bitmesiyle 26.295'e çıkmıştır. 1950'de 2.439'a, 1951'de 1.198'e düşen göçmen rakamı, 1953'te daha da düşerek 353'e gerilemiştir.⁹⁹ 1949'dan sonraki göç dalgaları, İsrail'in kurulduğu dönemki artıştan daha az oranda gerçekleşmişse de bu durum, 6-7 Eylül 1955 yılındaki olaylar sonucunda değişerek artış göstermiştir. 1954 yılında 184'e düşen göçmen sayısı, 1955'te 339'a, takip eden iki yıl boyunca 1.710 ve 1.911 sayılarına ulaşmıştır. 1960 yılında 387'ye düşen göçmen sayısı, 1961 yılında, darbenin etkisiyle 1.829'a çıkmıştır. Bu tarihten sonra yeniden düşüşe geçen göç, 1964 ve 1965 yıllarındaki Kıbrıs sorunu ile yeniden yükselmiş, sayı 749'dan, 1964'te 1.247, 1965'te 1.087 sayısına ulaşmıştır. 1950'liler itibariyle, Türkiye'den İsrail'e göçlerin genel seyrini, Türkiye-İsrail ilişkilerindeki daralma ve genişlemeler belirlemiştir. 1950-1970 yılları arasındaki göçü etkileyen bir diğer önemli olayda, 1967 yılında meydana gelen Arap-İsrail savaşıdır. Bu yıllarda hem Türkiye'deki ekonomik sıkıntılar ve huzursuzluk ortamı, hem de İsrail'de yaşanan savaş, göçe hız kazandırmıştır. 1949 yılındaki ana göç dalgasından sonraki en yüksek göç oranına, 1969-1971 yıllarında ulaşılmıştır. 1969-1971 yılları arasındaki göçmen sayısı, 6.798 kişi olarak kaydedilmiştir.¹⁰⁰

2.2 TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİNİ ETKİLEYEN BÖLGESEL VE KÜRESEL GELİŞMELER

Türkiye-İsrail ilişkileri, hiçbir zaman tek boyutlu bir çerçevede gözükmez. Özellikle, 1950'li yıllarla başlayan Türkiye-İsrail ilişkileri, çok boyutlu ve çok taraflı olmuştur. Türkiye, İsrail'le ilişkilerin çoğu zaman yönlendiricisi olarak gözükmektedir. Ankara-Tel Aviv hattında, Soğuk Savaş mücadelesi; ikili ilişkilerin uluslararası boyutunu ihtiva ederken, Ortadoğu'daki gelişmeler ise bölgesel düzeyi kapsamaktadır. Türkiye'nin İsrail'le Filistin sorunu ve Kıbrıs gelişmeleriyle yaşadığı siyasi dar

⁹⁷ Hüseyin Yürük, **1908-2009 Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1908-1950)**, 1. Cilt, Alternatif Yayınları, 2009, s. 311-312.

⁹⁸ Güven, s. 89.

⁹⁹ Bali, s. 312.

¹⁰⁰ Güven, s. 92-93.

boğazlar; Tel Aviv’le yürütülen politikanın inişli çıkışlı bir seyir izlemesine neden olmuştur. Türkiye-İsrail ilişkileri, 1950-1970 dönemi içerisinde İsrail’in ‘meşru hakkım’ dediği Filistin harekâtları karşısında; çoğu kez Türk kamuoyunda tepkiyle karşılanmasından ötürü, perde gerisinden sürdürülmüştür. Bu ifadenin en somut tezahürü ise İsrail ve Türkiye’nin kendisini ‘Çevresel Pakt’ olarak adlandırdıkları özel ve gayri resmi anlaşmada göstermektedir. Kamudan ve dünyadan (en azından Doğu Blok’undan) saklanan Çevresel Pakt, resmîyetten uzak; fakat bir o kadar da hayati olan ilişkilerin en önemli kilometre taşıdır. Türkiye’nin Bağdat Paktı’na öncülük ederek Ortadoğu’da oynamak istediği “Ağabeylik” rolü, İsrail için hayal kırıcı bir girişim olmuştur. İsrail’in endişelerini yersiz bulan Türkiye, 1958 Irak Darbesi’yle birlikte bir daha bölgede, İsrail’i paniğe sevk edecek hiçbir girişimde yer almadı. Türkiye’nin 1950’lerin ikinci yarısından sonra İsrail’e karşı geliştirdiği dostane tutum, İsrail’in 1956’da Mısır’ı, 1967’de ikinci kez Filistin topraklarını işgal etmesiyle çıkmaza girdi. 1960’lı yıllarda uluslararası ilişkilerde “detente”nin yaşanmasından sonra, Batı’nın Küba Krizi ile birlikte Türkiye’yi gözden çıkarılabilecek ülke konumuna getirmesi ve Kıbrıs Bunalımı’nda Batı’nın Türkiye’nin yanında yer almaması, Ankara’yı oldukça rahatsız etmiştir. Batı ile bu dönemde ilişkilerini koparmasa da gözden geçirme ihtiyacı hisseden Türkiye, fırsat bulduğu durumlarda, Batı’nın yanında yer almayacağını göstermiştir. Türkiye, Batı’ya karşı gösteremediği tepkiyi, onun doğal uzantısı olan İsrail’e göstermekten çekinmemiştir. Türkiye, kendisine bölgede ihtiyaç duyan, Tel-Aviv’in karşısında yer alarak Arap Devletleri’nin tezlerini destekmiş, İsrail’in diplomatik olarak tecrit edilmesine dolaylı olarak katkıda bulunmuştur.

2.2.1 Küresel Gelişmeler

2.2.1.1 Türkiye ve İsrail’in SSCB ile İlişkileri

Türkiye-SSCB ilişkileri, sonuçları itibariyle Türkiye’nin güvenlik algulamalarını değiştirerek; 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Ankara’yı, Batı’nın etkisi altına itecek yeni bir dönemi başlatmıştır. SSCB’nin Türkiye’ye karşı geçmiş otuz yılda beslediği “dostluk” bir anda SSCB’nin küresel hırsları ile duçar olmuştur.

Moskova, II. Dünya Savaşı’nın bitiminden kısa bir süre önce, 19 Mart 1945 tarihinde, 25 Aralık 1925 tarihli Türk-Rus Dostluk ve saldırmazlık Anlaşmasını

feshetmiştir. 1925 yılında SSCB'nin henüz yeterince güçlü olmadığı bir dönemde imzalanan dostluk anlaşması; Sovyetlere, Türkiye üzerinden Karadeniz'de bir güvenlik sağlıyordu. Oysa II. Dünya Savaşı sonu itibariyle SSCB, zayıf olan konumundan uzaklaşmıştı. Dostluk anlaşmasının feshi üzerine, Ankara 4 Nisan 1945 tarihinde verdiği yanıtta, "İki tarafın çıkarlarına uygun ve ciddi tadilatı içeren yeni bir anlaşma akdi için yapılacak önerilerin hayırhahlıkla inceleneceğini" bildirmiştir. Bunun üzerine SSCB 7 Haziran 1945 tarihinde yeni bir anlaşma akdi için aşağıdaki iki şartı öne sürmüştür:

-Kars ve Ardahan'ın Ermeni toprağı olduğu ve vaktiyle Türkiye'ye haksız olarak verildiği gerekçesiyle SSCB'ye iadesi.

-Boğazlar'da SSCB'ye üs verilmesi.¹⁰¹

SSCB'nin Türkiye karşı iddia ve talepleri, 1947 yılından ABD'nin Truman Planıyla Türkiye'ye yardım etmesine kadar sürmüştür. Türkiye'nin NATO'ya üye olup Batılı devletler kulübünde yer almasına karşın yine de Ankara, SSCB'nin etki ve tazyikini, Soğuk Savaş boyunca hissetmiştir.

Kazım Karabekir'in Meclis'te SSCB'ye cevap verdiği konuşmasında, 'Boğazlar hakikaten Milletimizin boğazıdır. Oraya el attırmayız; fakat şu da bilinmelidir ki Kars yaylası da milli belkemiğimizdir'¹⁰² diyerek sert bir tonda, gerektiğinde SSCB'yi karşılama alabileceklerini, taviz verilmeyeceğini ifade ediyordu. Karabekir Paşa'nın konuşması, kararlığı göstermesi açısından her ne kadar etkiliyse de yine, SSCB gibi II. Dünya Savaşı'ndan kazançlı çıkan bir devlet için, yeterince tesirli değildi. 19 yüzyılda SSCB'nin selefi olan Çarlık Rusya'sının taşıdığı bölgesel hırslar ile mücadele eden Türkiye, şimdi de SSCB'nin arzularının önünde duruyordu. Türkiye, geçmişten gelen endişelerini yatıştırmak için bölgesel mücadelesinde, II. Dünya Savaşı'nın bir diğer kazananı ABD'den ve onun temsil ettiği Batı'dan destek aradı.

1945'de Sovyetlerin Boğazlar konusunda verdiği notayı, ABD Başkanı Truman; Türkiye'yi Sovyet egemenliği altına almak olarak yorumlayıp ve sonuçları ne olursa

¹⁰¹ Ayhan Kamel, "İkinci Dünya Savaşı'nın Bitiminden Günümüze Kadar Türk-Rus İlişkileri", İsmail Sosyal (Ed.) **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç** içinde (409-420), Ankara: TTK Yayınları, 1999, s. 409.

¹⁰² Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, 14. Baskı, Alkım Yayınevi, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s. 427.

olsun Türkiye'nin desteklenmesi kararını almışsa da, bu icraat hemen gerçekleşmemiş Türkiye, ABD'den gelecek yardımı iki yıl daha beklemiştir. ABD, SSCB'nin Boğazları kontrol istemine cevap olarak, Akdeniz'e Büyük bir Amerikan Deniz Kuvveti'ni gönderdi. ABD'nin kararı Türkiye politikasında önemli bir aşama olarak görülmektedir.¹⁰³ Fakat yine de Türkiye, 1945'ten 1947'e kadar geçen sürede, SSCB'ye karşı yalnız mücadele etmekten kurtulamamıştır.

SSCB endişesi, Türkiye'nin Soğuk Savaş boyunca üzerinden atamayacağı bir travma haline geldi. Bu travmayı besleyen geçmişte yaşanan hadiseler ise korkuların daha da büyümesine neden oldu. Türkiye'nin 1945'ten itibaren müttefik arayışı içerisine girmesi ve kısa bir süre sonra Batı'ya, şeksiz ve şüphesiz bağlanması; Soğuk Savaş süresince SSCB'ye karşı istediği desteği, Batı'dan her zaman almasını sağlamayacaktır. Türkiye, Batı'ya olan güvenin sarsılmasına kadar, Ortadoğu'da, SSCB'ye karşı yürütülen mücadelede, Batı'nın yılmaz müttefiki oldu.

İsrail'in durumu ise 1948-1949 yıllarında Türkiye'den farklılık arz ediyordu. Yeni kurulan İsrail Devleti'ne diplomatik destek sağlayan SSCB, bu tarihlerde henüz dünyadaki en büyük düşmanı olarak ABD'yi değil, İngiltere'yi görüyordu. İngiltere'nin durumunu sarsmak için; İsrail Devleti'ne destek vermenin iyi bir fırsat olduğunu düşünen Stalin, amacını gerçekleştirmek için de Sovyet uydusu olan Çekoslovakya'nın İsrail'e ilk savaşından galip çıkmasını sağlayan silahları, satmasına izin verdi.¹⁰⁴

1940'ların sonu itibariyle artık uluslararası ilişkilerde, iktisadi, kültürel ve siyasi açıdan ideolojik prensiplere dayanan dünyayı iki kısma ayıran, iki tane devletler kümesi vardı: Sosyalist ve Kapitalist devletler.¹⁰⁵ Dünyanın iki kutba ayrılması ile 1950'lerden 1960'lı yılların ortalarına kadar Türkiye, bu mücadelede resmen ve açıktan olarak SSCB'nin karşısında yer aldı. İsrail ise bu süreçte 'Kapitalist' sistemin gizli ortağı olarak biliniyordu. SSCB karşısında, Türkiye'nin Batılı kapitalist sisteme yaklaşması ile İsrail-Türkiye ilişkilerinin yolu da kesişti.

¹⁰³Pehlivanoglu, s. 298.

¹⁰⁴Bernard Lewis, **Ortadoğu İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi**, Selen Y. Kölay (Çev.) 6. Baskı, Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2009, s. 458.

¹⁰⁵Yevgeni Primakov, **Rusyasız Dünya**, Aijan Esenkanova (Çev.), İstanbul: Timaş Yayınları, 2010, s. 12.

SSCB'nin Dışişleri Bakanı Vyacheslav Molotov 1946'da; "SSCB artık dünyanın en kudretli ülkelerinden biridir. Artık uluslararası ilişkilerde hiçbir ciddi sorun SSCB'siz karara bağlanamaz" diyerek Yakın Doğu'da da Sovyetlerin hükmetme arzusunda olduğunun ilk işaretlerini verdi.¹⁰⁶

1955 yılından itibaren Soğuk Savaş, Ortadoğu bölgesine nüfuz etti. Sovyetler bu dönem de bir taraftan bölge içi meseleler ile uğraşırken bir taraftan da Ortadoğu bölgesinde, Batı bloğu ile çatışmaya girmekten kaçınmadı. Bu da 1960 yılına kadar sürecek bir dizi buhranlar, bunalımlar dönemini başlattı. Ortadoğu'daki hadiseler Sovyet Rusya'nın iradesi ile değil bölgenin çatışma barındıran statik yapısından kaynaklanmaktaydı, bu durum ise Sovyetlerin Ortadoğu'ya girmesi için aradığı fırsatı sağladı.¹⁰⁷

2.2.1.2 Türkiye'nin NATO'ya Girmesi

SSCB'nin 1948 yılındaki Çekoslovakya darbesi karşısında; Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg ülkeleri bir araya gelerek, 17 Mart 1948 yılında SSCB'nin kendilerine karşı bir saldırıya girmesi halinde, birbirlerinin yardımına koşmalarını sağlayan bir anlaşma imzalayarak Batı Avrupa Birliğini kurdular. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD, Batı Avrupa'nın güvenliğinin kendisi olmadan sağlanamayacağını görerek Kanada'nın da katılımıyla, 4 Nisan 1949 yılında Kuzey Atlantik İttifakı'nın kurulmasına öncülük etti.¹⁰⁸

SSCB'nin yayılmacı politikasını, önlemek isteyen ABD'nin önderliğini üstlendiği Batı dünyasının strateji planlarında Türkiye, Yunanistan ve İran; Yakın Doğu'da Sovyetlere karşı, kalkan olarak görülüyordu. Arap Ülkelerinin ve İsrail'in; Avrupa, Asya ve Afrika arasında doğal bir köprü teşkil etmelerinden dolayı, komünizmin eline düşmemeleri gerekiyordu.¹⁰⁹ Bu hat aynı zamanda, Kore'den başlayarak Vietnam, Afganistan-Pakistan, İran, Türkiye ve Yunanistan'a uzanan paralel dairesi üzerinde, SSCB'nin güney yayılmacılığına karşı, ana hat işlevi görüyordu.

¹⁰⁶Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, Birtane Karanekçi (Çev.), 12. Baskı, İstanbul: Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, 2010, s. 435.

¹⁰⁷Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s. 483.

¹⁰⁸Duman, "Filistin Sorunu ve Türkiye'nin İsrail Politikası" s. 174-175.

¹⁰⁹Hüseyin Bağcı, "Demokrat Parti'nin Ortadoğu Politikası", **Türk Dış Politikasının Analizi**, Faruk Sönmezoğlu (drl), İstanbul: Der yayınları, s. 89-90.

Ortak düşman SSCB'ye karşı, Truman Doktrini ile ABD'nin Türkiye'nin yanında yer alması; Türkiye'yi NATO'ya girme konusunda heyecanlandırdıysa da Ankara'nın NATO'ya girmesi kolay olmadı. Türkiye, SSCB ile direkt olarak sınır komşusu olmak istemeyen Batı Avrupa devletlerinin vetosu ile NATO'nun içerisinde yer alamadı. Türkiye, Avrupalı müttefikleri nedeniyle NATO'ya giremese de ABD'nin desteğiyle, NATO'ya girebileceğinin farkındaydı.

DP Hükümeti, NATO üyeliğini sağlamak konusunda önemli bir adım olarak değerlendirdiği Kore Savaşı'na, asker gönderdi. Kore, komünizmin Asya'ya yayılmasında, atlama taşı olabilecek bir konumda bulunması nedeniyle, ABD'nin nazarında oldukça önemli bir yerde idi. Türkiye'nin Kore Savaşı'na asker göndermesi ve giden askerlerin gösterdikleri başarılar ile ABD'nin gözünde Türkiye'nin stratejik değeri artmıştır.¹¹⁰

1951 yılında Türkiye, NATO'ya girmek için İngiltere'nin ön koşulu olan Ortadoğu Askeri Organizasyonu kuruluşu için Ortadoğu'da faaliyet göstermiştir.¹¹¹ 13 Ekim 1951'de İngiltere, Fransa ve Türkiye, bir Ortadoğu Müttefik Komutanlığı kurulması hususunda, Mısır'a teklifte bulundular. Teklifin ana planlayıcısı olan İngiltere, komutanlığa Avustralya, Yeni Zelanda ve Güney Afrika Birliklerini de katarak Mısır'daki hâkimiyetini örtülü olarak devam ettirmek istemekteydi. İngiltere, Avustralya, Yeni Zelanda ve Güney Afrika askerleri ile amaçlarını perdeleyerek Süveyş Kanalı'nda bulunmaya devam edecekti. Ayrıca mezkûr askeri kuvvetler bu komutanlık emrinde olacaktı. Bu teklifi İngiltere'nin Süveyş'ten çekilmemek için bulduğu çözüm olarak gören Mısır, 17 Ekim'de teklifi reddetti.¹¹² Bunun üzerine İngiltere'nin Ortadoğu'da çökmekte olan durumunu desteklemek isteyen ABD, İngiltere'nin Ortadoğu komutanlığı fikrinin mümkün olmadığını görünce, muhtemel bir Sovyet saldırısına karşı Ortadoğu'yu, savunma sistemine dâhil etme kararını ertelemedi.¹¹³ NATO Konseyi, Mısır'ın Ortadoğu Komutanlığı fikrini reddettiği günde, Londra'da

¹¹⁰Melek Fırat ve Ömer Kürkçüoğlu, "*Arap Devletleriyle İlişkiler*", Baskın Oran (ed.), **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, İçinde (615-635), cilt I, 9. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s. 618

¹¹¹Köni, "*Mısır, Türkiye İsrail Üçgeni*", s. 52.

¹¹²Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s. 520.

¹¹³Lewis, s. 459-460.

imzaladığı bir protokol ile Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya katılmalarını kabul etti.¹¹⁴ Türkiye ile Yunanistan 1952 yılında resmen NATO'ya kabul edildiler.

Türkiye, NATO'ya girişinin ardından ABD'nin müttefiki olarak Sovyet yayılmacılığını çevreleme politikasında, çok önemli bir ülke ve Ortadoğu'da istikrar üreten bölgesel bir güç haline gelmiştir.¹¹⁵ Türkiye, NATO'ya katıldıktan sonra koyu bir ABD politikası izleyerek ikili ilişkileri, tam bir ittifak yapısı içine sokmuştur. İzlenen politikanın iki olumsuz sonucu olmuştur. Birincisi; Türk dış politikasının bu dönemde, tam anlamı ile Amerikan ipoteği altına girerek bağımsız niteliğini kaybetmesidir. İkincisi ise Türkiye'deki bir takım askeri üs ve tesislerin NATO çerçevesinde, Amerika'ya teslim edilmesidir.¹¹⁶

2.2.1.3 Eisenhower Doktrini

1952'de iktidara gelen Dwight Eisenhower, başkanlığının ilk gününden itibaren Ortadoğu politikalarında, ABD'ye bir farklılık getireceğinin sinyalini; hem Araplarla hem de İsraililerle konumunun “dostça tarafsızlıktan” ibaret olacağını ilan ederek veriyordu.¹¹⁷ Bölgede patlak veren Süveyş Buhranı ve sonrasındaki gelişmeler üzerine Eisenhower'ın Ortadoğu politikası da netleşti. Bu çerçevede ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik ilgisini şu faktörler meydana getirmekteydi:

- Arap petrolüne ulaşımı sağlamak,
- Bölgede Sovyet nüfuzunun ve etkisinin yayılmasını durdurmak,
- Yerel çatışmaları sonlandırmak ve batı karşıtı olan rejimlerin gelişmesini önlemek,
- Arap dünyasında Amerikan ekonomik ve siyasi etkisini arttırmak,

¹¹⁴Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s. 520.

¹¹⁵Pehlivanoglu, s. 292.

¹¹⁶Fahir Armaoğlu, “Yarım Yüzyılın Türk-Amerikan İlişkileri, 1947-1997”, İsmail Sosyal (Ed.) **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç** içinde (421-440), Ankara: TTK Yayınları, 1999, s. 425.

¹¹⁷Zenife Umerova, “Yahudi Lobisinin ABD İçindeki Konumu ve Ortadoğu Politikasındaki Rolü”, (Yayınlanmamış **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), s. 177.

-İsrail'in bağımsızlığını ve güvenliğini savunmak.¹¹⁸

Ortadoğu'da, 1956'dan itibaren SSCB'nin nüfuzunun artması ve Cemal Abdülnasır'ın etkisinde bazı rejimlerin Batı'ya karşı bir tehdit oluşturması üzerine, dönemin ABD Başkanı Dwight Eisenhower, kendi adıyla anılacak doktrini ilan eder. Doktrinin gereği olarak ABD gerektiğinde, bölgede kendi çıkarlarına aykırı bulduğu gelişmelere askeri yolla müdahale edeceğini bildiriyordu. Dwight Eisenhower 5 Ocak 1957'de Kongre'ye gönderdiği yetki talebi ile bağımsızlığını korumak için ekonomik kalkınma çabası içine giren Ortadoğu ülkelerine, ekonomik yardım yapmak, bunlardan isteyen ülkelere askeri yardım yapmak, bu ülkelerin istemeleri şartıyla milletlerarası komünizmin kontrolü altında bulunan bir ülkeden gelecek açık silahlı saldırılar karşısında, Amerikan silahlı kuvvetlerinin kullanılması gibi konularda kongrenin kendisine yetki vermesini istedi. Senato aynı gün doktrini kabul ederek, Başkan'a Ortadoğu konusunda istediği yetkileri verdi.¹¹⁹

Eisenhower, doktrinde açıkça belirtildiği üzere, Sovyetlerin Ortadoğu'da gittikçe artan nüfuzunun önünü kesmeyi amaçlıyordu. Üzerinden bir yıl geçmesine rağmen fazla bir ilerleme kaydedemeyen Eisenhower Doktrini, 1958 Irak Darbesi ve Lübnan olayları ile bölgede sıkça başvurulan bir referans noktası halini aldı.¹²⁰ Eisenhower Doktrini ile Süveyş Buhranı'nın Ortadoğu'ya soktuğu Sovyetlerden sonra, oyun kurucu olarak ABD de Ortadoğu'ya girmiştir.¹²¹

Türkiye için Eisenhower Doktrini, 1947 yılında Truman Doktrinin açıklanması ile başlayan askeri ve ekonomik yardımın Ortadoğu ülkeleriyle birlikte kendisine de yansımaları anlamına geliyordu.¹²² Türkiye'nin doktrinden beklentileri yersiz değildi, zira Başkan Eisenhower'ın özel yardımcısı James D. Richards doktrini tanıtmak için çıktığı Ortadoğu turunda, Türkiye'ye ABD'nin: Gerekli yer donanımı ve personel eğitimiyle birlikte, 20 adet F-16'dan oluşan bir filo ve ödünç denizaltı vermeyi taahhüt ediyordu.

¹¹⁸Umerova, s. 161.

¹¹⁹Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, 3. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları 2007, s. 268.

¹²⁰Dursunoğlu, s.35.

¹²¹Köni, "Mısır, Türkiye İsrail Üçgeni", s. 47.

¹²²Bağcı, s. 110.

Türkiye, ABD'nin vaatlerinden memnun kalsa da Eisenhower Doktrini'nin Bağdat Pakti'nin yerini almasından çekinmiştir.¹²³

2.2.1.4 Küba Krizi ve Kıbrıs Olayları

1960-1970 yıllarında, küresel iki güç arasında meydana gelen 'yumuşama' Türkiye-İsrail ilişkilerini de etkileyen yeni bir safha açmıştır.¹²⁴

1960'lı yıllarda iki kutuplu politikada, bir yumuşama evresi yaşanmış ve bu durum Ankara'nın kendi öz çıkarlarına uygun bir politika izlemesini kolaylaştırmıştır. 1960'larla birlikte başlayan dönemin asıl katalizörü, Kıbrıs Meselesi'nde Türkiye'nin yalnız kalması olmuştur.¹²⁵

Soğuk Savaş'ta yumuşamanın etkisiyle milletler arası politikanın yeni bir faktörü olan meselelerden birisi de, Komünist ve Kapitalist bloğun dışında "Bağlantısızlar" adı ile yeni bir grubun ortaya çıkmasıdır.¹²⁶ Bu dönemde ortaya çıkan Bağlantısızlar grubunun amacı; yeni bağımsızlıklarını alan Afrika ve Asya ülkelerinin Amerika ve Sovyet Rusya gibi, iki büyük nükleer güç karşısında, varlıklarını korumak için bir birlik ve dayanışma sağlamaktır.

Türkiye, 1960'lı yılların ortalarından itibaren Arap-İsrail anlaşmazlığında, Kıbrıs meselesinin etkisiyle daha dengeli bir politika takip etmiştir. Türkiye'nin İsrail'e karşı değişen politikası, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün uluslararası forumlarda açıkça desteklenmesi ve Filistin davasının savunulması şeklinde olmuştur. 1967 Arap-İsrail savaşında ise, Türkiye'nin açıkça İsrail karşısında yer alan bir tavır gösterdiğine şahit oluyoruz. Türkiye, 1967 Savaşı'nda cebri toprak kazanımına karşı olduğunu açıklamış ve İsrail'i kınamıştır. Savaş sırasında NATO üslerinin kullanılmasına izin vermeyen Türkiye, BM'de de Arap ülkeleriyle birlikte İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesi yönünde oy kullanmıştır. Ankara, 27 Mayıs sonrası İsrail'le ilişkileri sıcak tutması sebebiyle; Araplar lehinde politikalar izlerken bile "İsrail'in varlığının inkâr edilemez bir gerçek olduğunu" vurgulamaktan vazgeçmemiştir. Bu politikasını ise Eylül 1969'da

¹²³ Ayşegül Sever, **Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu 1945-1958**, Boyut Kitapları, 1997, s. 176-177.

¹²⁴ Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s. 623.

¹²⁵ M. Hakan Yavuz, *"İkicilik (Duality): Türk-Arap İlişkileri ve Filistin Sorunu (1947-1994)"*, **Türk Dış Politikasının Analizi**, Faruk Sönmezoğlu (drl.), İstanbul: Der yayınları, 1994, s. 245.

¹²⁶ Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s. 624.

El-Aksa Camii yangınından sonra, Rabat'ta toplanan İslam Konferansı Örgütünün temellerinin atıldığı, İslam ülkeleri zirve toplantısında alınan ve İsrail ile her türlü ilişkinin koparılmasını öngören kararı, İran ile birlikte reddetmesiyle göstermiştir.¹²⁷

2.2.1.4.1 Kıbrıs Olayları

Detente dönemi 1962 Küba Krizi ile başlatılmaktaysa da aslında, SSCB'nin ilk kıtalar arası balistik füze yapma kapasitesine sahip olduğu, 1957'de başlamıştır. Umarsızca yapılacak bir hatanın ciddi sonuçlar doğuracağını düşünen ABD, topyekûn savaş stratejisini gözden geçirerek SSCB ile ikili ilişkilere, ağırlık vermiştir. Ayrıca Fransa'da 'bağımsızlık taraftarı' De Gaulle'nin 1958'de iktidara gelmesinden sonra Fransa; ABD ve İngiltere aleyhinde politikalar izleyerek Batı'da, SSCB karşısında önemli bir gedik açıyordu. SSCB ise Batı'nın nispeten zayıf bu durumundan istifade edememiştir. Zira, Çin Halk Cumhuriyeti'nin bu dönemde, bağımsız politikalar izlemesi nedeniyle Sovyetler, Batı karşısında rahat hareket etme kabiliyetini kullanamamıştır.¹²⁸

Soğuk Savaş tarihi, sıcak çatışmaların tarihidir. İki süper güç 1948 yılında Berlin'de, 1950-53'te Kore'de, 1962 yılında ise Küba'da uçurumun kıyısına kadar gelmiş olsa da bu çatışmalarda, hiçbir zaman ABD ile SSCB doğrudan karşı karşıya gelmemiştir. 1962'den sonra nükleer cephaneliklerinin daha da güçlenmesi her iki ülkeyi daha temkinli olmaya zorladı.¹²⁹1960'ların ortalarında, ABD'nin stratejik dünyasında da bazı değişiklikler oldu. Bu değişiklikler arasında, Türkiye'ye yönelik dış politika açısından birincil öneme sahip teknoloji-stratejik değişiklikleri de yer almıştır. Meydana gelen teknolojik gelişmeler, 'temkinlilik politikasını' daha hassas bir duruma getirmiştir. ABD'nin her biri 16 polaris füzesi taşıyabilen stratejik denizaltıları devreye sokması, Sovyetler Birliği'ne yönelik nükleer stratejisinde, Türkiye'nin öneminde nispi bir azalmaya neden olmuştur. ABD'nin ve SSCB'nin sadece orta menzilli füzelere sahip oldukları 1957 öncesi dönemde, ABD'nin Sovyetler Birliği'ni vurabilmek açısından Türkiye'deki üslere olan ihtiyacı çok belirgindi. 1957-1960 yılları arasında her iki süper

¹²⁷Yılmaz, s. 13.

¹²⁸Tayyar Arı, "Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Ortadoğu ve Körfez Ülkelerine Yönelik Dış Politikaları (Kuruluştan Günümüze)", Mustafa Bryıklı (Ed.), **Türk Dış Politikası Cumhuriyet Dönemi** içinde (351-380), Cilt 2, İstanbul: Gökkuşbe Yayınları, 2008, s. 361.

¹²⁹Dorel, s. 19.

gücün de, birbirlerini doğrudan vurabilecek uzun menzilli füzeleri geliştirme çabaları sonucunda, artık Türkiye'nin üsler konusundaki eski önemi azalıyordu.

Amerika Birleşik Devletleri, SSCB'den gelecek bir tehlikeye karşı özellikle, Avrupa müttefiklerini korumak ve SSCB'yi tehdit altında bırakmak için 1958 yılında, Jüpiter adı verilen füzeleri, Türkiye'ye yerleştirirken; 1962'deki Küba Krizi sırasında ise Jüpiter füzelerini, Sovyetlerle pazarlık konusu yaparak 1963 yılı başlarında sökme kararı alıyordu. ABD'nin Polaris füzeli denizaltılarının devrede olması, Jüpiter füzelerini kolay vazgeçilir bir hale sokmuştur. ABD'nin yeni stratejik manevrası, üslerin önemlerinin ve dolayısıyla Türkiye'nin öneminin azalmasına neden oldu.¹³⁰

Küba buhranında pazarlık konusu edilen Türkiye, 1947 Truman Doktrini sonrası ilk kez Sovyet tehdidi karşısında, yalnız kaldığını düşünüyordu. Türkiye'nin Batı ile ilk yol ayrımı 1963'de Kıbrıs'ta başlar; ancak Küba Buhranı sırasında Türkiye'nin yalnız bırakılması, Kıbrıs öncesinde yol ayrımının ilk işaret fişegidir.¹³¹

Teknolojik alandaki tek gelişmeler, yalnızca Polaris füzeli deniz altılar ile kalmamıştı. Sovyetler Birliği de bu dönemde önemli bir atılım gerçekleştirerek; 1957 yılında Sputnik uzay aracını fırlatmayı başarmıştır. Sovyetler, Sputnik manevrası ile birlikte uluslararası güç dengesini kendi lehine döndürerek, ABD'nin kıtalar arası füzelerle vurulması imkânını doğurmuştu. ABD ise teknolojiye geri kalmanın bedeli olan güvenlik zafiyetini; Sovyetlerle güç dengesini tekrar kuruncaya kadar ilişkileri germeme düsturunu prensip edindi. Bu çerçevede ABD, Doğu Akdeniz'de ortaya çıkabilecek herhangi bir Türkiye-Kıbrıs/Yunanistan çatışmasını, Sovyetler Birliği'nin müdahalesi ile tırmanabilecek bir olay olarak algılamaktaydı.¹³²

2.2.1.4.1.1 Kıbrıs ve İsrail

Kıbrıs politikası Türkiye-İsrail ilişkilerini de derinden etkilemiştir. İlişkilerin resmen başladığı 1949 yılından 1964 yılına kadar, Kıbrıs Türkiye-İsrail ilişkilerinde sınırlı bir etkiye sahipken 1964 yılları itibariyle, Türkiye'nin siyasetinde Kıbrıs önemli

¹³⁰Faruk Sönmezoğlu, *Kıbrıs Sorunu Işığında Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye Politikası (1964-1980)*, İstanbul: DER yayınevi, 1995, s. 29-30.

¹³¹Köni, *"Mısır, Türkiye İsrail Üçgeni"*, s. 48.

¹³²Sönmezoğlu, s.30.

bir yer tutmaya başladı. Bu dönemde Türkiye, yalnız kaldığı durumdan kurtulmak için Arap devletleri ile yakınlaşmaya başladı. İsrail'in Kıbrıs konusundaki politikası ise 1950 gibi erken bir dönemde belliydi. İsrail'in ihtiyaç duyduğu Türkiye, Tel-Aviv'in Kıbrıs tavrını net olarak belirliyordu.¹³³

Johnson Mektubu ile yeni bir arayış içerisine giren Türkiye, Batı bağlantılarını gözden geçirmeye başladığında bu durum İsrail'e de sirayet etti. Türkiye, BM'de kaldığı yalnızlık çemberini kırmak için; Sovyetler Birliği'nin de dâhil olduğu geniş bir yelpazede politika izlemeye başladı. Türkiye-İsrail Çevresel Paketi'nin en önemli nedeni olan SSCB tehlikesini Ankara'nın görmezden gelmesi; İsrail'i bölgedeki en önemli müttefikini kaybetme riskiyle karşı karşıya bıraktı. Türkiye'nin Kıbrıs karşısında destek arama çabası neticesinde İsrail'in hasımları olan Arap devletleri ile yakınlaşması, İsrail'i bölgede tamamen yalnızlaştırdı. Arap devletlerinin ise Kıbrıs desteğini Filistin'e bağlaması, İsrail için pek hoş giden bir gelişme olmadı.¹³⁴

1950'li yılların sonuna doğru Türkiye, sık sık başvuracağı Washington Yahudi Lobisinin ABD yönetimi üzerindeki etkisini keşfetmişti. Türkiye, Yahudi lobisinden, uluslararası ticari pazarlarda yer edinme ve Kıbrıs konusunda batı desteğinden faydalanma yoluna gitmişti. Fakat Yahudi Lobisinden aradığı desteğin yetersiz olduğunu gören Türkiye, bu dönemde daha çok Arap devletlerine dayanma politikası izlemiştir.¹³⁵ 1960-1970 yılları arasında, uluslararası platformlarda konuşulan Kıbrıs meselesinde, Arap devletlerinden umulan desteğin kazanılmasının en kolay yolu Arap-İsrail anlaşmazlıklarında Arap devletlerinden yana tavır takınmaktı.¹³⁶

Türkiye'nin dış politikadaki hareket serbestliğini ABD'nin ipoteği altına alması, Arap dünyasını Sovyet Bloku'nda bir denge aramaya sevk etmişti. Bu durum ise Türkiye üzerindeki Sovyet ağırlığını daha da artırmıştı; oysa Türkiye artık 1964 itibarıyla ABD ipoteğinden çıkmak için SSCB'ye ve Arap devletlerine yanaşıyordu.¹³⁷

¹³³Süleyman Özmen, **Ortadoğu'da Etnik, Dini Çatışmalar ve İsrail**, İstanbul: IQ Kültürsanat Yayıncılık, 2001, s. 303-304.

¹³⁴Ofra Bengio, **Türkiye-İsrail Hayalet İttifaktan Stratejik İşbirliğine**, Filiz Kaynak Dışkaya (Çev.), ErguvanYayınevi, 2009, s. 90.

¹³⁵Erdoğan, s. 446.

¹³⁶Fırat ve Kürkçüoğlu, "*ArapDevletleriyleİlişkiler*",s. 796.

¹³⁷Armaoğlu, "*Yarım Yüzyılın Türk-Amerikan İlişkileri, 1947-1997*" s. 425.

Türkiye, Arap devletleri kazanmak için İsrail’le ilişkileri en alt seviyede tutmaktan kaçınmamıştır. Bu durumun en bariz örneği ise Türkiye’ye ilk kez gelen İsraili İmar ve İskân Bakanı Yosef Almogi’nin 1964 yılındaki ziyareti sırasında İsrail bayrağının bile dalgalandırılmamasıdır.¹³⁸ İsrail’in Türkiye ile ilişkileri 1966 yılından itibaren iyice soğumaya başlar ve yirmi yıl boyunca herhangi bir ısınma emaresi de göstermez. Yine de bu soğuk dönemde bile Türkiye, İsrail’le ilişkileri hiçbir zaman tamamen kesmeyi düşünmedi. Siyasi ilişkilerin en kötü olduğu dönemlerde bile ekonomik ilişkiler sürmüştür.¹³⁹

2.2.2 Bölgesel Gelişmeler

2.2.2.1 Bağdat Paktı ve Türkiye-İsrail İlişkileri

II. Dünya Savaşı’nın hemen sonrasında, Türkiye’nin Ortadoğu siyasetinde bir değişim gözlemlenirse de esas değişim aktif olarak; Adnan Menderes’in 1950 seçimlerini kazanarak iktidara gelmesinden sonra gerçekleşti.¹⁴⁰

Aktif politikanın izlendiği bu dönemde, Türkiye’nin NATO’ya girmesinden sonra ABD ile ilişkilerini geliştirdiği ve Batı ile politikasının uyumlu hale getirdiği gözlemlenmektedir. Batı’nın askeri ve ekonomik desteği ile mücehhez hale gelen Türkiye, Ortadoğu’da bir paktın kurulmasına; konumu ve etkisi itibariyle öncülük edecek en uygun adaydı.¹⁴¹

ABD’nin tüm Soğuk Savaş süresince temel hedefi olan; “Sovyetlere karşı kuşak oluşturma” planı 1950’lerde, ABD tarafından büyük bir oranda yürürlüğe konmuştu. Bu planın en önemli halkasını ise Ortadoğu oluşturmaktaydı. ABD Dışişleri Bakanı Dulles, 19 Mayıs 1953’te çıktığı bölge turundan sonra Ortadoğu’da, Sovyetler Birliğine karşı bir hat oluşturmanın mümkün olmadığını görmüş; bunun yerine Sovyet tehdidi altında kalan ülkeler arasında bir pakt kurulmasını öngörmüştür.¹⁴²

¹³⁸ Bengio, s. 96.

¹³⁹ Bengio, s. 106.

¹⁴⁰ Bağcı, s. 89.

¹⁴¹ Duman, “Filistin Sorunu ve Türkiye’nin İsrail Politikası” s. 199.

¹⁴² Sabit Duman, “Ortadoğu Krizleri ve Türkiye”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 35-36, Mayıs-Kasım 2005, s. 314.

1954 yılında Irak Başbakanı Nuri Sait Paşa'nın Türkiye'yi, 1955 yılında ise Menderes'in Irak'ı ziyaret etmesiyle birlikte, karşılıklı görüşmeler 24 Şubat 1955'te, Karşılıklı İşbirliği Anlaşması ile noktalandı.¹⁴³ 1955 yılında Irak Hükümeti, İran, Türkiye ve İngiltere'yle, Ortadoğu'yu kapsayan ve Bağdat Paktı adı verilen yeni bir ittifak kurarak; Dulles'in öngördüğü politikayı uygulamış oldu. O günlerde ABD bu ittifaka, Arap Devletlerin tepkisini çekmemek için resmen üye olmak yerine gayri resmi bir destek sağlamıştır.¹⁴⁴

Bu perspektifte Türk dış politikası, 50'lerden itibaren üç temel prensibe dayanıyordu; Sovyet yayılmacılığını önlemek ki, olası bir paktın (Bağdat Paktı) esas nedeni oluşturmaktaydı, Batı ile askeri ve ekonomik işbirliğine girişmek ilk nedeni tamamlayıcı nitelikteydi ve son olarak da Batı bloğundan bağımsız sürdürülen Kıbrıs'ın taksimi. Ortadoğu'da, Sovyet yayılmacılığını önlemek için çalışan Türkiye'nin Bağdat Paktı girişimi, Amerika ile Ortadoğu'da ortak çıkarlar izleyen Türk dış politikasının temelini teşkil ediyordu. ABD Dışişleri Bakanı J. F. Dulles, Ortadoğu'da güvenliğin kurulması için; Türkiye'nin kilit bir rol oynaması gerektiğine inanıyordu. Adnan Menderes, ABD'nin stratejisindeki bu algılamayı kabul ediyor ve buna karşılık ordusunu modernize etmek için, ABD'den askeri ve ekonomik yardım alıyordu.¹⁴⁵

1948 yılında ekonomik açıdan iflasın eşiğinde olan İngiltere, Türkiye'yi yanına çekmeye ve onu Ortadoğu'da kuracağı bir paktın başına getirmeye çalışmış; fakat Türkiye'nin NATO'ya üye olması ile İngiltere'nin bu planı akim kalmıştır.¹⁴⁶ Amerikan Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, Ortadoğu turu sırasında 'Arapların, Türkleri laik ve dolayısıyla dinsiz bulduklarını ve Batı'nın bir adamı gibi algıladıklarını' gözlemlemiştir. Dulles'in, İngiltere'den farklı olarak kurulacak pakt için Türkiye'ye tavsiyesi, İslam'a önem vermesi biçiminde olmuştur.¹⁴⁷ Bu tavsiye sonrasında Başbakan Menderes 1955 yılı başlarında, Ortadoğu'da Müslüman Devletler temelinde bir savunma paktı kurmak için, Irak'ı Lübnan'ı ve Suriye'yi kapsayan bir resmi ziyaret dizisine başladı. Irak'ta Türkiye ve Irak'ın ortak bir savunma paktında işbirliği yapma

¹⁴³ Duman, "Filistin Sorunu ve Türkiye'nin İsrail Politikası" s. 202.

¹⁴⁴ Lewis, s. 459-460.

¹⁴⁵ Bağcı, s. 102.

¹⁴⁶ Köni, "Mısır, Türkiye İsrail Üçgeni", s. 46.

¹⁴⁷ Erdoğan, s. 444.

kararı, yeni bir dönemin başlangıcına işaret ediyorsa da Menderes aynı tepkiyi Mısır ve Suriye'den alamamıştır.¹⁴⁸

Başbakan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü, Türkiye'nin Arap ülkeleriyle olan ilişkilerini düzeltmeye kararlıydılar.¹⁴⁹26 Mayıs 1953'de gerçekleşen Dulles-Menderes görüşmesinde; ABD'nin artık çok sıcak bakmadığı pakt fikrine Menderes, Türkiye'nin bu fikre sahip çıktığını belirterek; kurulacak bir savunma sisteminin iskeletinin Türkiye üzerine kurulacağını ifade etmiştir.¹⁵⁰

Orta Doğu ülkeleri arasında, Sovyet Rusya'nın bölgeye sızmasını önlemek maksadı ile bir ittifak kurma fikri Amerika'dan gelmişse de fikir, Türkiye tarafından gerçekleştirildi. 1955 Şubat'ında Türkiye ile Irak arasında Bağdat'ta bir ittifak anlaşması imzalandı. Nisan 1955'te İngiltere'nin, Eylül 1955'te Pakistan'ın ve Kasım 1955'te İran'ın Bağdat paktına katılmasıyla ittifak genişlemiştir.¹⁵¹

İsraili yazar Ofra Bengio, Türkiye'nin Bağdat Paktı'nda yer almasını, Batı'nın özellikle ABD ve İngiltere'nin istemesi sonucu gerçekleştiğini ifade etmektedir. Türkiye'nin kuzeyde doğrudan SSCB ile güneyde ise SSCB'nin desteklediği Pan-Arabizmin savunucusu devletlerarasında, kalmak istememesi Bağdat Paktı'nın nedenidir.¹⁵²

2.2.2.1.1 Bağdat Paktının Türkiye-İsrail İlişkilerine Etkisi

1950-1955 yılları arasında Arap Milliyetçiliği, temel olarak İsrail'e karşı mücadele biçiminde gelişti. Türkiye ise İsrail'le sürdürdüğü ilişkileri sebebiyle Arap dünyasının tepkisini üzerine çekmeye başlamıştı. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 1 Kasım 1949'da, TBMM'nin açılış konuşmasında İsrail'i, "Yakındoğu'da istikrar ve barış adası" diye tanımlamasından ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın ise 1 Kasım 1950'deki TBMM'nin açılış konuşmasında "münasebetlerimiz gelişme yolunda"¹⁵³ demesinin üzerinden, henüz birkaç sene geçmeden beklentilerin gerçekleşmeyip ilişkilerin gerginleşmesi; Bağdat Paktı'nın kurulmasıyla başlar.

¹⁴⁸Bağcı, s. 96-97.

¹⁴⁹Bağcı, s. 91.

¹⁵⁰Duman, "Filistin Sorunu ve Türkiye'nin İsrail Politikası", s. 200.

¹⁵¹Armaoğlu, "Yarım Yüzyılın Türk-Amerikan İlişkileri, 1947-1997" s. 491.

¹⁵²Bengio, s. 43.

¹⁵³Duman, "Filistin Sorunu ve Türkiye'nin İsrail Politikası" s. 166-167.

Bölgede kayıtsız politikalar izlemek istemeyen Menderes, Arap-İsrail çatışmasının süreklilik kazanması nedeniyle bu konuda yapılan çalışmalardan etkilenerak İsrail’le ilişkilerde, önceki dönemlerden farklı adımlar atmaya başlamıştır. Arap Devletleri ile kaybettiği sıcak ilişkilerin tekrar toparlanmak istenmesi, İsrail-Türkiye ilişkilerini derinden etkilemiştir. Türkiye ile İsrail arasında ilişkilerin büyükelçilik düzeyine çıkarılması ve iki devlet arasında bir kültürel anlaşmanın taslaklarının hazırlanması, İngiltere’nin ortaya attığı; Ortadoğu Komutanlığı fikri ile büyük ölçüde rafa kaldırılmıştır. Ortadoğu’nun hararetini yükselten, Arap Milliyetçiliği gibi bölgesel koşullar, Türkiye’nin İsrail’le açık bir işbirliğine yönelmesine engel olmuştur.¹⁵⁴

Bağdat Paktı’na bölgede iki temel ‘Hayır’ sesi, yükselmiştir. Bu hayırlar, Bağdat Paktı’nı emperyalist bir komplo olarak nitelendirmekte olan Cemal Abdülnasır ile Nasır’ın düşman addettiği İsrail’den gelmiştir. Bağdat Paktı’na Mısır, Irak’ı Arap Cephesinden kopardığı ve Türkiye’nin emperyalizme hizmet etmesi sebebiyle karşı çıkarken; İsrail’de Irak’ın isteği üzerine Türkiye’nin 1947 Birleşmiş Milletler Filistin Kararları’nı uygulamak üzere mektup teatisini kabul etmesi, nedeniyle Pakta karşı çıkmaktaydı.¹⁵⁵ Mektup teatisi olarak bilinen hadise; Bağdat Paktı’nın imzalanması sırasında, Irak Başbakanı Nuri Es-Said’in Başbakan Adanan Menderes’e, anlaşma metnine eklenmek üzere verdiği mektuptur. Mektupta; “Filistin konusundaki BM kararların -İsrail’in Birleşmiş Milletlerin 1947 itibariyle öngördüğü sınırlarına çekilmesini- uygulanması için iki ülkenin sıkı bir işbirliği içinde çalışmak üzere mutabık kalındığını” yazması, İsrail’in kaygılarını derinleştirmiştir.¹⁵⁶ İsrail, müttefik addettiği Türkiye’den böyle bir girişim beklememekteydi. Menderes Hükümeti, Irak’la görüşmelere başlamadan önce, her ne kadar İsrail’e Araplarla herhangi bir uzlaşmanın kendileriyle olan ilişkilerine zarar vermeyeceği garantisini veriyse de Irak’la Türkiye arasında mektup değişimi kararı, İsrail’in hoşuna gitmemişti. Mektup değişimi, Türkiye-Irak anlaşmasına dâhil edilmesiye de İsrail’le olan siyasi ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir.¹⁵⁷

¹⁵⁴Özcan, “50. Yılı Biterken Türkiye-İsrail İlişkileri”,s. 540.

¹⁵⁵Dursunoğlu, s. 33.

¹⁵⁶Özcan, “50. Yılı Biterken Türkiye-İsrail İlişkileri”s. 540.

¹⁵⁷Dursunoğlu, s. 33.

Bağdat Paktı, Türkiye-İsrail ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Bağdat Paktının 5. maddesinde yer alan hüküm, Paktın “Arap Birliğinin üyelerine ve taraflarca tanınmış” ülkelere açık olduğu şeklindeydi ve bu madde, İsrail’in Irak tarafından resmen tanınmaması nedeniyle; Tel-Aviv’in Pakta alınmasını engellemek amacıyla Irak tarafından konulmuştu.¹⁵⁸ İsrail açıkça bu maddenin kendisine yönelik olduğunu iddia ederek Pakt’ın aslında kendisine yöneltildiğini biliyordu. Başından beri anlaşmanın kendisine karşı olduğunu niteleyen İsrail, anlaşmanın Arap duygularını kendisine yönelteceğinden endişe duyuyordu.¹⁵⁹

İsrail şartını anlaşmaya dâhil etmesi, Irak’ın her ne kadar Batı’nın yanında yer almış olsa da hâlâ bölgedeki tepkiden çekindiğini gösteriyordu. Bu şartı ileri sürerek Bağdat, Arap Devletlerinin kendisine olan tepkisini azaltmak istemiştir. Irak’ın İsrail çekincesi, Bağdat Paktı’nın kuruluşundan itibaren İsrail tarafından tepki görmesinin nedenlerinden birisi idi. İsrail Dışişleri Bakanlığında yapılan açıklamada, Pakt “İsrail’e karşı” olarak nitelendirilmiş ve söz konusu Pakt’ın “İsrail’e karşı Arap duygularını teşvik edeceğini ve Arap saldırganlığını arttıracığı” öne sürülmüştü.¹⁶⁰

İsrail’in Pakt’la ilgili bir diğer endişesi ise Batı tarafından Irak’a yapılacak silah yardımıydı. İsrail’e göre Irak, Sovyetlerin müdahalesi ile karşılaşarsa Batı’nın yolladığı silahlar İsrail’e yönlendirilebilirdi. Çok geçmeden İsrail’in korkuları, 1958 Irak darbesi ile gerçekleşmiş oldu; fakat Irak’tan fiilen İsrail’e bir saldırı gerçekleşmedi. Bağdat Paktı dolayısıyla, Batı tarafından silahlandırılan Irak’ın İsrail’e karşı saldırması durumunda, Türkiye’nin Irak’a karşı tutumunun ne olacağına ilişkin değerlendirmeler, Türkiye tarafından İsrail’e, Bağdat Paktı’nın ilişkileri etkilemeyeceği güvencesi ile yatırılmaya çalışılmıştır.¹⁶¹

Bağdat Paktı’na İsrail’in başından beri çekince göstermesi; Türkiye-İsrail ilişkilerini menfi derecede etkilemiş, Türkiye her fırsatta İsrail’in güvenlik endişelerini gidermek zorunda kalarak bir taraftan Arap devletleri diğer taraftan ise İsrail’le uğraşmak durumunda kalmıştır. Aslında SSCB tehlikesine karşı parafe edilen Bağdat

¹⁵⁸ Yılmaz, s. 11.

¹⁵⁹ Duman, “Filistin Sorunu ve ve Türkiye’nin İsrail Politikası”, s. 217.

¹⁶⁰ Yılmaz, s. 11.

¹⁶¹ Özcan, “50. Yılı Biterken Türkiye-İsrail İlişkileri”, s. 540.

Paktı, imzalanmasının üzerinden kısa bir süre geçmeden Türkiye'nin enerjisini tüketerek SSCB'nin bölgede daha rahat manevra alanı bulmasını sağlamıştır. İsrail, İngiltere ve ABD nezdinde giriştiği, Türkiye üzerinde Bağdat Paktı konusunda baskı kurulması isteği, ilgili devletler tarafından İsrail'in rahatlatılmasından ileri gitmemiştir. İsrail'in tepkisini yeterince çeken pakta, dâhil olması halinde İsrail'i daha fazla endişelendireceğini bilen ABD, Bağdat Paktı'na dâhil olmaya çekinmiştir.¹⁶²

Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü, 1954 yılında Fransız Basın Ajansı'na verdiği demeçte; “Türkiye'nin İsrail ile Araplar arasında bir taraf tutmayarak tarafsız ve barışçı bir tutum takınacağını ve Türkiye'nin Arap devletleri ile yakınlaşmasının İsrail politikasını etkilemeyeceğini”¹⁶³ açıklamış, bir yıl sonra Menderes ise 27 Ocak 1955'te Fisher'e, “Bağdat Paktı ile ilgili olarak İsrail endişelerinin yersiz olduğunu ve Pakt'ın savunma amacı dışında bir gaye taşımadığını”¹⁶⁴ söylemesi ile İsrail'in tepkisi giderilmeye çalışılmıştı. İsrail Hükümeti, Menderes'in ifadelerinden tatmin olmayarak, Mart 1955'te Türkiye'ye bir nota verdi. Notada; “Türkiye'nin İsrail'e karşı olan politikasında bir değişiklik olup olmadığı konusunun açıklığa kavuşturulması” istenmekteydi. Türkiye'nin cevabi notası ise; “Hükümetin İsrail'e karşı tutumunda herhangi bir değişiklik olmadığı, ifade ediliyordu. İsrail'in gözünde Türkiye, Pakt dışında kalan Arap ülkelerini kazanabilmek için izlediği Arap yanlısı politikayla, İsrail karşısındaki konumunu yitiriyordu. İsrail, aldığı cevapla yetinmeyerek yaptığı açıklamada; Bağdat Paktı'nın İsrail'in bölgedeki varlığını hedef alan bir oluşum olduğunu, bu yolla İsrail'e karşı Arap duygularını teşvik edeceğini ve Arap saldırganlığını artıracaklarını vurguluyordu. İsrail'in bu menfi tutumu, Ankara'da memnuniyetsizlik oluşturarak İsrail'le ilişkilerin gözden geçirilmesine yol açtı. 1955 yazından itibaren diplomatik ilişkiler en alt düzeye indi.¹⁶⁵

2.2.2.2 Süveyş Krizi ve Türkiye-İsrail İlişkileri

Fransızlar tarafından 1869 tarihinde deniz trafiğine açılan Süveyş Kanalı'nın hisseleri, ilk başlarda sadece Mısır ve Fransa'ya aitti. Mısır'ın içine düştüğü mali yük nedeniyle, Kanal hisselerini 1875'de satmasıyla birlikte İngilizler, Mısır'ın hisselerini

¹⁶²Fırat ve Kürçüoğlu, “Arap Devletleriyle İlişkiler”, s. 624-625.

¹⁶³Duman, “Filistin Sorunu ve Türkiye'nin İsrail Politikası”, s. 219.

¹⁶⁴Duman, “Filistin Sorunu ve Türkiye'nin İsrail Politikası”, s. 220.

¹⁶⁵Erhan ve Kürçüoğlu, “Filistin Sorunu ve İsrail'le İlişkiler”, s. 645.

satın almıştır. Böylelikle Süveyş Kanalı da İngiliz-Fransız işletmesi haline gelmiştir. Mısır'ın 1952 yılına kadar, kaderi konusunda söz sahibi olamadığı Süveyş Kanalı, Mısır yönetiminin Halka geçmesiyle birlikte uluslararası ilişkilerde bir sorun olarak ortaya çıkmıştır.¹⁶⁶ 1952 yılında Mısır'ın son kralı Kral Faruk'un devrilmesiyle birlikte iktidara gelen Cemal Abdül Nasır'lı Hür Subaylar Hareketi; 26 Temmuz 1956 yılında, Asvan Barajı projesinin finansmanında Batı'nın Mısır'ı yalnız bırakması üzerine, Kanal'ın millileştirdiğini açıklamıştı. Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesinin ardından 22 Eylül-4 Ekim tarihleri arasında İsrail, Fransa ve İngiltere Sevr'de gizli bir toplantı tertip ettiler. Bu toplantıda Mısır'ın İsrail tarafından işgal edilmesi, İngiltere ve Fransa'nın bu duruma arabulucu olarak müdahale etmek bahanesiyle, İsrail güçleri ile Mısır güçlerini Kanal'ın her iki tarafından çekilmeye zorlayarak barışı sağlamak adına, birliklerin yerleştirilmesi kararlaştırıldı. Fakat, Kanal Harekâtı İngiltere, Fransa ve İsrail'in istediği gibi sonuçlanmadı. Harekât sonucunda İngiltere ve Fransa Kanal'ı tekrar ele geçiremedikleri gibi ABD'de mezkûr devletlerin eylemini şiddetle kınayarak beklemedikleri bir tepki vermiştir.¹⁶⁷

Süveyş krizi süresince Türkiye'nin takındığı tavır, genellikle ABD tandanslı olmuştur. Cemal Abdülnasır'ın Süveyş'i millileştirmesiyle birlikte Türkiye, Kanal'ı en çok kullanan 21 ülke ile birlikte Londra'da bir toplantıya katılarak, Süveyş krizin aşılması için 'Dulles Planı' adı verilen; Kanal'ın kullanılmasını düzenleyen plana 18 ülke ile birlikte 'evet' demiştir.¹⁶⁸

Süveyş'te savaşın başlaması üzerine, Türkiye'nin 1950'lerden itibaren kurguladığı Sovyetler Birliği ve onun yayılcı faaliyetlerinin engellenmesi düşüncesi, harekete geçmiştir. Bu sebeple Türkiye; İngiltere'nin Süveyş'ten çekilmesinden sonra SSCB'nin İngiltere'den doğan boşluğu dolduracağını düşünmekteydi. Türkiye için Mısır'ın bağımsız olması tehlike değildi; esas tehlike Mısır'ın Sovyet nüfuzuna girmesiydi. Türkiye Kanal problemini, Mısır'ın bağımsızlıkla ilgili görüşünden ayrı değerlendirmekteydi.¹⁶⁹ 1956 Süveyş Kanalı harekâtında, Türkiye'nin de yer alacağı;

¹⁶⁶Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s. 492.

¹⁶⁷Demet Gökçinar, "Arap-İsrail Uyuşmazlığında Filistin Sorunu", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), s. 21.

¹⁶⁸Özmen, s. 301-302.

¹⁶⁹Duman, "Ortadoğu Krizleri ve Türkiye", s. 315.

ancak Sovyetlerin baskısı nedeniyle yerinden kıpırdayamadığı yönünde iddialarda bulunmaktadır. Bu dönemde her ne kadar Batı ile hareket ediyorsa da Türkiye'nin Kanal harekâtına girişeceği iddiadan öteye geçmemektedir.¹⁷⁰

Süveyş krizi sırasında Suriye'nin Sovyetlerden yardım alması ve Mısır'ın Sovyetlerle iyice yakınlaşması, Türkiye'yi endişeye sevk ederek daha fazla Batı'ya yaklaşma ihtiyacı hissettirmiştir. Süveyş krizinde Mısır'a destek vermeyen Türkiye, Cemal Abdülnasır'ın devrilmesini bekledi. Bu gerçekleşmeyince, Mısır ile ilişkileri yumuşatma yoluna giden Türkiye'nin yeni tutumu, var olan soğukluğu gidermeye yetmedi.¹⁷¹

Türkiye'yi Mısır'a karşı bu şekilde davranmaya iten sebepler; Cemal Abdülnasır'ın Bağdat Paktı'na şiddetli muhalefet ederek Paktın kaderini, henüz yaşama şansı bulmadan büyük ölçüde sonlandırmasıydı. Ayrıca Bağdat Paktı'nın Ortadoğu'yu gerginleştirdiği günlerde Cemal Abdülnasır, Yunanlı bir gazeteciye Kıbrıs davasında Rum tarafını haklı gördüğünü açıklaması, Türkiye açısından kabul edilmesi mümkün olmayan bir durumdu. Cemal Abdülnasır'ın Bağdat Paktı ve Kıbrıs karşısındaki tavrı, Kanal probleminde Mısır'a karşı İngiltere'yi desteklemesine yol açtı. Fakat İngiltere'nin sürpriz bir şekilde İsrail ve Fransa ile birlikte Mısır'a saldırması üzerine Türkiye, durumun kabul edilmezliğini görerek müttefiklerinin kendisini Ortadoğu'da zor bir duruma soktuklarının farkındaydı.¹⁷²

Bağdat Paktı'nın kurulmasıyla soğumaya başlayan İsrail-Türkiye ilişkileri, İsrail'in Mısır'a saldırması ile daha da gergin bir döneme girdi. Türkiye'nin Bağdat Paktı müttefiki İngiltere'nin, NATO müttefiki Fransa'nın ve bölgesel müttefiki İsrail'in birlikte, Cemal Abdülnasır'a karşı hareket etmesi, Türkiye'yi Arap dünyası karşısında, oldukça zor bir durumda bırakmıştı. Türkiye, İngiltere ve Fransa'ya aldığı maddi destek ve siyasi nedenle-gösteremediği tepkiyi İsrail'e karşı daha belirgin olarak göstermiştir.¹⁷³

¹⁷⁰Köni, "Mısır, Türkiye İsrail Üçgeni", s. 47.

¹⁷¹Duman, "Ortadoğu Krizleri ve Türkiye", s. 332.

¹⁷²Özmen, s. 302-303.

¹⁷³Erhan ve Kürkçüoğlu, "Filistin Sorunu ve İsrail'le İlişkiler", s.646.

Türkiye, İsrail'i kınarken, diğer taraftan da Tahran'da, Bağdat Paktı toplantısında, diğer devletlerle bir araya gelerek İsrail'i; 'Orta Doğu'da barış ve istikrara en büyük tehdit olarak ilan eden' ortak bir bildiriye imza attı. Bildiride İsrail'in derhal saldırıyı durdurması istenmekteydi, ayrıca Filistin probleminin de 1947 BM kararları çerçevesinde çözülmesi isteniyordu. İsrail'in Ortadoğu'daki en önemli partneri Türkiye'nin; "Filistin'in çözüme bağlanması" konusunda diğer devletlerle birlikte imza atması ve İngiltere ve Fransa'ya karşı aynı tonda bir üslup kullanmaması, İsrail açısından ciddi bir sorun olarak gözükmekteydi. Türkiye, Bağdat Paktı ortaklarıyla birlikte yayınladığı bildiriden kısa bir süre sonra; Arap ülkelerinde ortaya çıkan tepkiler üzerine İsrail'deki Büyükelçisi Şevkati İstinyeli'yi, 23 Kasım 1956 tarihinde geri çekerek, İsrail ile diplomatik ilişkileri "maslahatgüzar" seviyesine indirdi. Ancak Türkiye, Tel Aviv'deki Büyükelçisini geri çekme kararını açıklarken, İsrail'in Mısır'a yaptığı saldırıdan hiç bahsetmemiştir.¹⁷⁴ İşgali desteklemediğini göstermeye dönük olarak Mısır'a bir jest yapan Türkiye'nin elçisini geri çağırma olayı, 26 Kasım 1956 tarihli Dışişleri Bakanlığı açıklamasına şöyle yansiyordu: "Türkiye hükümeti Filistin meselesinin Birleşmiş Milletler Asamblesi'nin kararları dairesinde halledilmesini öteden beri desteklemiş ve gerek Birleşmiş Milletler Teşkilatı içinde gerekse dışında gayretler sarf etmiştir. Yakın şarkta çok esaslı bir huzursuzluk ve tehlike unsuru olmaya devam eden bu meselenin halledilememiş olmasını, esefle kaydeden Türk Hükümeti, Filistin işine adilane ve nihai surette bir hal şekli verilinceye kadar vazifesi başına avdet etmemek üzere, Tel-Aviv'deki elçisini geri çağırma kararı vermiştir. "Dışişleri Bakanlığı tarafından açıklanan; büyükelçinin geri çekilme kararına neden olarak Ortadoğu'daki huzursuzluklardan bahsedilirken, Mısır konusuna hiç değinilmemesi, elçinin geri çekilmesinin sembolik olduğunu ve Mısır ile Arap dünyasının tatmin edilmesinin amaçlandığı tahmin edilmektedir. İstinyeli, İsrail'den ayrılmadan önce İsrail Dışişleri Bakanlığına giderek; Ankara'nın kararının bir taktik politikası olduğunu bunun İsrail'e karşı bir davranış olmadığını, Türkiye'nin İsrail ile yürütülen dostane ilişkileri ve ticareti bozmak niyetinde olmadığını dile getirmiştir. İstinyeli'nin açıklamasını yeterli görmeyen İsrail'in Ankara'daki Büyük Elçisi Maurice Fisher, Amerika'nın Ankara'daki Büyük Elçisi ile bir araya gelerek Türkiye'nin İsrail Elçisini

¹⁷⁴Yılmaz, s. 12.

geri çağırma kararına, Amerika'nın müdahale etmesini istemiştir. Fakat Amerikan Büyük Elçisi Fletcher Warren, Fisher'e Ankara'nın kararının; Türkiye'nin iki cepheden Sovyet uydusu olma yolundaki Suriye, güneydoğusundaki zayıf İran ile Irak ve batıdaki huysuz komşusu Yunanistan, karşısında kaldığı tehlikeli konumdan kaynaklandığını söyleyerek Türkiye'nin kararına sessizce destek vermiştir.¹⁷⁵

Türkiye'nin Kasım 1956'da, İsrail'in de 19 Aralık 1956'da elçisini geri çağırmasıyla birlikte, 1980 yılına kadar iki ülke arasındaki ilişkiler maslahatgüzar seviyesinde sürdü.¹⁷⁶ Tel-Aviv'deki temsilcilik düzeyini düşürmesi ve 'Filistin konusunda haktanır bir çözüme ulaşılmaksızın da görevine dönmekle koşuluyla temsilcisini geri çekmeye karar verdiğini' dünya kamuoyuna açıklamasıyla Türkiye, Bağdat Paktı'nı ayakta tutmaya çabalamış; fakat Arap dünyasının açıklama ve kararlarının sembolik olduğunu bilmesi bu çabayı akim bırakmıştır.¹⁷⁷

Süveyş'te Mısır ordularının yenilmesine rağmen bunu siyasi bir zafere dönüştüren Mısır başkanı Cemal Abdülnasır, Arap dünyasının tartışmasız ve karizmatik lideri oldu. Kendisinin ilk dönemlerde Arap lideri olma gibi bir düşüncesi yokken, gelişen olaylar onun Arap dünyasında, lider olmasına neden oldu. Bağdat Paktından sonra Arap dünyasının liderliği için Irak kuvvetli bir konuma gelirken; arkasından çıkan Süveyş krizi ile bu durumu Cemal Abdülnasır lehine çevirdi.¹⁷⁸ 1956 Süveyş Krizi sonrasında Cemal Abdülnasır'ın Ortadoğu'nun tartışmasız lideri olması, bölge için küresel önem açısından tek sonuç değildi. Süveyş Krizi'nden itibaren askeri gücünü gösteren İsrail'in bölgede varlığının kısa vadeli olmayacağı bir kez daha ortaya çıkmıştı.¹⁷⁹

2.2.2.3 Ortadoğu'da Meydana Gelen Diğer Önemli Gelişmeler ve Türkiye-İsrail İlişkileri

Ortadoğu'da 1948 Arap-İsrail Savaşı'nın ardından sekiz yıl sonra yaşanan ikinci İsrail kaynaklı savaşla birlikte, Ortadoğu'daki dengelerde değişmeye ve Soğuk Savaş'ın

¹⁷⁵Dursunoğlu, s. 34.

¹⁷⁶Erhan ve Kürkçüoğlu, "Filistin Sorunu ve İsrail'le İlişkiler", s. 646.

¹⁷⁷Özcan, "50. Yılı Biterken Türkiye-İsrail İlişkileri", s. 541.

¹⁷⁸Duman, "Ortadoğu Krizleri ve Türkiye", s. 316.

¹⁷⁹Ekrem Karakoç, "ABD'nin Filistin Politikası", **Filistin Çıkmaz'dan Çözüme** İçinde (101-128), Küre Yayınları, 2003, s. 107.

getirdiği şartlar içerisinde evrilmeye başlamıştır. Türkiye'nin Batı ile ilişkilerinin samimi bir hava içerisinde olması ve Ankara'nın bu samimi hava içerisinde İsrail'i önce tanıması daha sonra ise stratejik bir konuma oturtması, Süveyş Krizi ile birlikte ilk ayrılığın işaretlerini veriyordu. Türkiye'nin SSCB karşısında dayanmak zorunda olduğu Batı'nın dümen suyuna giderek Ortadoğu'da kurduğu Bağdat Pakt'ı ise bu süreçte bir birlikten daha çok, ayrılığı meydana getirmişti. Türkiye, önce Bağdat Paktı daha sonra ise Süveyş Krizi nedeniyle İsrail'le ilişkilerini kesmiş; fakat konjoktüre bağlı olarak Cemal Abdülnasır'ın itibarının yükselmesi ve akabinde Nasır'ın etkisinde Irak'ta meydana gelen darbe ve Suriye'nin Sovyetlere yaklaşması gibi nedenlerle İsrail'le yeni bir ittifaka yönelmiştir. Türkiye'nin İsrail'le ilişkileri, 1950'lilerin ortasından itibaren bölgede yaşanan gelişmelerle daha kırılğan hale gelmiştir.

2.2.2.3.1 Suriye Buhranı ve Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin Kurulması

1956 yılı Türkiye ve İsrail için sürpriz bir girişime sahne oldu. Aynı yılın Temmuz ayında Suriye ile SSCB arasında yapılan anlaşmanın Ağustos ayında bölge ülkeleri tarafından duyulması, büyük heyecan uyandırdı. Suriye ve Sovyetler arasında yapılan anlaşmaya göre SSCB, Şam'a 500 milyon dolarlık ekonomik ve askeri yardım yapacaktı. SSCB'nin Suriye'ye yaptığı, 500 milyon dolarlık yardım karşılıksız olmayıp bölge ülkelerinin tepkilerinin haklılığını ortaya koyar nitelikteydi. Yardım; Lazkiye'de yeni bir limanın yapımı, Suriye'de karayolları ve yine 6 tane yeni havaalanı inşası için kullanılacaktı. Ayrıca Suriye'nin silahlandırılması bu yardım çerçevesinde yer alıyordu. Kısacası Rusların yardımı, SSCB'nin Suriye'ye adım atacağı anlamına geliyordu. SSCB, Suriye'de bu anlaşmalarla birlikte birçok Sovyet uzman ve askerini de bulundurma hakkına sahip oldu. Türkiye, SSCB'nin Suriye ile yaptığı bu anlaşmalardan dolayı hem kuzeyden hem de güneyden Sovyet tazyiki altına giriyordu. Türkiye'nin Suriye'yi vazgeçirmek için giriştiği manevralar ise krizi daha da derinleştirmiştir.¹⁸⁰

Ağustos ayında, Irak Kralı Faysal ve Ürdün Kralı Hüseyin, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes ile görüşmelere yapmak üzere İstanbul'a geldi. ABD Başkanı Eisenhower da gönderdiği bir mektupla, SSCB tarafından

¹⁸⁰Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s. 508.

silahlandırılan Suriye'nin ilgili ülkelere saldırması halinde, ABD'nin de silah yardımı yapacağını bildirdi.¹⁸¹

Bölgedeki bu hareketlilik üzerine SSCB Başbakanı Bulganin 10 Eylül 1957'de Adnan Menderes'e gönderdiği mektupta; "Suriye'ye karşı girişilecek askeri bir maceranın mahalli çapta kalacağı sanılıyorsa, bu hesabın çok tehlikeli olduğunu; zira I. ve II. Dünya Savaşlarının böyle mahalli askeri hareketlerden çıktığını" yazdı.¹⁸²

ABD, Suriye'nin SSCB ile yakınlaşmasından ve Bulganin'in açıklamasından rahatsız olarak, bölgedeki asıl tehlikenin SSCB'nin desteklediği Suriye'den kaynaklandığını söyleyip; Türkiye'ye destek oluyordu.¹⁸³

Ekim ayında Türk-Sovyet gerginliği ve Suriye krizi daha da şiddetlendi. Kruşçev, Amerikalı bir gazeteciye verdiği bir demeçte, "Eğer savaş patlak verirse, biz Türkiye'ye daha yakınız ve siz değilsiniz. Silahlar ateş almaya başlayınca roketler uçacak ve o zaman düşünmek için vakit çok geç olacak" diyordu. ABD'nin VI. Filosunu İzmir Limanına göndermesi ve Kruşçev'in demecine bir bildiri ile cevap vermesiyle birlikte, Sovyetler geri adım attı. Suudilerin Türkiye ile Suriye arasında giriştiği arabuluculuk rolü ile birlikte, ekim ayı sonunda, Suriye Buhranı ortadan kalktı. 1 Şubat 1958'de ise Suriye'nin Mısır ile birleşmesini, (Birleşik Arap Cumhuriyeti) Türkiye'nin 11 Mart 1958'de tanınmasıyla birlikte, kriz tamamen sona ermiştir.¹⁸⁴

Süveyş krizinden sonra Arap dünyasında, Cemal Abdülnasır'ın popülaritesinin gittikçe yükselmesi üzerine, Cemal Abdülnasır'ın prestijini önlemek için 1957'de Suudi Arabistan, Ürdün ve Irak bir ittifak oluşturdu. Nasır ise bu ittifaka karşılık 1 Şubat 1958'de Suriye ile birleşerek Arap dünyasının tartışmasız lideri konumuna yükseldi. Cemal Abdülnasır'ın üçüncü dünyacılığı, Batı karşısında 'dik durması' nedeniyle Arap dünyasında sempatiyle karşılanmaktaydı. Arap toprakları içinde İsrail'in kurulmasını

¹⁸¹ Duman, "Filistin Sorunu ve Türkiye'nin İsrail Politikası" s. 254.

¹⁸² Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s. 507-508.

¹⁸³ Fırat ve Kürkçüoğlu, "Arap Devletleriyle İlişkiler", s. 631.

¹⁸⁴ Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s. 508-509.

Batı'ya bağlayan Araplar, şimdi, Batıya karşı mücadele eden ve onlardan korkmayan bir lidere sahip olmuşlardı.¹⁸⁵

Suriye-Mısır Birleşmesi, Cemal Abdülnasır'ın artan etkinliği altında Suriyeli Milliyetçiler ile Cemal Abdülnasır arasında gerçekleşti. Cumhuriyet'e, Yemen'de federal bir çerçeve de katılmışsa da BAC çok uzun ömürlü olmamış üç yıl sonra 1961'de sona ermiştir. Türkiye, 1 Şubat 1958'de Suriye ve Mısır arasında yapılan bir anlaşmayla kurulan Birleşik Arap Cumhuriyeti'ne herhangi bir ciddi tepki göstermemiştir. Hatta Türkiye, Suriye-Mısır birleşmesini bölgeye yönelik Sovyet etkisini azaltıcı bir unsur olarak değerlendirdiğini, ifade ederek olumlu bulduğunu açıklamıştı.¹⁸⁶

2.2.2.3.2 Irak Darbesi ve CENTO

Soğuk Savaş'ın başından beri Arap devletlerinden farklı bir politika izleyen Irak, Batı'nın bölgede yer almasından, diğer Arap Devletleri gibi rahatsızlık duymayarak Batı'nın bölge politikalarında yer alan tek Arap Devleti idi. Bu çerçevede Bağdat paktına üye olan tek Arap devleti olma konumunda bulunan Irak'ın mevcut durumu, 14 Temmuz 1958'de General Kasım'ın önderliğinde gerçekleşen askeri darbe ile sona erdi. 1958 Irak darbesi sadece monarşiyi yıkmakla kalmayıp, bölge politikasında önemli değişikliklere yol açtı. Irak Darbesinin uluslararası politika açısından en önemli sonucu; yeni Irak yönetiminin Bağdat Paketi'nden çekilmesiyle sona ermesi ve yerini, Merkezi Antlaşma Teşkilatına (CENTO) bırakması oldu. 21 Ağustos 1959'da Bağdat Paketi'nin adı CENTO, merkezi ise Ankara olarak değiştirildi.¹⁸⁷

ABD, elli ve altmışlı yıllarda Arap Milliyetçiliği ile Sosyalizmi sentezleyen Nâsırcı ve Baasçı ekollerin yayılmasını, İsrail'in güvenliğini tehdit etme ihtimali açısından engellemeye çalıştı. Süveyş ve Suriye bunalımlarına yönelik tavır ile CENTO'nun teşkili bu doğrultuda Sovyetlere karşı denge oluşturmaya yönelik adımlardandı.¹⁸⁸

¹⁸⁵Duman, "Ortadoğu Krizleri ve Türkiye", s. 316.

¹⁸⁶ Arı, "Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Ortadoğu ve Körfez Ülkelerine Yönelik Dış Politikaları", s. 361.

¹⁸⁷ Fırat ve Kürkcüoğlu, "Arap Devletleriyle İlişkiler", s. 632-633.

¹⁸⁸ Davutoğlu, Stratejik Derinlik, s. 342-343.

2.2.2.4 Türkiye-İsrail Çevresel Paktı

Batı'ya ihtiyaç duyan bir ülke olan Türkiye, bu konunun gereği olarak başta İsrail olmak üzere çeşitli konularda belirli pozisyonları peşin olarak kabul etmekteydi. Bu durumun sonucunda Türkiye, İsrail ile Batı sisteminin içinde dengeli ve yakın bir ilişki kurmak zorunda kalmıştı. Türkiye'nin İsrail'le ilişki kurması bu dönemde tercihten daha çok zorunluluktadır.¹⁸⁹

Türkiye'nin Amerika ve NATO şemsiyesi altına girme arzusuyla ilgili olarak başlattığı İsrail'le ilişkiler; tanınmanın ardından girdiği çıkmazlar ve zaman zaman yaşanan gerginlikler sırasında dahi Amerika'nın bilgisi ve kontrolü altındaydı.¹⁹⁰ 1958 Çevresel Pakt arifesinde Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik iki politik amacı bulunmaktaydı: Birincisi Batı ile ilişkiler çerçevesinde İsrail'le münasebetlerin resmi ya da gayri resmi olarak sürdürülmesi; ikincisi, yeni bir Arap-İsrail savaşının çıkmasına izin vermeyecek bir çerçevede, Filistin davasının desteklenmesi ve gereksinim duyduğu Arap devletleri ile ekonomik ilişkilerin geliştirilmesini, İsrail'i küstürmeyecek biçimde sürdürmesiydi. Türkiye'nin Arap-İsrail çatışmasına karşı politikası, iki durum arasında bir denge kurmak olmuştur.¹⁹¹ Türkiye'nin öncelikleri ve İsrail'in bölgede Arap unsuru dışında dayanacak bir ünite olan Türkiye'ye gereksinim hissetmesi, Türk-İsrail ilişkilerini Ortadoğu'nun geniş diplomatik ve stratejik ilişkiler yelpazesinde önemli bir unsur kılmıştı.¹⁹² Türkiye ile İsrail ilişkileri bu dönemde ekonomik, politik ve askeri alanda olmak üzere çok kapsamlıdır.¹⁹³

2.2.2.4.1 Çevresel Pakt

ABD'nin İsrail'e verdiği desteği, bölgede nüfuz kazanmak için kullanan Rusya, Ortadoğu'da Suriye'ye, Irak'a ve Mısır'a yaptığı yardımları arttırarak İsrail'e karşı olan Arap devletlerini desteklemesi; İsrail'in güvenlik boşluğuna düşmesine neden oldu.¹⁹⁴ Özellikle 1958 yılında rejimlerin birbiri ardı sıra çökmesi, İsrail ile Türkiye'yi ortak bir paydada toplanmaya yöneltmiştir.¹⁹⁵ Bağdat Paktı ve Süveyş Buhranı ile Türkiye-İsrail

¹⁸⁹Gökhan Bacık, Türkiye, **İsrail: Geleneksel Dengenin Dinamikleri**, Zirve Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2010, s. 7.

¹⁹⁰Dursunoğlu, s. 34-35.

¹⁹¹Yavuz, s. 245.

¹⁹²Graham E. Fuller, **Yeni Türkiye Cumhuriyeti**, Mustafa Acar (Çev.), İstanbul: Timaş yayınları, 2010, s. 224.

¹⁹³Mustafa Peköz, **Küresel Güçlerin Ortadoğu Stratejileri**, İstanbul: Kalkedon Yayıncılık, 2007, s. 308.

¹⁹⁴Kennedy, s. 465.

¹⁹⁵Köni, "Mısır, Türkiye İsrail Üçgeni", s. 52.

arasındaki ilişkilerin gerginleşmesi kısa sürerek yerini daha sıcak münasebetlere bıraktı. Özellikle 1958 yılı ve sonrası, Türkiye-İsrail stratejik ilişkilerinin doruğa çıktığı dönemdir. İsrail, İran ve Türkiye ile birlikte, Arap milliyetçiliği ve Sovyet etkisine karşı gayrı resmi bir ittifak içerisine girdi.¹⁹⁶

İsrail ve Türkiye arasında; 1958 yılında, Irak Devrimi ile Lübnan ve Ürdün’de mevcut rejimleri değiştirme yönelik girişimler sonrasında, yeni bir yakınlaşma yaşanmıştır. Yakınlaşmanın temelinde her iki ülkenin de kendisine tehdit hissettiği, Nasırcı Pan-Arap dalga ile Sovyetler Birliği’nin etkisinin artmasından kaynaklanan endişeler bulunmaktaydı.¹⁹⁷ Irak Devrimi’nin Ankara’da meydana getirdiği sonuçlar, Ortadoğu politikasında köklü değişimlere yol açtı. Devrim öncelikle, DP’nin en önemli dış politik yatırımlarından birisi olan, Bağdat Paktı’nın çöküşünü simgeliyordu. Amerika’nın Irak’taki gelişmeleri tedirginlikle izlemesi, bölgede yeni politik arayışları gündeme taşıdı. ABD’nin araya girip ilgili taraflar üzerine baskı kurmasıyla birlikte, İsrail-Türkiye-İran arasında, istihbarat işbirliği konusunda, yeni bir pakt kuruldu. ABD’nin inisiyatifinde gelişen olaylar, İsrail yönetiminin kısa sürede Türkiye’de üst düzey bir zirve ayarlamasıyla yeni bir safhaya taşındı.¹⁹⁸

Türkiye gibi İsrail de bir yandan Irak’ta “kötüleşen” durumdan dolayı kaygılanırken, öte yandan da Türkiye ile ‘Çevresel Pakt’ stratejisini uygulayabilmek için yeni girişimler aramaktadır. Türkiye’nin Arap devletlerinin daha fazla tepkisini çekmek istememesi karşısında, işbirliğinin gizli yürütüleceği garantisini veren İsrail, Başbakan Adnan Menderes’e, Reuven Shiloah’ı özel bir görevle gönderdi. Görüşmenin ardından İsraili yetkililerin Ankara’yı ziyaret etmesiyle birlikte, Çevresel Pakt ya da “Hayalet ittifak” olarak bilinen anlaşmanın temelleri atıldı.¹⁹⁹

Başbakan Ben Gurion’un, beraberinde Dışişleri Bakanı Golda Meir, Dışişleri Müsteşarı Şimon Peres ve İsrail Genelkurmay Başkanı Zvi Zur ile birlikte 28 Ağustos 1958 günü Menderes ile görüşmek üzere Ankara’ya uçtular. Arap devletlerinin Türkiye’ye karşı, ziyareti kullanmaması için ziyaretin resmi gerekçesi, uçağın

¹⁹⁶ Erdoğan, s. 445.

¹⁹⁷ Efraim İnbar, **Türk-İsrail Stratejik Ortaklığı**, Suna Ercan, Özgül Erdemli, (Çev.) Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2001, s. 8.

¹⁹⁸ Dursunoğlu, s. 36.

¹⁹⁹ Özcan, Türkiye – İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, s. 21.

motorundaki bir arıza nedeniyle zorunlu bir iniş olarak gösterildi.²⁰⁰ 29 Ağustos 1958’de gerçekleşen gizli görüşmede, David Ben-Gurion ile Menderes’in başkanlık ettiği üst düzey heyetler arasında, “Radikal Arap milliyetçiliği ve Sovyetler Birliği’ne karşı” iki ülkenin askeri, diplomatik ve güvenlik alanlarında örtülü işbirliği yapması kararlaştırıldı. Görüşmelerde Dışişleri Bakanının özel danışmanı Reuven Shiloah, işbirliği konularının dökümünü yaptığı listede: “Diplomatik alanda gerek hükümetler, gerekse kamuoyları katında ortak çalışmalar yapılması kararlaştırılırken, ekonomik alanda dış ticaret hacminin artırılması için önlemler alınması konusunda anlaşmaya varılacağını; güvenlik alanında ise istihbarat paylaşımı, acil durumlarda karşılıklı yardımlaşma için ortak planlama yapılması, üzerinde anlaşmaya varılacağını” ifade etmiştir. Her ne kadar görüşmeler çok boyutlu bir ilişkiden bahsetse de Çevresel Pakt daha çok askeri alanda gözlemlendi.²⁰¹

Çevresel Pakt’ın fikir babası olarak bilinen Ben Gurion, Hayalet ittifakla ilgili olarak: ‘Nasırcı-Sovyet dalgaya karşı Ortadoğu’nun dış çemberinde yer alan bazı devletlerle ilişkilerimizi sıkılaştırmaya, güçlendirmeye başladık... Amacımız Nasır yoluyla artan Sovyet nüfuz ve yayılmasına karşı durabilecek bir ülkeler grubu organize etmek. Bunun resmi bir ittifak olması da gerekmez’ diyordu.²⁰² İsrail Başbakanı Gurion’un özellikle “gayrı resmi” kelimesini kullanması, Türkiye’nin görüşmeler nedeniyle Arap devletleri ile bağlarını koparmasına neden olacağı korkusuydu. İsrail’in Ankara’daki maslahatgüzarı Moshe Alon, Menderes’in iktidara gelmesiyle ilişkilerin bozulmaya başladığını; Süveyş Buhranı ve Bağdat Paketi’nin ise bu süreci perçinlediğini iddia etmektedir. Türkiye’nin Menderes döneminde, Çevresel Pakt’ta yer almasını açıklamaması ise Türkiye-İsrail ilişkilerindeki dış faktörlerle ilgiliydi. Başbakan Menderes’in iktidarının ilk yıllarından itibaren, Arap Devletleri ile kendilerinden önceki dönemde yaşanan olumsuz tabloyu tersine çevirmek istediği bilinmekteydi. İsrail, Demokrat Parti’nin durumun farkında olarak; Menderes’in ABD’nin isteğine kayıtsız

²⁰⁰Erdoğan, s. 446.

²⁰¹Özcan, Türkiye – İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, s. 21.

²⁰²Dursunoğlu, s. 35.

kalamayacağına da farkındaydı. Bu çerçevede ABD'deki Yahudi lobisinden destek alan İsrail, Türkiye ile gayri resmi gözükken Çevresel Pakt'ı hayata geçirebilmişti.²⁰³

29-30 Ağustos 1958 görüşmelerinden sonra, karşılıklı olarak üst düzey ziyaretlere devam edildi. Özellikle askeri delegasyonlar sıklıkla bir araya geldiler. İlk kez 15 Ekim 1958'de bir araya gelen askeri taraflar, bir askeri işbirliği anlaşması üzerinde çalışmaya başlayacak ve kısa bir sürede, İsrail askeri çevreleri tarafından “çok yakın” ve “özel ilişki” olarak tarif edilen işbirliğine, İsrail genelkurmayı “Merkava” kod adını verecektir.²⁰⁴

2.2.2.4.2 Çevresel Pakt'ın Nedenleri

Çevresel Pakt içerisinde Türkiye'nin İsrail'le birlikte yer almasının üç nedeni vardır; ilki Suriye ile 1957 yılında yaşadığı kriz; ikincisi 1958 Irak darbesiyle müttefikini kaybetmiş olması, üçüncüsü ise; ABD'nin Türkiye'yi İsrail'le Pakt'a zorlaması.²⁰⁵

Türkiye, sorunlarına yeni bir sorun eklememek için İsrail'le ilişkiye ilk anda çok sıcak bakmadı. Fakat bölgesel ve uluslararası konjonktür, Türkiye'yi İsrail'e yakınlaşmaya zorladı. Nasır rejimi, tüm Arap dünyasını etkileyen bir güce sahip olmuştu ve Cemal Abdülnasır, Irak'ın yeni yönetimini desteklediğini açıklamıştı. Bütün bu faktörler, Türkiye'yi yeniden İsrail'e yakınlaştırmaya başladı.²⁰⁶ Menderes Hükümeti'nin Çevresel Pakt'ı imzalamasını en çok Irak sebebi etkilemiştir. Türkiye, Irak darbesinden sonra Bağdat Paketi'nin geleceğinden oldukça endişe etmişti. Türkiye'nin uzun süren bir dönemde, enerjisini tüketmiş olan Bağdat Paketi'nin bölgede, tüm olumsuzluklara rağmen varlığını korumuş olması, Türkiye'nin gelecekle ilgili planlarıyla yakından ilgiliydi. Ankara'nın endişesi Türkiye'yi bölge güvenliği konusunda, hızla İsrail'e doğru yaklaştırmaktaydı.²⁰⁷

Ankara'dan İsrail'e yollanan bir istihbarat raporu, Türkiye Genelkurmayı İkinci Başkanı Refik Tulga'nın İsrail maslahatgüzarına: ‘Türk Genelkurmayının İsrail'e

²⁰³Bengio, s. 63.

²⁰⁴Özcan, Türkiye – İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, s. 22.

²⁰⁵Erhan ve Kürkçüoğlu, “Filistin Sorunu ve İsrail'le İlişkiler”, s. 647.

²⁰⁶Erdoğan, s. 445-446.

²⁰⁷Dursunoğlu, s. 35.

yakınlık duyduğunu ve İsrail'i her koşulda desteklemeyecek herhangi bir üst düzey Türk Subayı tanımadığını' ifade etmesi, karar merciinde önemli bir pozisyona sahip olan askeri elitlerin Çevresel Pakt'ı desteklediğini göstermektedir.²⁰⁸

Çevresel Pakt arzusu, İsrail'in kuruluşundan itibaren var olan bir güvenlik önlemiydi. İlk kez İsrail Parlamentosu mensubu Baruch Uziel tarafından dışişleri bakanlığına, 1948 yılında gönderilen raporda ele alınır. Uziel, İsrail'e 'düşmanlık' eden Arap devletlerine karşı bölgede Arap olmayan ve klasik tarifin dışında kalan unsurlara, - Türklere, İranlılara, Kürtlere, Yunanlılara, Nusayrilere, Ermenilere, Süryanilere, Etiyopyalı Hristiyanlara- dayanarak İsrail'in güvenliğini oluşturacak dış yay ihdas edilmesini tavsiye etmiştir.²⁰⁹

1950'lerde Türkiye-İsrail ilişkilerine İsrail açısından bakıldığında, dost bir Türkiye, İsrail'in Ortadoğu'ya iyice sokulan Rus ordularıyla karşı karşıya gelmesini önlüyordu. İsrail, ayrıca Ortadoğu'da Arapların tepkisini, Türklerin dostluğuyla dengeliyordu.²¹⁰ İsrail'in Çevresel Pakt'ı gerçekleştirmek istemesinin üç ana nedeni bulunmaktadır: bu nedenlerden ilki Arap olmayan ülkelerle yapılacak bir ittifak sonrası, İsrail'in yalnızlık çemberini kırmak; ikincisi bölgede, İsrail'in meydana getireceği yeni bir güç dengesi oluşturmak; son olarak ise ittifakın Batı, özellikle de ABD ile ilişkileri güçlendirecek olması.²¹¹ İsrail, bölgede Arap olmayan devletlerin bir araya gelerek oluşturacakları, gayrı resmi organizasyonun esas gayesinin; Sovyetleri ve Nasır'ı bölgede dengelemek olduğunu çekinmeden ifade edebiliyordu. Nihayetinde kuzey kuşağını, Türkiye ve İran'la perdeleyen İsrail; güneyde ise Ortadoğu ve Afrika'nın bir başka yüzü olan Etiyopya ile ittifak ilişkisi içerisine girmişti. İsrail, Çevresel Pakt ile kendini sarmalayan bir güvenlik çeperi oluşturmak istiyordu.²¹²

2.2.2.4.3 Çevresel Pakt'ın Sonuçları

Çevresel Pakt'ın en önemli sonucu, Türkiye-İsrail ilişkilerinin Süveyş bunalımı öncesindeki canlılığına kavuşması, olmuştur.²¹³ Askeri işbirliği konuları arasında

²⁰⁸ Bengio, s. 85.

²⁰⁹ Bengio, s. 69-70.

²¹⁰ Erdoğan, s. 445.

²¹¹ Bengio, s. 69.

²¹² Dursunoğlu, s. 36.

²¹³ Erhan ve Kürkçüoğlu, "Filistin Sorunu ve İsrail'le İlişkiler", s. 648.

istihbarat paylaşımı, görüş alışverişi ve savunma sanayi alanında teknik bilgi değişimi yapılması gibi konular sıralanmaktadır. Türk diplomatlar, bu dönemde iki ülkenin yakın bir istihbarat değişimi, gerçekleştirdiğini kaydetmektedir. Bu konuda en dikkat çekici olgu iki ülke askeri yetkililerinin Suriye'yi hedef alan bir ortak harekât planı hazırlamış olmalarıdır. Plan, muhtemelen Nisan 1959'da, İsrail Genelkurmay Başkanı Haim Leskov'un Ankara'ya yaptığı gizli ziyaret sırasında son biçimini aldı. Plan uyarınca, hava ve deniz kuvvetlerinin katılımıyla gerçekleştirilecek ortak bir harekât yapılması, öngörülmüştü. Hazırlanmasında, İsrail Genelkurmayı, harekâtlar bölümünün başında bulunan İzak Rabin etkili rol oynamıştır. Söz konusu planın varlığı; gerek İsrail, gerekse Türk askeri kaynakları tarafından doğrulanmaktadır. Türk Silahlı Kuvvetlerine, İsrail askeri malzemesi ihraç edilecek, bunun karşılığında ise İsrail, Türkiye'den askeri güç sağlayacaktı. Ve son olarak da İsrail Türkiye'nin diplomatik desteğini sağlamış olacaktı.²¹⁴ 1958'den 1960'lı yılların ortalarına kadar geçen süreçte; İsrail, Türkiye'ye tarım alanında teknik konularda yardımcı olmuş, askeri görüşmeler ve ortak planlamalar gerçekleştirmişlerdir. Dönemin İsrail Genelkurmay Başkanı Haim Laskov ve Türk Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun karşılıklı olarak ziyaretlerde bulunmuşlardır. Çevresel Pakt'ın sonuçları itibariyle, Türkiye'den daha çok İsrail'e fayda sağladığı açıktır. İsrail, kendisine bölge içinde ekonomik bir partner ve aynı zaman dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı bir güvenlik kalkanı bulmuştur. Ankara, İsrail'e eğitim uçuşları konusunda bir eğitim sahası sağlamıştır. Türkiye'nin İsrail'den menfaat beklediği tek alan ise ABD'deki Yahudiler vasıtasıyla, Washington'un alacağı ekonomik kararlarda ve Kıbrıs politikalarında lehine karar çıkmasının sağlanmasına çalışılmasıydı. 1963 ve 1964 yıllarında ABD ile yaşanan Kıbrıs sorununda; İsrail ile ilişkiler Türkiye'nin lehine bir karara yol açmamıştı.²¹⁵

Askeri anlaşma ve istihbarat paylaşımının dışında ekonomik olarak, İsrail'in sahip olamadığı; fakat Türkiye'nin sahip olduğu toprağa dayalı zenginlik, İsrail'in tekniği ile birleştirilecekti. Ayrıca Türk endüstri ve tarımının gelişmesinde İsrail'in uzmanlığının kullanılması sağlanacaktı.²¹⁶ İsrail-Türkiye ilişkilerinin altın çağı olarak ifade edebilecek sekiz yıllık dönemde, iki taraf arasında ticari anlaşmalar da ihmal

²¹⁴Gencer Özcan, Türkiye – İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, s. 22.

²¹⁵Umut Uzer, "Türkiye-İsrail İlişkilerinde Bunalım", **Ortadoğu Etütleri**, Cilt 2, Sayı 2, Ocak 2011, s. 143.

²¹⁶Duman, "Filistin Sorunu ve Türkiye'nin İsrail Politikası" s. 260.

edilmiyordu. 18 Mart 1960'da Türkiye ile İsrail arasında ticaret anlaşması imzalanarak ittifak perçinleniyordu. Üstelik siyasi gelişmelere bağlı olarak politik ilişkiler değişirken ticari ilişkiler genellikle bu durumdan etkilenmiyordu.²¹⁷

2.2.2.5 27 Mayıs Askeri darbesi Sonrası Türkiye-İsrail İlişkileri

1946 yılında kurulan ve 1950 seçimleri ile iktidara gelen Demokrat Parti, 27 Mayıs 1960 yılında meydana gelen askeri darbe neticesinde, iktidardan düşürülmüş ve partinin yöneticileri askeri mahkeme tarafından yargılanmıştır. 1960-1970 dönemi, askeri darbe de dâhil olmak üzere, içine Türkiye tarihinin çok önemli olaylarını sıkıştırmış bir dönemdir.²¹⁸

27 Mayıs 1960'da gerçekleşen askeri darbe, açıkça Demokrat Parti ve onun iktidarda kaldığı sürece yaptıklarına karşı olarak gerçekleştirilmiş bir siyasi manevradır.²¹⁹ 27 Mayıs askeri darbesi sonrasında; yönetime el koyan askerler, hemen bir açıklama yaparak: 'Türkiye'nin NATO ile CENTO'ya bağlı kalacağını ve bu paktlara üye olmanın gerektirdiği sorumluluğunu yerine getireceğini' bildirerek darbenin Türkiye-Batı ilişkilerine zarar vermeyeceğini ilan etti. Askerlerin açıklaması sonrasında, ABD de çok geçmeden 30 Mayıs'ta, yeni yönetimi tanıdığını ilan etti.²²⁰ 20 Kasım 1961'de İsmet İnönü'nün Hükümeti kurmasıyla birlikte²²¹ Türkiye'nin Ortadoğu ile ilgili politikaları da netlik kazandı. Bu dönemde Türk siyasetinin Batı'dan kopmayacağı yahut da farklı bir arayış içerisine girmeyeceğinin garantisi; darbenin hemen ardından yapılan açıklamayla başlamış, İnönü Hükümeti ile de sürdürülmüştür. Yeni dönemde Türkiye genel olarak İsrail'le ilişkilerin bozulmasını istemedi. Türkiye, İsrail'le ilişki kurmaktan memnun olsa da yine, İsrail'le kurduğu yakın ilişkiyi gözler önünden uzak tutmaya çalıştı.²²²

Darbe ile birlikte İsrail'in endişelendiği konuların başında Çevresel Pakt'ın akıbeti gelmekte idi. 27 Mayıs'ın iktidara taşıdığı Orgeneral Cemal Gürsel, anlaşmaya

²¹⁷Dursunoğlu, s. 37.

²¹⁸Baskın Oran, "Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1", Baskın Oran (ed.), **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, İçinde (655-680), cilt I, 9. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s. 668.

²¹⁹D. Mehmet Doğan, **Darbeler Müdahaleler ve Siyasi Sistem**, İstanbul: İz Yayıncılık, 1997, s. 126.

²²⁰Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", Baskın Oran (ed.), **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, İçinde (681-715), cilt I, 9. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s. 681.

²²¹Haluk Gerger, **Türk Dış Politikasının Ekonomi Politikası Soğuk Savaş'tan Yeni Dünya Düzenine**, Belge Yayınları, 1998, s. 99.

²²²Duman, "Filistin Sorunu ve Türkiye'nin İsrail Politikası" s. 278.

sadık kalmanın ötesinde, ilişkileri pek çok açıdan güçlendirmiştir. 15 Ağustos 1960 tarihinde, İsrail Büyükelçisi Morris Fischer'la yaptığı görüşmede Gürsel, İsrail'le olan münasebetlerini; bölgedeki istikrar, barış, gelişme ve ilerlemenin önemli bir kalesi olarak gördüğünü belirtir. İsrail'in yeni yönetimin bu çabasına kayıtsız kalmayarak darbe yönetimini tanıyan üçüncü ülke olması ise İsrail-Türkiye ilişkilerinde 'altın çağın' sürdüğünü göstermektedir.²²³

2.2.2.6 1967 Arap-İsrail Savaşı ve Türkiye

5 Haziran 1967'de 07.45'te İsrail uçaklarının Mısır hava alanlarına yaptığı bir sürpriz bir saldırı ile başlayan üçüncü Arap-İsrail savaşı, bölgede Türkiye-İsrail ilişkileri açısından yeni bir döneme işaret ediyordu. 6 gün süren savaşın ardından İsrail; Mısır, Suriye ve Ürdün'ün hava filolarının büyük kısmı tahrip ederek henüz, savaşın başında Arap ülkelerine karşı büyük bir üstünlük sağlamıştı.²²⁴ Tarih 8 Haziran'ı gösterdiğinde İsrail, Sina'yı tamamen işgal etmiş, Mısır'ın sahip olduğu malzemelerin % 80'ini tahrip etmiş ve Süveyş'in doğu sahiline ulaşmıştı. Bunu izleyen birkaç gün içinde ateşkes anlaşması uygulandı. 1967 Savaş'ı sonrası İsrail; Sina'yı ele geçirmiş, Kudüs'ü tamamen işgal etmiş ve Golan'ı da sınırları içerisine dâhil etmiş bir haldeydi.²²⁵ 1964 Johnson Mektubu'ndan beri soğuk olan Türkiye-İsrail ilişkileri, İsrail'in bir kez daha Arap Devletlerine saldırması ve onların topraklarını işgal etmesiyle, yeni bir çıkmaza doğru sürükleniyordu. Üstelik ABD'nin açıkça İsrail'e taraf olması, Türkiye'yi kesinkes İsrail karşısından yer almaya itti. 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda, Amerika Birleşik Devletleri etkili bir şekilde İsrail'in askeri girişimlerini desteklemiş ve İsrail'e desteklerini örtülü olarak göstermeyip savaş gemilerini, İsrail açıklarına göndererek desteğini açıkça ilan etmişti.²²⁶ ABD'nin savaş gemilerini, İsrail açıklarına göndermesiyle; ABD, İsrail ile Arap Devletleri arasındaki denge politikasından vazgeçerek tamamıyla, İsrail yanlısı politika izlemiştir.²²⁷

²²³ Bengio, s. 77-78.

²²⁴ Umerova, s. 186.

²²⁵ Daniel Yergin, **Petrol Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü**, Kamuran Tuncay (Çev.) 5. Baskı, İstanbul: Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, 2009, s. 522-523.

²²⁶ Umerova, s. 186.

²²⁷ Ali Burhan, "Filistin-İsrail Çatışması ve Hamas" (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), s. 52.

1967 Savaşı, Türkiye-İsrail ilişkileri açısından çok önemli bir vakıa olarak ilişkilere yansdı. Türkiye, savaş sırasında ve sonrasında Kıbrıs'ta yaşadığı yalnızlık sebebiyle, yakın politikalar izlediği Arap ülkelerinin tarafını tuttu. Türkiye'nin Arap devletlerinin tarafını tutmasının bir diğer nedeni ise; İsrail'in haksız bir biçimde sürdürdüğü işgal ve yayılma stratejisiydi. Türkiye, ABD-İsrail yakınlaşmasının olağanüstü olduğu, 1967 Savaşı sırasında, İncirlik Hava Üssü ve diğer üslerin Amerika tarafından İsrail'e lojistik destek için kullanılmasına müsaade etmedi.²²⁸ Hatta Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel, savaşın kaderinin belli olduğu 7 Haziran günü sabaha karşı, Mısır Devlet başkanı Nasır'a gönderdiği destek mesajında: "Bu mukadderat saatinde Türk milletinin kardeş Arap ülkeleri halklarına karşı olan dostluk ve kardeşlik hislerini belirtmek isterim. Temennimiz en kısa zamanda Arap ülkelerinin meşru haklarını koruyacak, haklı ve adil bir sulhun tesisidir. Hükümetin, bu gayenin sağlanması için elinden gelen her gayreti sarf edeceği hususunu zatı devletlerine temin etmek isterim" diyerek İsrail'e karşı izlenen politik tavrındaki değişikliği ifade açıkça etmekteydi.²²⁹ Türkiye'nin üçüncü Arap-İsrail savaşı boyunca takındığı tavır, 1956'da Arap-İsrail savaşında takındığı tavrıdan çok daha farklı bir halde oldu. İhsan Sabri Çağlayangil, 'Türkiye'deki üslerin Araplara karşı bir oldu-bittiyle kullanılmasının söz konusu olmayacağını' bildirerek İsrail'in yaptıklarını tasvip etmediğini ifade ediyordu. Savaş'ın İsrail lehine değişmesinden sonra verdiği demeçte ise, 'kuvvet yoluyla toprak kazancı sağlanmasına karşı olduklarını' açıkladı. İsrail'e karşı sadece demeç vermekle yetinmeyen Türkiye, savaşta ağır kayıplara uğrayan ülkelere başta, Suriye olmak üzere Arap Ülkelerine yiyecek ve giyecek yardımında bulundu. Savaş sonrasında ise Ankara, İsrail'e karşı tepkilerini başta, BM olmak üzere, diplomatik forumlarda da savunmaktan çekinmedi.²³⁰ Türkiye, 1967 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra alınan BM kararında, 'Bütün bölgesel devletlerin güvenilir sınırlar içinde yaşama hakkına dokunulmaksızın, İsrail'in işgal ettiği topraklardan 242 sayılı BM Kararına göre çekilmesini' istemiştir.²³¹ Türkiye'nin 1967 Arap-İsrail Savaşı sırasında tarafsız politika izlediğini söyleyerek Arap devletlerin yanında yer alması, topraklarındaki üslerin Amerika tarafından İsrail'e lojistik yardım için kullanılmasına izin vermemesi ve savaş sonrası Birleşmiş

²²⁸Dursunoğlu, s. 39.

²²⁹Gencer Özcan, Türkiye – İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, s. 25.

²³⁰Fırat ve Kürkçüoğlu, "Arap Devletleriyle İlişkiler", s. 790.

²³¹Erdoğan, s. 447.

Milletlerin Araplar lehine aldığı kararları destekleyerek İsrail'in 242 nolu BM kararına uygulamasını istemesi; Türkiye-İsrail ilişkilerinin 1958 yılındaki, 'altın çağını'nın çok uzağında kaldığını göstermektedir. Türkiye'nin kendi problemlerini Arap devletlerinden aldığı destekle çözeceğine inanması bu dönemde Türkiye'yi, ABD ve İsrail karşısında yer almaya itmiştir.²³² Türkiye'nin Arap dünyası ile ilgili yeni politikası dört temel unsur etrafında şekillenmiştir;

- Türkiye, mahalli çatışmalara taraf olmayacaktır. Ancak davet edildiğinde taraflar arasında arabuluculuk yapabilir.
- Türk Dış Politikası Arap güvenlik çıkarları karşısında hassastır. Türkiye'nin Batıyla yapacağı güvenlik anlaşmalarının Arap güvenlik çıkarlarına zarar vermemesine dikkat edecektir.
- Türkiye, Arap Devletlerinin içişlerine karışmamayı ilke edinmiştir.
- Türkiye, Arap devletleriyle ilişkilerin ikili ilişkiler bazında kalmasının faydalı olacağını belirtmiştir.

Türkiye'nin Ortadoğu ülkelerine olan bu yarı tarafsız politikası, Balkanlar, Yunanistan/Kıbrıs, Ortak Pazar politikaları karşısında bunalan Ankara'nın birde Arap dünyasını karşısına almak istememesinden kaynaklanmaktaydı.²³³

2.2.2.7 İslam Konferansı'nın Kuruluşu

Türkiye'nin altmışlı yıllarda Kıbrıs, Arap ülkelerinin ise Filistin ekseninde yaşadığı gelişmeler, bölge politikalarını; blok-eksenli küresel politikalardan ayrışma sonucunu doğurmuştur. 1964 Kıbrıs bunalımı esnasında ABD başkanı Johnson'dan gelen mektup Türkiye'nin batı yönlü, blok eksenli politika yapılanmasında ciddi bir değişimin önünü açarken, 1967 Savaşı'ndan sonra alınan yenilgiden sonra, Cemal Abdülnasır liderliğindeki Arap Milliyetçiliğinin düşüşe geçmesi de Mısır başta olmak üzere radikal Arap ülkelerinin tavırlarını gözden geçirmelerine yol açmıştır.²³⁴

Kıbrıs Buhranı'ndan sonraki dönem, Türkiye'nin yaşadığı petrol krizi nedeniyle Arap Dünyasına yaklaştığı dönem olmuştur. Türkiye-Arap dünyası ilişkilerini geliştiren

²³²Yavuz, s. 248.

²³³Köni, "Mısır, Türkiye İsrail üçgeni", s. 53.

²³⁴Davutoğlu, Stratejik Derinlik s. 411.

unsur ise özellikle Filistin Meselesi olmuştur. Türkiye, Batı'nın yumuşak karnı olan İsrail karşısında, 1967 savaşı sonrasında Filistin meselesini gündeme getirdi. Türkiye bu dönemde ABD'nin Kıbrıs konusundaki tutumundan dolayı, Arap Ülkeleri ile ilişkilerini düzeltmeye yönelik ciddi adımlar attı. Türkiye'nin Ortadoğu'daki dindaşları ve kökdaşlarına yönelik attığı yeni adımlar, Türkiye'nin İsrail'den uzaklaşmak zorunda olduğunu ortaya koyuyordu.²³⁵

1967 Savaşı'ndan sonrasında bölgedeki en önemli gelişme İslam Konferansı örgütünün kurulması çalışması oldu. 21 Ağustos 1969 yılında, Kudüs'ün İsrail işgali altındaki doğu kesiminde bulunan Mescid-i Aksa'nın yakılması olayı, tüm Müslüman ülkeleri harekete geçirmiştir.²³⁶ Yangın haberinin kısa sürede yayılması üzerine çeşitli İslam Ülkeleri başkentlerinde, İsrail'e karşı gösteriler düzenlendi. 25 Ağustos 1969 yılında Ürdün Kralı Hüseyin'in isteği üzerine toplanan Arap ülkeleri, bir İslam Zirvesi'ne karar verdiler. 22 – 25 Eylül günlerinde Fas'ın başkenti Rabat'ta toplanan İslam zirvesine, Türkiye'de dâhil 25 ülke katıldı.²³⁷ Toplantıya Türkiye adına, Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil katıldı. Türkiye'nin tüm Müslümanlar tarafından kutsal sayılan Mescid-i Aksa gibi sembol bir ibadethanenin yakılması sonucu, toplanan İslam ülkelerinden biri olarak Rabat'ta yer alması oldukça önemli bir gelişmeydi. Fakat Sabri Çağlayangil, toplantı sırasında sonuç bildirgesine bir taraftan Türkiye Birleşmiş Milletler kararları çerçevesinde; 'Filistin sorununu destekliyor' ibaresini koydurarak Filistinlileri desteklediği görüntüsünü vermek isterken, diğer taraftan da 'Filistin sorununu ulusal haklar bağlamında değil insan hakları çerçevesinde ele alınması gerektiğini' söyleyerek ABD tezini savunmuştur. Türkiye'nin "her şeye rağmen" Batı'dan ve Batı'nın Ortadoğu'daki uzantısı olan İsrail'i kızdıracak gelişmelerden uzak kaldığı görülmektedir.²³⁸ Türkiye, Ortadoğu'daki meselelerde ABD'ye soğuk olduğu dönemlerde bile, ABD'yi kızdıracak hamlelerden kaçınmıştır; fakat yine de tüm

²³⁵Nasır Niray, "Bölgesel ve Küresel Gelişmeler Işığında Ortadoğu'da Oluşan Siyasal Gelişmeler ve Türkiye'nin Yeri", **Birinci Ortadoğu Semineri**, Elazığ, 29-31 Mayıs 2003, s. 17-18

²³⁶Arı, Geçmişten Günümüze Ortadoğu, s. 352.

²³⁷Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s. 629.

²³⁸Dursunoğlu, s. 39-40.

Müslümanlar gibi Kudüs'te bulunan dini mekânların İsrail'in kontrolü altında bulunmasından rahatsızdır.²³⁹

²³⁹ Fuller, Yeni Türkiye Cumhuriyeti, s. 216.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSRAİL-TÜRKİYE EKONOMİK İLİŞKİLERİ

3.3 TÜRKİYE-İSRAİL ARASINDAKİ EKONOMİK İLİŞKİLERİN BAŞLAMASI

Türkiye ve İsrail'in jeostratejik ve jeopolitik konumu, uluslararası güçlerin uygulamak istedikleri stratejiler bakımından, oldukça önemli kabul edilmektedir.²⁴⁰ 1950'den itibaren Türkiye'de serbest ekonominin ön plana geçmesiyle İsrail-Türkiye ilişkileri gelişmiş ve ilk ticaret anlaşması imzalanmıştır.²⁴¹ Türkiye-İsrail ekonomik ve sosyo-kültürel ilişkileri olumlu bir havada gelişmeye başladı. Asım Us'un Ulus gazetesinde 10 Ekim 1949'da Türkiye-İsrail ilişkilerini değerlendirdiği makalesinde; "Türkiye'nin İsrail Devletine ihracatı 6-7 milyon liradır. Hayfa'daki petrol tasfiyhaneleri faaliyette iken Türkiye'nin bu ihtiyacı oradan petrol ithalatıyla karşılanıyordu" diyerek ekonomik ilişkilerin önemine dikkat çekmiştir.²⁴² İsrail'in İstanbul Başkonsolosu Moshe Galli 24 Aralık 1954'te verdiği bir demeçte; '1950 yılında iki ülke arasında imzalanan ticaret anlaşması ile dış ticaret hacminin, 1951 yılında 9 milyona, 1952 yılında 13 milyona ve 1953 yılında da 65 milyon Türk Lirasına' çıktığını açıklıyordu.²⁴³ 1950 anlaşmasına, her iki tarafın da sadık kalmasından ötürü anlaşma metni, ek protokollerle 1961 yılına kadar devam ettirilmiştir. 1967 yılında meydana gelen üçüncü Arap-İsrail savaşı sonrası, Türkiye siyasi şartların altında 1960 anlaşmasını iptal etmiş; fakat ekonomik ilişkileri yeni bir anlaşma yapılmaya kadar, 1950 anlaşması ile sürdürmüştür. Türkiye'nin ticaret anlaşmasını iptalinde; 1968 yılında Arap Ligi Ekonomik Konseyi'nin aldığı karar etkili olmuştur. Arap Ligi ilgili kararda, Türkiye'nin dış ticaretinde İsrail'in yerine Arap Ülkelerinin alınmasını tavsiye etmiş, Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil de ertesi gün bir açıklama yaparak; Türkiye'nin Arap Ülkeleri ile ekonomik ilişkilerini, geliştirmekten memnunluk

²⁴⁰Peköz,s.287.

²⁴¹ Erdoğdu, s. 444.

²⁴²Duman, "Filistin Sorunu ve Türkiye'nin İsrail Politikası",s. 167.

²⁴³Duman, "Filistin Sorunu ve Türkiye'nin İsrail Politikası" s. 168.

duyacağını söylemiştir. Bu çerçevede, Ankara İsrail ile imzaladığı ticaret anlaşmasını Nisan 1969'da iptal etmiştir.²⁴⁴

3.3.1 Türkiye ile İsrail Arasında Yapılan Anlaşmalar

3.3.1.1 Ticaret ve Ödeme Anlaşmaları

Türkiye'nin İsrail Devleti'ni, resmi olarak 28 Mart 1949 tarihinde tanınmasıyla başlayan siyasi ilişkilerin ardından ekonomik ilişkilerde diplomatik ilişkilerin elçilik düzeyinde tesis edilmesinin sonra başlar. Hükümetin, Dışişleri Bakanlığı Umumî Kâtip İktisadi İşler Muavini Fatin Rüştü Zorlu'ya, İsrail Hükümeti ile bir modüs vivendi ve bir ticaret ve ödeme anlaşması akdi için müzakereler yapmak ve tespit edilecek metinleri Hükümet adına, imza etmek üzere 10.03.1950 yılında yetki verilmesi ile ekonomik ilişkiler müzakere edilmeye başlandı.²⁴⁵ İsrail Heyeti Başkanı Eliahu Sasson (İsrail'in ilk Ankara diplomatik temsilci) ile Türkiye adına yetkilendirilen Fatin Rüştü Zorlu arasında gerçekleştirilen müzakerelerin sonunda, Türkiye ile İsrail devletleri arasında; 4 Temmuz 1950 tarihinde Ticaret ve Ödeme Anlaşması ile bir de Modüs Vivendi imzalandı. Ticaret Anlaşması; yapılacak ticarî mübadelelerin her iki memlekette yürürlükte bulunan genel ithalât ve ihracat rejimlerine uygun olarak yapılacağı, ithalat ve ihracat konusunda tarafların birbirlerine her türlü kolaylığı göstereceklerini taahhüt ettiklerini, iki tarafın istedikleri takdirde ihraç eden taraftan "menşe şahadetnamesi" isteyebilecekleri, ticaret anlaşmasının 4 Mayıs 1951 tarihine kadar geçerli olacağını, anlaşmanın karşılıklı olarak fesih edilmedikçe senelik süreler içerisinde kendisini yenileyeceğine dair hükümleri içermektedir. Türkiye ile İsrail Devletleri arasında imzalanan Ödeme Anlaşması ise; gerçekleştirilen ticaret sırasında para işlemlerinin nereye, ne şekilde ödeneceği ile ilgiliydi. Anlaşma gereği ödemelerin her iki memlekette, o memleketin millî parası ile yapılacağı; bu ödemenin ise Türk liralарının ABD dolarına ve ABD dolarlarının Türk lirasına çevrilmesinin T.C. Merkez Bankasının resmî kur'u üzerinden yapılması; İsrail Liralarının ABD dolarına ve ABD dolarlarının İsrail lirasına çevrilmesinin Anglo-Palestine Bank Ltd.nin resmî kuru üzerinde yapılması kararlaştırılmıştı. İmzalanan Modüs Vivendi Anlaşmasına göre ise; Türkiye ile İsrail Devleti arasında bir Ticaret ve Seyrisefain Anlaşması yürürlüğe

²⁴⁴Erdoğan, s. 448.

²⁴⁵BCA, 30. 18. 01. 02-122. 23. 14

girinceye kadar, hudut ticaretini; ithalat ve ihracatı kolaylaştırmak için Türkiye Cumhuriyeti ile İsrail Devleti birbirlerine karşılıklı olarak seyrisefain ve gümrük tarifeleri bakımından, en ziyade müsaadeye mazhar millet muamelesi uygulayacaklardı.²⁴⁶

4 Temmuz 1950 tarihinde Ticaret ve Ödeme Anlaşması; anlaşma metninde yer alan “fesih” şartı bozulmayarak, eklenen protokollerle 18 Mart 1960 tarihine kadar yürürlükte kalmıştır. 1953 yılında anlaşma yenilenmiş²⁴⁷ ayrıca 5.11.1953 tarihinde İsrail’le kredi marjının 1,5 milyon dolara yükseltilmesine karar verilmiştir.²⁴⁸ 18 Mart 1960 tarihinde yapılan anlaşmaya 30.12.1960 tarihinde ek protokol uygulanmış²⁴⁹ uygulanan ek protokolle birlikte dönem dönem ithal yahut ta ihraç edilecek malzemelerin kontenjanın artırılması için talepte bulunulmuştur. Bu hususta örneğin İsrail’in mevcut kontenjanına ilâve olarak, 100.000 ton krom ihracını ve bu memleketten 1961 yılı içinde ithal olunacak malların, takriben üç milyon dolar artırılmasını sağlamak üzere 21.08.1961 tarihinde karara varılmıştır.²⁵⁰ Türkiye, İsrail ile ikili Ticaret ve Tediye Anlaşmalarına dayanarak 1961 yılı zarfında karşılıklı ithal ve ihraç edilecek mallar için tanzim olunup yürürlük süreleri, 31.12.1961 tarihinde sona erecek olan Protokollerle ilişik listelerin yerine, 1962 yılı için yenilerinin oluşturulması için girişimde bulunulmasına karar verilmiştir.²⁵¹

Türkiye, 06.04.1962 tarihli “İsrail’in Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması’na Katılma Protokolü”nü Bakanlar Kurulunca alınan kararla,11.10.1962 tarihinde onaylamıştır.²⁵² 1962 yılı için değiştirilen ek protokollerin; 1963 yılı için ithalat ve ihracat ile ilgili düzenlemeleri kapsamı için Bakanlar Kurulunca 24.1.1963 tarihinde yeniden karara varılmıştır.²⁵³ Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti ile İsrail Devleti Hükûmeti temsilcileri, iki memleket arasında yürürlükte bulunan, 18 Mart 1960 tarihli ticaret anlaşmasını gözden geçirmek ve ithalat-ihracat kontenjan ve fiyatların değiştirilmesi için 11 Mart-2 Nisan 1963 tarihlerinde karara varmışlardır. Aynı şekilde

²⁴⁶BCA, 30.10-163. 142. 4

²⁴⁷BCA, 30.18.01-134.102.17

²⁴⁸BCA,30.18.01-133. 87. 10

²⁴⁹BCA, 30 18 01-159. 16. 17

²⁵⁰BCA, 30.18.01-161. 44. 20

²⁵¹BCA, 30.18.01-163. 64. 5

²⁵²BCA, 30.18.01-164.47.3

²⁵³BCA, 30.18.01-168.5.14

1964-1965²⁵⁴ yılları ile 1965-1966²⁵⁵ yılları arasındaki dönemi tanzim etmek üzere 16.04.1965 tarihinde²⁵⁶ anlaşma fesih edilmeyerek yenilenmiştir. 1965 yılından sonraki dönemde ise Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile İsrail Hükümeti arasında, 18 Mart 1960 tarihli Ticaret ve Ödeme Anlaşmasına ek olarak, 1967/68 devresi mübadelelerini düzenlemek üzere, 31 Mart 1967 tarihinde Ankara’da imzalanan ilişik Protokol ve eklerinin onaylanmasına karar verilmiştir.²⁵⁷ 1968 ve 1969 yılları için ise 18 Mart 1960 Anlaşmasına ek olarak 1968\1969 devresini tanzim etmek üzere 8 Mart 1968 tarihinde Kudüs’te imzalanan ek protokol ve ekler onaylanarak bir kez daha 1960 yılında yapılan anlaşma uzatılmıştır.²⁵⁸

Kudüs’te imzalanan protokol, 1969 yılını içine kapsasa da siyasi şartların sürüklediği ekonomik ilişkiler; Türkiye Cumhuriyeti ile İsrail Devleti arasında imzalanan 18 Mart 1960 tarihli Ticaret ve Tediye Anlaşmaları ile eklerinin 16 Nisan 1969 tarihinde feshinin ihbar edilmesi üzerine, İsrail’le yürütülen görüşmeler sonucunda, 31 Mayıs 1969 tarihinden itibaren yürürlükten kaldırılmasına karar verilmiştir. İsrail Devleti adına görüşmeleri sürdüren Joseph Katz ile Türkiye adına görüşmeleri sürdüren Aclân Akkerman 18 Mart 1960 tarihli Ticaret ve Tediye Anlaşmalarının karşılıklı olarak kaldırılmasını hükümetlerin kabul ettiğini bildirmekle birlikte; yapılan fesih işleminin iki ülke arasında 4 Temmuz 1950 tarihinde imzalanan Modüs Vivendi’nin yürürlükten kalkmasını kapsamayacağını ifade ederek, 31 Mayıs 1969 tarihinden sonra ticari ilişkilerin 1950 tarihli anlaşma esasına göre sürdürüleceğini karşılıklı olarak beyan etmişlerdir.²⁵⁹

3.3.1.2 Türkiye’de Çalışan İsrail Vatandaşları

1950-1970 yılları arasında İsrail’le imzalanan 1950 ve 1960 anlaşmalarının başat unsur olarak yer aldığı ekonomik münasebetler, beraberinde bir dizi gelişmeyi de getirmiştir. Bu gelişmelerden en önemlileri İsrail vatandaşı olan kişilerin çeşitli vasıtalarla, Türkiye’de çalışmak istemeleri ve çalışmalarıdır. İsrail tabiiyetine mensup bu kişilerin çalışma alanları daha ziyade teknik, mühendislik ile kültürel alanlarla ilgili

²⁵⁴BCA, 70-69/516-30.18.01-177. 22.9

²⁵⁵BCA, 30. 18. 01-169. 23. 11

²⁵⁶BCA, 30.18.01-185. 23. 17

²⁵⁷BCA, 30.18.01-206. 37. 4

²⁵⁸BCA, 30.18.01-Yer No: Okunamadı

²⁵⁹BCA, 30.18.01.02-Yer No: Okunamadı

konulardır. Devletlerarası ve iç yazışmalarda, İsrail tabiiyetine mensup çalışanların ne kadar ücret alacakları ile ne kadar zaman zarfında çalışacakları belirtilmiştir. Örneğin İsrail tebaalı Dr. Mühendis Levi Koifman'ın Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Genel Müdürlüğünde 4.355,42 lira aylık ücretle 23.09.1953 tarihinden itibaren üç ay müddetle çalıştırılmasına izin verilmiştir.²⁶⁰ Yine başka bir İsrail vatandaşından Boris Robinovitch'in Müşavir Mühendis olarak net 80 liraya yevmiye ile Toprak Mahsulleri Ofisinde çalıştırılmasına 30.03.1955 tarihinde izin verilmiştir.²⁶¹ İsrail tebaasından Egen Kohner Kerten'in ise İstanbul Konservatuarı Şehir Orkestrasında iki yıl müddetle çalıştırılmasına 23.03.1955 tarihinde müsaade edilmiştir.²⁶²

3.3.1.3 Türk ve İsrail Vatandaşlarının Gerçekleştirdiği Müsterek Çalışmalar

İsrail ile Türkiye Devletleri arasında hasıl olan iktisadi münasebetler sadece, ticaret ve ödeme anlaşmaları ile İsrail tabiiyetine mensup kişilerin çalışmaları ile sınırlı kalmamıştır. Tüm bunların yanında İsrail vatandaşları ile Türkiye vatandaşları arasında ortak girişimler de gerçekleşmiştir. Örneğin İsrail'de Tel-Aviv şehrinde bulunan Taal Manufacturers Of Plywood Kwuzath Mishmaroth Limited firması, yerli ortaklarla birlikte "tamamı ihraç edilmek üzere ambalaj kutusu imali için lüzumlu tahta plâka ve tahta başlık çitası imal etmek üzere" Türkiye'de 4.500.000 liralık anonim şirket kurmuşlardır. İsrailli ortağın % 60 oranındaki iştirak hissesine karşılık yatıracağı, 261.113 dolar kıymetindeki nakit ve sermaye mühendislik hizmetleri olarak 38.888 dolarlık sermaye koyması ve aynı zamanda 6224 sayılı kanun hükümlerinin uygulanması (Yabancı Sermayeyi Teşvik Komitesi) için talepte bulunulmuştur.²⁶³

Yine benzer bir ortaklık girişimi Vehbi Koç ile yaşanmıştır. 1.000.000 Türk Lirası sermaye ile Bursa ve civarında kurmak istediği sebze-meyve usaresi fabrikası için Tel Aviv'deAssi Ltd. Şti. Şirketi kurucularından Bejerano Biraderlerin ortaklığıyla teşkil edilecek olan şirkete, % 40 nispetindeki sermaye karşılığı olarak yabancı

²⁶⁰BCA, 30.18.01- 133.79.1

²⁶¹BCA, 27-23-571-30.18.01.02-138.136.4

²⁶²BCA, 27/30-472-30.18.01.02-138. 129. 17

²⁶³BCA, 30.18.01.02-197.50.16

ortakların vazedeceği, 75.000 Amerikan Dolarlık makine şeklindeki, sermaye ile ortaklık gerçekleşmiştir.²⁶⁴

3.3.1.4 İsrail’le Yapılan Diğer Anlaşmalar

Yeni kurulan İsrail Devleti’nin gelen göçler sebebiyle sürekli artan nüfusun gıda ihtiyacını karşılaması konusunda yaşadığı sıkıntıyı çoğunlukla ABD ile bazı zamanlarda ise Türkiye ile çözdüğünü görüyoruz. Bu minval üzerine, İsrail’le yapılan mektup teatilesmesi neticesinde, İsrail’e 30.000 ton buğday satılması; 13.05.1953 tarihinde kararlaştırılmış,²⁶⁵ 12.08.1961 tarihinde ise bu kez Türkiye’nin ABD’den ithal edilecek 200.000 ton buğdaydan ikame edilmek üzere İsrail’den ödünç olarak alınması kararlaştırılmıştır. Türkiye ve İsrail’in çeşitli zamanlarda, bazı ihtiyaçları temin hususlarında birbirlerine dayandıkları görülmektedir.

19.11.1960 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Posta, Telgraf ve Telefon İşletmesi Genel Müdürlüğü ile İsrail Devleti Posta Bakanlığı arasında yapılan, Koli Özel Anlaşması ile Türkiye ile İsrail arasında koli gönderimi, posta kolilerine dair yürürlükte olan ve Dünya Posta Kongresince imzalanan anlaşma esaslarına göre yapılacağı, kararına varılmıştır.²⁶⁶

1969 yılına geldiğimizde İsrail’e canlı hayvan ihracatı gerçekleştiren Türkiye’nin; Türkiye koyunlarının melezleme yolu ile ıslahı imkânları konulu proje çerçevesinde, Türkiye koyunlarının düşük bulunan et, yapağı ve süt verimlerinin melezleme yolu ile artırılması amacıyla: 28.07.1969 tarihinde alınan bir kararla İsrail’den damızlık koyun satın alınması yetkisi verilmiştir.²⁶⁷

²⁶⁴BCA, Fon Kodu: Okunamadı-138.25.15

²⁶⁵BCA, 30.18.01-132. 36. 12

²⁶⁶BCA, 30.18.01-Yer No: Okunamadı

²⁶⁷BCA, 30.18.01-Yer No: Okunamadı

3.3.2 Türkiye-İsrail Dış Ticaret İlişkileri 1950-1970

3.3.2.1 1950 Yılı İthalat ve İhracat

3.3.2.1.1 İthalat

Türkiye ile İsrail Devletleri arasında 4 Temmuz 1950 tarihinde yürürlüğe girmek üzere Ankara'da imzalanan Ticaret ve Ödeme Anlaşması ile başlayan²⁶⁸ Türkiye-İsrail ekonomik ilişkilerinin; geçmiş yıllarda Filistin İngiliz Manda Yönetimi ile Türkiye arasında gerçekleşen rakamların gerisinde kaldığı görülmektedir. 1950 yılında; 799.859.127 lira²⁶⁹ olarak gerçekleşen toplam ithalatımız, içerisinde İsrail'in oranı 313.520 lira²⁷⁰ olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin İsrail'le (Filistin İngiliz Manda Yönetimi) olan ithalatının 1947 yılından itibaren düştüğü görülmektedir. 1947'de 9.678.978 lira olarak gerçekleşen ithalat rakamı, 1948'de 9.638.192 liraya, 1949 yılında ise 1.083.464 liraya gerilemiştir. Tablo 2'de görüldüğü üzere; 1950 yılı itibariyle, Türkiye'nin İsrail'den ithal ettiği ürünler arasında; birtakım cihazlar ile kimyevi unsurlar ve müstahzarlar dikkat çekmektedir.

Tablo 2

1950 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat

MALIN CİNSİ	Kg, Adet, Baş, m3 (Miktar)	Tutar (Bin Lira)
Yağlar	3 kg	15
Terkip yoluyla elde edilen plâstik maddeler ve bunların mamulâtı	8 kg	40
Kâğıt ve tatbikatı	144 kg	433
Pamuk mensucat	975 kg	15. 688
Taslar, topraklar ve mamulâtı	325. 157 kg	118. 043
Lâstik, kauçuk ve mamulâtı	20.530 kg	14. 429
Çini ve porselen mamulâtı	55.934 kg	118. 906
Camlar	93 kg	4. 337
Her nevi demir ve çelik	156. 468 kg	130. 358
Alâti basarıye ve fenniye, cihazlar ve bunların aksamı ve sair alât	1. 091 kg	17. 848
Makineler	2. 919 kg	47. 140
Tababete müstamel hulasalar	375 kg	6. 907
Aleti musikiye	2.550 Adt. 33 Kg.	13. 115
Çocuk oyuncuğu ve şemsiyeler	746 kg	5 .500

²⁶⁸BCA, 30.10-163. 142. 4

²⁶⁹Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1950, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibar ile İthalât ve İhracat, Ankara: Ankara Basım ve Cilt Evi, 1950, s. 12

²⁷⁰Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1950 Dış Ticaret İstatistiği, s. 9.

Kaynak: Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1950, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarile, Ankara:Ankara Basım ve Cilt Evi, 1950, s.116-117.

3.3.2.1.2 İhracat

Türkiye'nin 1950 yılında gerçekleşen toplam ihracatının 737.586.635 lira²⁷¹ olduğu görülmektedir. 1950 yılında Türkiye'nin gerçekleştirdiği ihracatının içerisinde, İsrail'in 6.613.647²⁷² liralık bir rakama sahip olduğu görülmektedir. İsrail'in Türkiye'nin ihracatında, önemli bir ortak olduğu 1950 yılı için henüz söylenememektedir. Türkiye ve İsrail arasında gerçekleşen, ithalat-ihracat rakamları oranlandığında, dış ticaretin Türkiye'nin lehine olduğu görülmektedir. Türkiye, bu dönemde yeni kurulmuş olan ve henüz kurumsallaşma sağlayamamış ve kendisine yeterlilik sağlayamayan İsrail'e, sattığı ürünlerle; İsrail'in temel ihtiyaçlarını temin etmektedir. Tablo 3'te görüldüğü üzere, Türkiye'nin Tel-Aviv'e ihraç ettiği ürünler arasında, gıda ve acil tüketim ürünlerinin ön sırada olduğu gözükmektedir. İsrail'in bu dönemde, kendisine komşu Arap devletleriyle sıcak ve soğuk savaş halinde olması; Türkiye'yi, ticari partnerlik noktasında, İsrail'in gözünde önemli bir yere oturmaktadır.

Tablo 3

1950 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat

MALIN CİNSİ	Kg, Adet, Baş, m3 (Miktar)	Tutar (Bin Lira)
Canlı hayvanlar	5. 468 Baş	1. 512. 154
Yağlar	180. 000 kg	248. 040
Bahklar	319. 499 kg	165. 839
Mevadı hayvaniye ve mamulâtı	1. 506. 719 kg	192. 809
Deriler	30 kg	15
Zehair, hububat ve bunların müstahsalâtı	3. 356. 678 kg	980. 195
Meyveler	872. 995 kg	1. 719. 142
Sebzeler	2. 803. 461 kg	317. 617
Tohumlar	1. 203. 320 kg	418. 715
Baharat	2. 000 kg	1. 241
Tütün tömbeki	71. 123 kg	479. 303
Fidan, çiçek, mevadı nebatıye ve döküntüleri	2. 380. 215 kg	471. 321
Tababette müstamel nebatat	5. 516 kg	1. 103
Ağaç, kömür, kereste ve ağaç mamulâtı	823. 000 kg	111. 058

Kaynak: Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1950, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarile, Ankara: Ankara Basım ve Cilt Evi, 1950, s.186-187.

²⁷¹Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1950 Dış Ticaret İstatistiği, s. 19

²⁷²Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1950 Dış Ticaret İstatistiği, s. 15

3.3.2.2 1951 Yılı İthalat ve İhracat

3.3.2.2.1 İthalat

Türkiye'nin 1951 yılı itibariyle toplam ithalatı, 1.125.889.687 lira olarak gerçekleşmiştir.²⁷³ Bir önceki yılda kaydedilen ithalat ortalamasına göre, neredeyse iki katı olarak gerçekleşen ithalat rakamları, Türkiye ekonomisinin dinamizm kazandığını, göstermektedir. Türkiye'nin ithalatının arttığı bu dönemde; İsrail'le olan ithalat rakamlarının da aynı şekilde hızla yukarıya çıktığı görülmektedir. 1951 yılı itibariyle Türkiye'nin İsrail'den gerçekleştirdiği ithalat; 2.828.788 lira olarak gerçekleşmiştir.²⁷⁴ 1951'de ithal edilen kalemler, bir önceki yıla göre farklılık göstermektedir. Tablo 4'te görüldüğü üzere, Kimyevi maddelerin dışında; ilk kez bazı madenlerle giyim eşyalarının da bu yıl ithalat listesine eklendiği görülmektedir.

Tablo 4: 1951 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat

MALIN CİNSİ	Kg, Adet, Baş, m3 (Miktar)	Tutar (Lira)
Mevadı hayvaniye ve mamulâtı	26 Kg	50
Deri mamulâtı	20 Kg	387
Yün, kıl ve bunların iplikleri	2. 109Kg	43. 240
Yün ve kıldan mamul hazır eşya	112Kg	4. 132
Terkip yoluyla elde edilen plâstik maddeler ve bunların mamulâtı	29. 739Kg	78. 037
Kâğıt ve tatbikatı	745Kg	1. 198
Pamuk mensucat	10. 598Kg	32. 805
Lâstik kauçuk ve mamulâtı	4. 275Kg	22. 767
Taşlar, topraklar ve mamulâtı	?	100
Çini ve porselen mamulâtı	23Kg	9. 379
Camlar	550 Kg	5. 406
Her nevi demir ve çelik	208. 787 Kg	336. 550
Bakır ve halitası	197 Kg	1. 427
Alüminyum ve halitası	3. 905Kg	23. 595
Saatler	?	100
Alâtı basariye ve fenniye, cihazlar ve bunların aksamı ve sair alât	2. 288Kg	37. 896
Makineler	104. 694 Kg	686. 866
Mahrukat, züyutu madeniye	17. 348Kg	25. 812
Boyalar	53. 007Kg	109. 230
Kara nakliye vesaiti	255. 285 Kg. 48 Adet	1. 283. 919
Ecsamı kimyeviye ve eczayı tıbbiye	1. 961Kg	9. 914
Şibihkaleviyat	229 Kg	115. 978

Kaynak: Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1951, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarile, Ankara:Ankara Basım ve Cilt Evi, 1953, s. 122-124.

²⁷³Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1951, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarile İthalat ve İhracat, Ankara: Ankara Basım ve Cilt Evi, 1953, s. 12

²⁷⁴Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1951 Dış Ticaret İstatistiği, s. 9.

3.3.2.2.2 İhracat

İsrail’le 1951 yılında gerçekleşen ihracat rakamları değerlendirildiğinde, ihracat oranının bir önceki yıla nispetle, fazla bir değişiklik göstermediği ortaya çıkmaktadır. Türkiye’nin bu dönemdeki genel ihracatı, bir önceki yıla göre, yüz milyon lira seviyesinde bir artış göstermiştir. 1951 yılında Türkiye’nin toplam ihracatı, 879.429.247 lira²⁷⁵ olarak gerçekleşmiştir. Toplam ihracat içerisinde İsrail’in oranı ise; 6.192.982 liradır.²⁷⁶ İsrail’e gerçekleştirilen ihracatta, ihracat kalemlerinin çok fazla bir değişiklik içermediği gözlenmektedir. Türkiye, İsrail’in bölgedeki önemli tedarikçisi olmaya bu dönemde de devam etmiştir. 1951 yılında İsrail-Türkiye dış ticaret dengesi Türkiye lehinedir. 1951 yılında İsrail’e gerçekleşen ihracat kalemleri, Tablo 5’te gösterildiği gibidir.

Tablo 5

1951 yılında İsrail’e Gerçekleştirilen İhracat

MALIN CİNSİ	Kg, Adet, Baş, m3 (Miktar)	Tutar (Lira)
Canlı hayvanlar	3. 263 Baş	1. 032. 553
Etler, hayvattan hâsil olan mekûlât	720Kg	2. 336
Yağlar	164. 150Kg	221. 003
Balıklar	464. 845 Kg	219. 274
Mevadî hayvaniye ve mamulâtı	788. 544 Kg	111. 379
Deriler	76. 139 Kg	270. 033
Zehair, hububat ve bunların müstahsalâtı	6. 399. 713 Kg	1. 531. 731
Meyveler	99. 302 Kg	38. 140
Tohumlar	6. 614. 009Kg	2. 334. 017
Tütün tömbeki	5. 435 Kg	27. 785
Ağaç, kömür, kereste ve ağaç mamulâtı	157. 793 Kg	48. 229
Ecsamî kimyeviye ve eczayı tıbbiye	2. 710. 596 Kg	48. 229
Fidan, çiçek, mevadî nebatîye ve döküntüleri	345. 650 Kg	98. 026
Müstahsalâtı nebatîye	328. 500 Kg	203. 774

Kaynak: Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1951, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarile, Ankara: Ankara Basım ve Cilt Evi, 1953, s. 193-195.

²⁷⁵Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1951 Dış Ticaret İstatistiği, s. 15.

²⁷⁶Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1951 Dış Ticaret İstatistiği, s. 19.

3.3.2.3 1952 Yılı İthalat ve İhracat

3.3.2.3.1 İthalat

Türkiye'nin 1952 yılı toplam ithalatı 1.556.575.265 lira olarak kaydedilmiştir.²⁷⁷ İsrail'den gerçekleştirilen ithalat ise 5.338.279 liradır.²⁷⁸ Türkiye'nin İsrail'den gerçekleştirdiği ithalatı, bir önceki yıllara mukayese edildiğinde, tutarın üç milyon lira civarında arttığı görülmektedir. 1952 yılı ithalat kalemleri bir önceki yıllara göre oranla, büyük bir değişiklik göstermemiş; evvelki senelerde hâsıl olan ürünlerin paralelinde seyretmiştir. 1952 yılında Türkiye'nin İsrail'den ithalatı, Tablo 6'da gösterildiği gibi gerçekleşmiştir.

Tablo 6

1952 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat

MALIN CİNSİ	Kg, Adet, Baş, m3 (Miktar)	Tutar (Lira)
Mevadî hayvaniye ve mamulâtı	75Kg	2. 198
Yün, kıl ve bunların iplikleri	2. 579 Kg	39. 055
Terkip yoluyla elde edilen plâstik maddeler ve bunlarınmamulâtı	7. 626 Kg	31. 673
Yün ve kıldan mamul hazır eşya	242 Kg	12. 039
Fırçacı mamulâtı mamulâtı	1. 472 Kg	17. 834
Kâğıt ve tatbikatı	1. 685 Kg	4. 478
Pamuk mensucat	4. 143 Kg	58. 225
Lâstik kauçuk ve mamulâtı	1.8 675Kg	111. 782
Taslar, topraklar ve mamulâtı	3. 275. 000 Kg	222. 920
Camlar	2. 892 Kg	16. 625
Çini ve porselen mamulâtı	5 Kg	1. 380
Her nevi demir ve çelik	127. 320 Kg	454. 756
Bakır ve halitası	4. 763 Kg	43. 916
Alâti basarıye ve fenniye, cihazlar ve bunların aksamı ve sair alât	500 Kg	14. 357
Makineler	694. 308 Kg	2. 699. 129
Ecsamî kimyeviye ve eczayı tıbbiye	55. 186 m3	29. 748
Saatler	45 Adet	615
Kara nakliye vesaiti	258. 226 Kg	1. 214. 225
Mahrukat, züyutu madeniye	381. 108 Kg	66. 871
Boyalar	87. 067 Kg	189. 586
Şibihkalaviyat	40. 282 Kg	106. 867

Kaynak: Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1952, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarı ile, Ankara: Ankara Basım ve Cilt Evi, 1953, s. 126-128.

²⁷⁷ Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1952, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarı ile İthalat ve İhracat, Ankara: Ankara Basım ve Cilt Evi, 1953, s. 12

²⁷⁸ Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1952 Dış Ticaret İstatistiği, s. 8.

3.3.2.3.2 İhracat

Türkiye'nin 1952 yılına ait ihracatı, 1.016.158.436 lira olarak gerçekleşmiştir.²⁷⁹ İsrail, Türkiye'nin ihracat rakamları içerisinde 9.306.368 lira ile yer almıştır.²⁸⁰ Türkiye'nin İsrail'e ihracatında, bir önceki yıla oranla bir farklılaşma olmadığı gözlenmektedir. Tablo 7'de görüldüğü üzere Türkiye, 1952 yılı itibarıyla İsrail'e, büyük bir oranda gıda ürünleri ve İsrail'in ihtiyacı olan iptidai ürünleri satmaktadır. Türkiye-İsrail dış ticareti 1952 yılında, Türkiye'nin lehine seyretmiştir.

Tablo 7

1952 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat

MALIN CİNSİ	Kg (Miktar)	Tutar (Bin Lira)
Etler, hayvanattan hasıl olan mekûlât	150	775
Balıklar	1.072.219	707.744
Mevadî hayvaniye ve mamulâtı	1.168.096	168.167
Yün, kıl ve bunların iplikleri	89.710	264.729
Zehair, hububat ve bunların müstahsalâtı	7.791.113	2.238.085
Meyveler	765.039	1.334.895
Sebzeler	555.000	53.280
Şeker ve mamulâtı	2.068.440	203.466
Tohumlar	2.378.356	784.855
Yağlar	299.881	477.407
Baharat	742	848
Tütün tömbeki	38.259	248.110
Fidan, çiçek, mevadî nebatîye ve döküntüleri	9.225.029	2.011.097
Müstahsalâtı nebatîye	161.113	105.417
Ağaç, kömür, kereste ve ağaç mamulâtı	493.885	210.141
Pamuk	11.924	33.255
Keten, kendir ve sair mevadînebatîyeden mamul	260	488
Mahrakatı zuyutu madeniye	9.040.000	407.692
Ecsamî kimyeviye ve eczayı tıbbiye	6.370.000	55.917

Kaynak: Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1952, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarı ile, Ankara: Ankara Basım ve Cilt Evi, 1953, s. 193-194.

3.3.2.4 1953 Yılı İthalat ve İhracat

3.3.2.4.1 İthalat

1952 yılına oranla yükselen toplam ithalat oranı, 1953 yılında 1.491.092.815 lira olarak gerçekleşmiştir.²⁸¹ 1953 yılında, İsrail'den temin edilen ithalat ürünlerinin değeri

²⁷⁹Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1952 Dış Ticaret İstatistiği, s. 20.

²⁸⁰Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1952 Dış Ticaret İstatistiği, s.15.

²⁸¹Başvekelet İstatistik Umum Müdürlüğü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1953, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarı ile İthalat ve İhracat, Ankara: Ankara Basım ve Cilt Evi, s. 13.

ise 25.039.695 lira tutarındadır.²⁸² Türkiye'nin İsrail'den ithalatında Tablo 8'de görüldüğü üzere; ağırlıklı olarak kimyevi maddeler ve türevleri ile bir takım makine ve cihazlar yer almaktadır. 1953 yılında İsrail'den yapılan ithalatta bazı yeni kalemlerin yer almaya başladığı görülür.

Tablo 8

1953 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat

MALIN CİNSİ	Kg, Adet (Miktar)	Tutar (Bin Lira)
Mevadî hayvaniye ve mamulâtı	93 Kg	3. 369
Yün, kıl ve bunların iplikleri	2. 122 Kg	34. 571
Yün ve kıl mensucat	726 Kg	23. 039
Yün ve kıldan mamul hazır eşya	1. 098 Kg	38. 571
Müstahsalâtı nebatîye	46. 000 Kg	38. 613
Terkip yoluyla elde edilen plâstik maddeler ve bunların mamulâtı	2. 255 Kg	96. 767
Ağaç, kömür, kereste ve ağaç mamulâtı	36 Kg	492
Fırçacı mamulâtı	4. 745 Kg	68. 406
Pamuk mensucat	49. 653 Kg	563. 714
Pamuktan hazır eşya	121 Kg	1. 855
Keten, kendir ve sair iplik imaline mahsus mevadî nebatîye ve iplikleri	106. 185 Kg	150. 054
Lâstik kauçuk ve mamulâtı	355. 221 Kg	1. 712. 718
Taşlar, topraklar ve mamulâtı	26. 256. 744 Kg	1. 816. 852
Çini ve porselen mamulâtı	62 Kg	24. 991
Camlar	1. 018. 302 Kg	294. 357
Her nevi demir ve çelik	410. 991 Kg	985. 327
Bakır ve halitası	15. 829 Kg	113. 136
Alüminyum ve halitası	15. 676 Kg	115. 368
Tutya ve halitası	65 Kg	2. 050
Nikel, (pakfon) denilen halitası ve sair halitaları	118 Kg	7. 037
Zikıymet maadin	18 Kg	3. 438
Alâti musikiye	75 Kg	2. 133
Alâti basariye ve fenniye, cihazlar ve bunların aksamı ve sair alât	5. 719 Kg	93. 200
Makineler	1. 012 682 Kg	6. 607. 325
Kara nakliye vesaiti	1. 969. 667 Kg	10. 041. 715
Mahrakat, züyutu madeniye	6. 045 Kg	6. 689
Boyalar	536. 638 Kg	748. 628
Ecsamî kimyeviye ve eczayı tıbbiye	201. 756 Kg	122. 651
Tababette müstamel hulasalar	1. 801 Kg	46. 762
Saatler	667 Kg 13. 912 Adet	200. 461
Şibihkalaviyat	130. 952 Kg	1. 047. 692

Kaynak: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1953, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarı ile, Ankara: Ankara Basım ve Cilt Evi, s. 131.

²⁸²Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1953 Dış Ticaret İstatistiği, s.8.

3.3.2.4.2 İhracat

Türkiye'nin 1953 yılı toplam ihracatı, 1.108.971.180 lira olarak kaydedilmiştir.²⁸³ Türkiye'nin ekonomisinde 1950 yılı sonrasında yakaladığı ivme 1953 yılında da hızla artmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin İsrail'e ihracatı 45.468.912 liraya çıkmıştır. 1953 yılında yakalanan çıkış 1950, 1951 ve 1952 yıllarına oranla oldukça yüksek bir sıçrama kabul edilmektedir. Türkiye-İsrail arasında meydana gelen dış ticaret sarmalında ticaret dengesi, 1953 yılında Türkiye lehinedir. 1953 yılında Türkiye'nin İsrail'e gerçekleştirdiği ihracat, Tablo 9'da gösterildiği gibidir.

Tablo 9

1953 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat

MALIN CİNSİ	Kg, Baş (Miktar)	Tutar (Bin Lira)
Canlı hayvanlar	8. 588 Baş	103. 410
Etler, hayvanattan hâsil olan mekûlat	4. 800 Kg	11. 415
Bahıklar	635. 010 Kg	247. 104
Mevadî hayvaniye ve mamulâtı	1. 650. 781 Kg	104. 622
Deriler	160. 544 Kg	366. 825
Yün, kıl ve bunların iplikleri	54. 051 Kg	145. 477
Zehair, hububat ve bunların müstahsalâtı	77. 594. 864 Kg	19. 919. 548
Meyveler	1. 100. 230 Kg	1. 527. 328
Sebzeler	999. 910 Kg	114. 549
Şeker ve mamulâtı	1. 694. 766 Kg	127. 540
Tohumlar	17. 595. 319 Kg	5. 478. 882
Yağlar	40. 000 Kg	66. 080
Tütün tömbeki	149. 090 Kg	522. 299
Fidan, çiçek, mevadî nebatiye ve döküntüleri	34. 953. 575 Kg	6. 886. 517
Müstahsalâtı nebatiye	127. 000 Kg	84. 952
Ağaç, kömür, kereste ve ağaç mamulâtı	1. 492. 233 Kg	269. 568
Kâğıt ve tatbikatı	42. 000 Kg	25. 662
Pamuk	3. 736. 683 Kg	8. 046. 221
Taşlar, topraklar ve mamulâtı	541. 500 Kg	34. 964
Her nevi demir ve çelik	9. 649. 320 Kg	455. 254

Kaynak: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1953, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarı ile, Ankara:Ankara Basım ve Cilt Evi, s. 191-193.

²⁸³Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1953 Dış Ticaret İstatistiği, s.22.

3.3.2.5 1954 Yılı İthalat ve İhracat

3.3.2.5.1 İthalat

1954 yılında Türkiye'nin toplam ithalatı 1.339.403.680 lira ²⁸⁴ olarak gerçekleşmiştir. İsrail'in Türkiye'nin ithalat oranı içerisindeki payı, bir önceki yıldan yaklaşık olarak on beş milyon lira daha artarak; 40.908.339 lira seviyesine yükselmiştir. Türkiye'nin İsrail'den ithalatı, 40.908.339 lira olarak gerçekleşmiştir. ²⁸⁵ İsrail'den ithalatta bir önceki yıla göre, ithal edilen ürün kalemlerinde, büyük bir değişiklik gözlenmemektedir. 1954 yılında İsrail'den gerçekleşen ithalat, Tablo 10'da gösterildiği gibidir.

Tablo 10

1954 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat

MALIN CİNSİ	Kg, Adet (Miktar)	Tutar (Lira)
Mevadi hayvaniye ve mamulâtı	5. 012 Kg	5. 764
Deri mamulâtı	17 Kg	150
Halı ve keçe mamulâtı	118 Kg	2. 522
Yün ve kıldan mamul hazır eşya	2. 105 Kg	78. 846
İpekten ve mahlût pekten hazır eşya	32 Kg	530
Müstahsalâtı nebatiye	8. 944 Kg	23. 546
Terkip yoluyla elde edilen plâstik maddeler ve bunların mamulâtı	6. 565 Kg	48. 782
Ağaç, kömür, kereste ve ağaç mamulâtı	450. 797 Kg	252. 161
Fırçacı mamulâtı	2. 706 Kg	46. 934
Kâğıt ve tatbikatı	21. 863 Kg	34. 814
Pamuk mensucat	94. 401 Kg	850. 583
Pamuktan hazır eşya	89 Kg	1. 730
Keten, kendir ve sair iplik imaline mahsus mevadı nebatiye ve iplikleri	296. 875 Kg	?
Lâstik kauçuk ve mamulâtı	705. 541 Kg	3. 062. 003
Muşamba ve müşamba mamulâtı	7.522 Kg	5. 000
Taşlar, topraklar ve mamulâtı	114. 143. 393 Kg	7. 745. 521
Çini ve porselen mamulâtı	225 Kg	40. 612
Camlar	2. 549. 150 Kg	673. 852
Her nevi demir ve çelik	2. 327. 942 Kg	2. 129. 609
Bakır ve halıtası	200. 953 Kg	960. 699
Alüminyum ve halıtası	75. 564 Kg	524. 406
Nikel (pakfon) denilen halıtası ve sair halitaları	264 Kg	21. 483
Tutya ve halıtası	784 Kg	10. 660
Zikıymet maadin	?	398

²⁸⁴Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1954, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarile İthalât ve İhracat, Ankara: Ankara Basım ve Cilt Evi, 1955, s. 14.

²⁸⁵Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1954 Dış Ticaret İstatistiği, s. 8.

Alâti musikiye	49 Kg	330
Alâti basariye ve fenniye, cihazlar ve bunların aksamı ve sair alat	29. 203 Kg	410. 336
Makineler	1. 053. 228 Kg	4. 692. 123
Kara nakliye vesaiti	2. 656. 605 Kg	14. 001. 004
Mahrukat, züyutu madeniye	28. 917 Kg	25. 220
Boyalar	911. 195 Kg	1. 882. 412
Saatler	6. 431 Kg 11. 411 Adet	6. 431
Ecsamı kimyeviye ve eczayı tıbbiye	5. 450. 591 Kg	532. 927
Tababette müstamel hulâsalar	1. 411 Kg	38. 267
Şibihkalaviyat	182. 651 Kg	1. 435. 794

Kaynak: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1954, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketer ve Maddeler itibarile, Ankara: Ankara Basım ve Cilt Evi, 1955, s. 132-137.

3.3.2.5.1 İhracat

Türkiye, 1954 yılında gerçekleştirdiği 937.786.741 liralık ihracata rağmen, yinede yapılan ithalatın ihracattan fazla olması nedeniyle; 401.616.939 liralık bir açık vermiştir.²⁸⁶ Türkiye'nin toplam olarak ihraç ettiği bu ürün ve fiyat içerisinde İsrail, 34.002.683 lira²⁸⁷ ile Türkiye'nin önemli bir ihracat ortağı, konumuna gelmiştir. Genel olarak bir önceki yıla göre ürün kalemleri değişmemekle birlikte Türkiye'nin ürünlerden kazandığı değer artış göstermiştir. 1954 yılında Türkiye'den İsrail'e gerçekleşen ihracat Tablo 11'de gösterildiği gibidir.

Tablo 11

1954 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat

MALIN CİNSİ	Kg, Baş (Miktar)	Tutar (Lira)
Canlı hayvan	5. 765 Baş	435. 834
Bahklar	197. 000 Kg	103. 488
Mevadı hayvaniye ve mamulâtı	1. 659.352 Kg	220. 787
Deriler	263. 576 Kg	638. 892
Zehair, hububat ve bunların müstahsalâtı	68. 625. 746 Kg	15. 002. 053
Meyveler	458. 803 Kg	702. 353
Kalay ve halitası	3. 117. 957 Kg	1. 191. 793
Fidan, çiçek, mevadı nebatiye ve döküntüleri	21. 715. 294 Kg	5. 279. 490
Müstahsalâtı nebatiye	105. 700 Kg	69. 995
Ağaç, kömür, kereste ve ağaç mamulâtı	170. 000 Kg	60. 781
Pamuk	3. 193. 337 Kg	7. 671. 332
Her nevi demir ve çelik	36. 010. 950 Kg	1. 698. 965
Makineler	1. 303 Kg	3. 640

Kaynak: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1954, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketer ve Maddeler itibarı ile, Ankara: Ankara Basım ve Cilt Evi, 1955, s. 194-195.

²⁸⁶Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1954 Dış Ticaret İstatistiği, s. 24.

²⁸⁷Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1954 Dış Ticaret İstatistiği, s. 17.

3.3.2.6 1955 Yılı İthalat ve İhracat

3.3.2.6.1 İthalat

1955 yılında Türkiye'nin ithalatı toplam olarak 1.393.383.610 lira olarak kaydedilmiştir. Türkiye, bu dönemde tıpkı evvelki yıllarda olduğu gibi dış ticarete ithalatın ihracata oranla fazla vermesi neticesinde, cari açığı sürdürmüştür. Türkiye, 1955 yılında 516.013.411²⁸⁸ liralık açık vermesine rağmen; İsrail'den gerçekleştirdiği ithalatta bir önceki yıla göre herhangi gibi artış olmamıştır. 1955 yılında Türkiye'nin İsrail'den temin ettiği malların değerinde, bir önceki seneye oranla, yedi milyon civarında azalma meydana gelmiştir. Türkiye'nin İsrail'den ithalatı, 1955 yılında 34.448.408 liraya tekabül etmiştir.²⁸⁹ Tablo 12'de görülüşü üzere, Türkiye'nin İsrail'den ithalat kalemlerinde büyük bir değişiklik gözlenmemiş; tekstil ürünleri, kimyevi maddeler, bir takım madenler ve türevleri ile bazı makineler ithalatın en önemli kalemlerini oluşturmaya devam etmiştir. 1955 yılı itibariyle, Irak ile Türkiye arasında baş gösteren yakınlaşmanın 'Bağdat Paktı' etrafında şekillenmeye başlaması; siyasi olarak Türkiye-İsrail ilişkilerini etkilemişse de Bağdat Paktı girişiminin henüz ilişkilerin ekonomik boyutunu, siyasi arenada olduğu kadar etkilemediği görülmektedir.

Tablo 12

1955 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat

MALIN CİNSİ	Kg, Adet, m3 (Miktar)	Tutar (Lira)
Mevadî hayvaniye ve mamulâtı	6. 057 Kg	13. 960
Yün, kıl ve bunların İplikleri	100. 851 Kg	1. 069. 633
Yün ve kıl mensucat	385 Kg	10. 919
Halı ve keçe mamulâtı	1. 626 Kg	16. 453
Yün ve kıldan mamul hazır eşya	2. 819 Kg	112. 076
İpek ve iplikleri	? ?53 363 Kg	202. 004

²⁸⁸ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ticaret Yıllık İstatistik 1956 ve 1956 Ekim, Kasım, Aralık Ayı Kısım: 1 özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarile İthalât ve İhracat, Ankara, 1957, s. 22.

²⁸⁹ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1955, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarile İthalât ve İhracat, Ankara: Gürsoy Basımevi, s. 8.

Şeker ve mamulâtı	5.000.000 Kg	1.744.649
Yağlar	9.811 Kg	13.840
Mustahsalâtı nebatîye	4.959 Kg	14.423
Terkip yoluyla elde edilen plastik maddeler ve bunların mamulâtı	11.114 Kg	58.496
Ağaç, kömür, kereste ve ağaç mamulâtı	93.176 Kg	217.576
Fırçacı mamulâtı	4.124 Kg	54.222
Kâğıt ve tatbikatı	5.645 Kg	29.918
Pamuk mensucat	181.908 Kg	2.237.617
Pamuktan hazır eşya	30 Kg	580
Keten, kendir ve sair iplik İmaline mahsus mevadî nebatîyle ve iplikleri	155.945 Kg	241.973
Lâstik kauçuk ve mamulâtı	277.837 Kg	1.299.174
Taşlar, topraklar ve mamulâtı	102.066.453 Kg	7.193.974
Çini ve porselen mamulâtı	14.130 Kg	123.796
Camlar	1.927.196 Kg	534.379
Her nevi demir ve çelik	6.171.683 Kg	4.485.544
Bakır ve halitası	178.462 Kg	1.040.348
Alüminyum ve halitası	59.775 Kg	405.116
Tutya ve halitası	225 Kg	4.538
Nikel, (pakfon) denilen halitası ve sair halitaları	409 Kg	37.726
Zikymet maadin	114 Kg	13.811
Alâti musikiye	175 Kg	2.732
Alâti basarıye ve fenniye, cihazlar ve bunların aksami ve sair alât	10.936 Kg	228.274
Saatler	5.232 Kg 33.110 Adet	1.190.920
Ecsamî kimyeviye ve eczayı tıbbiye	22.368.034 Kg 4 m ³	2.628.893
Makineler	713.099 Kg	3.358.667
Kara nakliye vesaiti	579.272 Kg	3.750.056

Boyalar	389. 887 Kg	1. 139. 911
Tababette müstamel hülâsalar	2. 146 Kg	54. 179
Şibihkalaviyat	110. 535 Kg	770. 382

Kaynak: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1955, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarı ile İthalât ve İhracat, Ankara: Gürsoy Basımevi, s. 118-123.

3.3.2.6.2 İhracat

Klasik bir tarım ülkesi olan Türkiye'nin ihracatı, 1955 yılı itibariyle bir önceki senelerde olduğu gibi, tarım ve tarım ürünlerine dayalı olarak sürmüştür. Türkiye'nin tarım ülkesi olma hali; ihracatında meydana gelen dalgalanmaları ve dolayısıyla dış ticarete oluşan cari açığın boyutlarını; doğa şartlarında meydana gelen değişikliklere bağlı kılmıştır. 1955 yılında toplam olarak 877.370.199 lira olarak gerçekleşen ihracat içerisinde, İsrail'in payı yaklaşık olarak üç milyon seviyesinde artış göstererek 37.180.434 lira seviyesinde, gerçekleşmiştir.²⁹⁰ 1955 yılında Türkiye-İsrail dış ticareti Türkiye lehine bir gelişme göstermiştir. Türkiye'nin 1955 yılında İsrail'e gerçekleştirdiği ihracat, Tablo 13'te gösterildiği gibidir.

Tablo 13

1955 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat

MALIN CİNSİ	Kg, Baş (Miktar)	Tutar (Lira)
Canlı hayvanlar	5. 640 Baş	1. 401. 045
Balıklar	219. 920 Kg	155. 954
Mevadî hayvaniye ve mamulâtı	1. 122. 211 Kg	211. 308
Deriler	187. 976 Kg	624. 770
Yün, kıl ve bunların iplikleri	25.070 Kg	96. 320
Zehair, hububat ve bunların mustahsalâtı	72. 222. 930 Kg	15. 508. 668
Meyveler	2. 242. 176 Kg	4. 836. 082
Sebzeler	25. 000 Kg	6. 300
Tohumlar	2. 352. 140 Kg	867. 193
Tütün, tömbeki	277. 406 Kg	1. 028. 156
Fidan, çiçek, mevadî nebatiye ve döküntüleri	20. 108. 557 Kg	5. 818. 370
Mustahsalâtı nebatiye	75. 900 Kg	50. 261
Pamuk	1. 356. 381 Kg	3. 608. 652
Pamuk ipliği	106. 250 Kg	475. 062
Her nevi demir ve çelik	46. 361. 010 Kg	2. 378. 766
Ecsamî kimyeviye ve eczayı tıbbiye	49. 995 Kg	71. 387
Şeker Mamulâtı	941. 750 Kg	42. 190

Kaynak: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1955, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarı ile İthalât ve İhracat, Ankara:Gürsoy Basımevi, s. 177-179.

²⁹⁰Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1955 Dış Ticaret İstatistiği, s. 17.

3.3.2.7 1956 Yılı İthalat ve İhracat

3.3.2.7.1 İthalat

Türkiye'nin 1956 yılına ait toplam ithalat verileri incelendiğinde, ithalatta bir önceki yıla oranla, yaklaşık iki yüz milyon civarında bir azalma meydana geldiği görülmektedir. Aynı yıl içerisinde ihracatta da düşüş gözlemlenmiştir. Yine de ihracatta meydana gelen düşüşün, ithalata nispetle daha az bir oranda olması; Türkiye'nin 1956 yılındaki cari açığın 1955 yılına göre daha düşük olmasını sağlamıştır. Türkiye'nin 1956 yılındaki toplama ithalatı; 1.140.552.686 lira²⁹¹ olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıl içerisinde, Türkiye'nin İsrail'den gerçekleştirdiği ithalata baktığımızda ise 12.526.097 lira²⁹² olarak kaydedilmiştir. Tablo 14'te görüldüğü üzere, Türkiye'nin ithalatında hâlâ tekstil, kimyevi ürünler ve makineler ön sırada yer almaktadır; fakat kalemlerin farklılaşıp çoğaldığı görülmektedir. 1956 yılında, İsrail'in Mısır topraklarına saldırması; Türkiye'nin tepkisini çekmiş, yaşanan hadiseden ötürü Türkiye, İsrail'le diplomatik ilişkilerini askıya almıştır. İsrail'le yaşanan bu gerginliğin İsrail ile yapılan ticarete etkisi hissedilmiştir.

Tablo 14

1956 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat

MALIN CİNSİ	Kg, Adet (Miktar)	Tutar (Lira)
Boyacılık ve debagatta kullanılmaya elverişli nebatî ilk maddeler; zamkla, reçineler ve sair nebatî usare ve hülâsalar	7.450 Kg	14.860
Tuz; kükürt, taş ve toprak; alçı, kireç ve çimento	35.575.200 Kg	2.574.592
Hayvanî ve nebatî yağlar (katı veya mayı); bunların tahalüllünden elde edilen müstahsallar hazırlanmış yemeklik yağlar; hayvanî ve nebatî muımlar	4.063 Kg	9.110
Madenî yakıtlar, madenî yağlar ve bunların taktirinden elde edilen müstahsallar, bitümenli maddeler; madenî muımlar	1.552 Kg	3.570
Anorganik kimyevî müstahsallar; kıymetli madenlerin radyo-aktif elementlerin, nadir toprak madenlerinin ve izotopların anorganik ve organik bileşikleri	8.122.169 Kg	986.073
Organik kimyevî müstahsallar	1.731 Kg	21.777
İspençiyari müstahsallar	23.533 Kg	594.951
Debagat ve boyacılıkta kullanılan hülâsalar boyayıcı maddeler müstahzar boyalar, vernikler, müstahzar boyacı maddeler macunlar; mürekkepler	271.417 Kg	1.108.783
Uçan yağlar ve rezinodler; itriyatçılık ve tuvalet müstahzarları	3.729 Kg	70.300
Sabunlar, tansiyo-aktif organik müstahsallar müstahzar halinde lesivler, yağlama müstahzarları, sun'î muımlar, müstahzar halinde muımlar, bakım müstahzarları, fitilli muımlar ve benzeri eşya, model yapmaya mahsus patiar ve dişçi muımları	27.616 Kg	44.675
Albuminoid maddeler, yapıştırıcı maddeler	42.871 Kg	50.536
Fotoğraf ve sinematograf eşyası	750 Kg	9.911
Kimya sanayinin muhtelif müstahsalları	19.613 Kg	97.252
Sun'î plâstik maddeler, selülozun eter ve esterleri, suni reçineler ve bu	135.179 Kg	323.509

²⁹¹Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1956 ve 1956 Ekim, Kasım, Aralık Dış Ticaret İstatistiği, s. 22.

²⁹²Başvekâlet Umum Müdürlüğü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1956, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketter ve Maddeler itibarile İthalât ve İhracat, Ankara: Gürsoy Basımevi, 1957, s. 8.

maddelerin mamulâtı		
Kauçuk (tabii, sentetik, taklit) ve kauçuk mamulâtı	365. 832 Kg	1. 620. 721
Deri ve köseleler	72 3.66 Kg	198. 435
Ağaç ve ağaç mamulâtı, odun kömürü	21. 627 Kg	44. 528
Mantar ve mamulâtı	56. 571 Kg	204. 435
Deri ve kösele mamulâtı; eyer ve koşum takımları; bavullar, çantalar, kılıflar, kutular muhafazalar ve benzeri mamulât; barsak mamulâtı	40 Kg	1. 003
Kâğıt ve mukavva; selüloz hamurundan, kâğıttan ve mukavvadan mamulât	137 Kg	1. 821
Pamuk	83 Kg	1. 431
Dokumaya elverişli sentetik ve sun'î devamsız elyaf	74. 257 Kg	291. 047
Dokumaya elverişli sair nebatî elyaf; kâğıt İplikleri ve kâğıt ipliklerinden mensucat	130. 103 Kg	203. 116
Hahırlar ve duvar kaplamada kullanılan mensucat, kadifeler, pelüşler, bukleli ve halkalı mensucat; kordelâlar, şeritçi ve kaytancı eşyası, tüller, fileler, dantelâlar ve gipürler, işlemler	100 Kg	2. 967
Vatka ve keçeler, ip, halat ve ipçilik ve urgancılık eşyası, hususî mensucat, emdirilmiş ve sıvanmış mensucat, dokumaya elverişli maddelerden teknik eşya	62. 244 Kg	92. 806
Taş, alçı, çimento, amyant, mika ve benzeri maddeler mamulâtı	26 Kg	756
Seramik mamulâtı	25. 247 Kg	37. 233
Cam ve cam mamulâtı	704. 066 Kg	503. 917
Demir, dökme, demir, çelik	1. 981. 867 Kg	1. 390. 995
Bakır	1. 717 Kg	13. 236
Alüminyum	16. 363 Kg	165. 661
Adî madenlerden aletler, bıçakçı eşyası, sofrta takımları	1. 471 Kg	54. 739
Adî madenlerden çeşitli eşya	511. 783 Kg	1. 017. 254
Kazanlar, makineler, mekanik cihaz ve aletler ve bunların aksamı	29. 473 Kg	133. 373
Elektrik makine ve cihazları ve elektro teknik işlere yarayan eşya	130. 119 Kg	402. 701
Optik alet ve cihazlar, fotoğraf, sinematograf, ölçü, kontrol cihazları ve hassas aletler, tıbbi – cerrahi alet ve cihazlar	216 Kg	6. 923
Saatler	625 Kg	7. 166
Motorlu kara nakil vasıtaları, traktörler, motorsikletler, velosipetler ve sair kara nakil vasıtaları	10. 970 Kg 31 Adet	198. 574
Fırçalar, süpürgeler, pompalar, kalburlar, elekler	135 Kg	2. 430
Oyuncaklar, oyun alet ve vasıtaları, spor alet ve vasıtaları	50 Kg	997
Çeşitli eşya	793 Kg	12. 948

Kaynak: Başvekâlet Umum Müdürlüğü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1956, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarı ile İthalât ve İhracat, Ankara:Gürsoy Basımevi, 1957, s. 143-148.

3.3.2.7.2 İhracat

1956 yılında, toplam olarak 853.971.668 lira olarak gerçekleşen Türkiye'nin ihracatı içerisinde, İsrail'in 20.942.031 lira²⁹³ ile yer aldığı görülür. İhracatın genel yapısı içerisinde meydana gelen düşüşün, bir önceki yıla oranla küçük bir oranda değişmesine rağmen İsrail'e ihraç edilen malların tutarında büyük bir düşüş (15 milyon lira) kaydedilmiştir.

1950 yılından itibaren İsrail'e, Türkiye'den gerçekleştirilen ihracatın tıpkı ithalatta olduğu gibi, ilk kez bu kadar büyük bir düşüş yaşadığı gözlenmektedir.

Türkiye'nin ihracatının düşüş yaşamasında; İsrail'in artık kurumsallaşma çerçevesinde, bazı temel maddelerini kendisinin temin etmeye başladığı bilinmektedir. 1956 Süveyş Kanalı Savaşı nedeniyle; Türkiye'nin İsrail'le 1956 yılında

²⁹³Başvekâlet Umum Müdürlüğü, 1956DışTicaretİstatistiği, s. 114.

gerçekleştirdiği ithalat ve ihracatta meydana gelen keskin bir azalmaya rağmen, yine de dış ticaretin Türkiye'nin lehine olduğu gözlenmektedir.

Türkiye'nin ihracat ürün kalemlerinin de tıpkı ithalatta olduğu gibi farklılaşmaya ve çeşitlenmeye başladığı görülür. İsrail'in 1950 sonrasında nüfusunun göçmen dalgaları ile artması neticesinde; hâsıl olan gıda ihtiyacının, talebi etkilediği gözlenmektedir.

1956 yılında Türkiye'den İsrail'e gerçekleşen ihracat, Tablo 15'te gösterildiği gibidir.

Tablo 15

1956 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat

MALIN CİNSİ	Kg, Baş, m3(Miktar)	Tutar (Lira)
Canlı hayvanlar	2. 022 Baş	595. 222
Balıklar, kabuklu hayvanlar ve naimeler	412. 240 Kg	411. 068
Menşei hayvani iptidai maddeler ve sair ham müstahsallar	1. 505. 665 Kg	160. 231
Sebzeler, kökler ve yumrular	958. 000 Kg	435. 377
Yenilen meyveler ve meyve kabukları	1. 124. 483 Kg	3. 490. 887
Hububat	9. 203. 033 Kg	1. 524. 656
Şeker ve mamulâtı	531. 068 Kg	70. 831
Et, balık ve kabuklu hayvanlarla naimelerdenhasırlanmış yenilecek maddeler	100. 000 Kg	70. 000
Örmeye ve yontmaya elverişli menşei nebatî sairilik maddeler ve ham müstahsallar	7. 403 Kg	20. 580
Gıda endüstrilerinin bakiye ve döküntüleri; hayvanlar için müstahzar gıdalar	21. 676. 099 Kg	7. 207. 193
Tütün	151. 498 Kg	552. 835
Tuz; kükürt, taş ve toprak, alçı, kireç ve çimento	15. 900. 000 Kg	823. 231
Maden cevherleri, cüruf ve küller	2. 150. 000 Kg	111. 370
Debatat ve boyacılıkta kullanılan hülâsalar boyayıcı maddeler, müstahzar boyalar, vernikler, müstahzar boyayıcı maddeler, macunlar; mürekkepler	102. 064 Kg	70. 874
Yağlı tohumlar ve meyveler, muhtelif taneler, tohumlar, meyveler; sanayi de ve tababette kullanılan nebatlar; sap, saman ve otlar	1. 668. 365 Kg	934. 206
Deri ve köseleler	299. 841 Kg	804. 737
Ağaç ve ağaç mamulâtı, odun kömürü	816 m3	251. 570
Yün, kıl ve at kılı	59. 400 Kg	710. 325
Pamuk	1. 129.973 Kg	2. 695. 721
Çeşitli eşya	32 Kg	1. 067

Kaynak: Başvekâlet Umum Müdürlüğü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1956, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarı ile İthalât ve İhracat, Ankara: Gürsoy Basımevi, 1957, s. 207-209.

3.3.2.8 1957 Yılı İthalat ve İhracat

3.3.2.8.1 İthalat

1957 yılında Türkiye'nin toplam ithalatı, 1.111.950.740 lira olarak gerçekleşmiştir. İthalatın ihracatı, geride bıraktığı 1957 yılında, Türkiye evvelki senelerde olduğu gibi dış ticaret açığı vermiştir. Bir önceki yıla göre cari açığı azaltan Türkiye'nin yine de ithalatı ihracatından fazla olmuştur. 1957 yılında İsrail'den yapılan ithalata bakıldığında, ithalatın 26.895.970 lira²⁹⁴ olarak kaydedildiği görülmektedir. 1957 yılı ithalat oranları, bir önceki seneye mukayese edildiğinde, ithalatın on dört milyon liralık artış sağladığı görülmektedir. İsrail'den ithal edilen ürünler, 1956 yılı ile kıyaslandığında, İsrail'in Türkiye'ye artık sanayi ürünleri de ihraç etmeye başladığı görülmektedir. Sanayileşme serüvenini, hızla tamamlamaya çalışan İsrail'in Tablo 16'da görüldüğü üzere; 1957 yılında Türkiye'ye daha önceki ithalat tablolarında yer almayan optik cihazlar, elektrik ve elektronik aksam ve cihazları ithal etmeye başladığı görülür.

Tablo 16

1957 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat

MALIN CİNSİ	Kg (Miktar)	Tutar (Lira)
Boyacılık ve debagatta kullanılmaya elverişli nebatî ilk maddeler; zamklar, reçineler ve sair nebatî usare ve hülâsalar	300	2. 800
Tuz, kükürt, taş ve toprak, alçı; kireç ve çimento	106. 512. 400	7. 851. 776
Anorganik kimyevî müstahsallar; kıymetli madenlerin radyo - aktif elementlerin, nadir toprak madenlerinin ve izotoplarının anorganik ve organik bileşikleri	17. 020	7. 340
Organik kimyevî müstahsallar	125. 102	104. 794
İspençiyari müstahsallar	205. 873	3. 938. 578
Gübreler	2. 486. 500	951. 650
Debagat ve boyacılıkta kullanılan hülâsalar boyayıcı maddeler, müstahzar boyalar, vernikler, müstahzar boyacı maddeler macunlar; mürekkepler	337. 893	907. 863
Uçan yağlar ve rezinoidler; itriyatçılık ve tuvalet müstahzarları	31. 606	266. 392
Uçan yağlar ve rezinoidler; itriyatçılık ve tuvalet Sabunlar, tansiyo - aktif organik müstahsallar müstahzar halinde levisler, yağlama müstahzarları, sun'i mumlar, müstahzar halinde mumlar, bakım müstahzarları, fitilli mumlar ve benzeri eşya, model yapımıya mahsus patlar ve dişçi mumları	4. 213	5. 453
Albüminoid maddeler, yapıştırıcı maddeler	32. 200	37. 932
Kimya sanayinin muhtelif müstahsalları	428. 981	370. 930
Sun'î plâstik maddeler, selülozun eter ve esterleri, sun'i reçineler ve bu maddelerin mamulâtı	258. 632	479. 703
Sun'î plâstik maddeler, selülozun eter ve esterleri, sun'i Kauçuk (tabii sentetik, taklit) ve	1. 679. 801	5. 806. 743

²⁹⁴Başvekâlet Umum Müdürlüğü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1957, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarile İthalât ve İhracat, Ankara: Ankara Basım ve Cilt Evi, 1959, s. 8.

kauçuk mamulâtı		
Mantar mamulâtı	2. 500	9. 258
Kâğıt ve mukavva; selüloz hamurundan, kâğıttan ve mukavvadadan mamulât	236. 750	521. 042
Kağıt ve mukavva; selüloz hamurundan, kâğıttan ve Kitaplar, gazeteler, resimler ve baskı sanatlarının sair mamulâtı, elle ve daktilo makinesi ile yazılmış metinler, plânlar	55	176
Yün, kıl ve at kılı	221. 165	2. 446. 635
Pamuk	290	3. 675
Dokumaya elverişli sair nebatî elyafı; kâğıt iplikleri ve kâğıt ipliklerinden mensucat	26. 032	54. 073
Hahırlar ve duvar kaplamada kullanılan mensucat, kadifeler, pelüşler, bukledi ve halkalı mensucat ve kaytancı eşyası, tüller, fileler, işlemeler	2. 215	69. 640
Vatka ve keçeler, ipi, halat ve ipçilik ve urgancılık eşyası hususî mensucat, emridilmiş ve sıvanmış mensucat dokumaya elverişli maddelerden teknik eşya	175. 346	341. 968
Seramik mamulâtı	110. 704	21. 672
Cam ve cam mamulâtı	1. 229. 745	549. 704
Demir, dökme demir, çelik	401. 593	355. 388
Bakır	201	5. 740
Alüminyum	288	3. 332
Kurşun	15	150
Adî madenlerden aletler, bıçakçı eşyası, sofrta takımları	600	1. 264
Çinko	55	1. 383
Adî madenlerden çeşitli eşya	60. 252	103. 840
Kazanlar, makineler, mihaniki cihaz ve bunların aksamı	14. 172	101. 919
Elektrik makine ve cihazları ve elektroteknik işlere yarayan eşya	43. 269	170. 426
Çeşitli eşya	49. 043	570. 122
Motorlu kara nakil vasıtaları, traktörler, motosikletler, velosipetler ve sair kara nakil vasıtaları	150. 196	826. 825
Optik alet ve cihazlar; fotoğraf sinamatoğraf, ölçü, kontrol cihazları ve hassas aletler, tıbbî cerrahî alet ve cihazlar	61	2. 657
Musiki aletleri, sedayı kayıt ve nal deden cihazlar, bunların aksamı ve teferruatı	200	3. 127

Kaynak: Başvekâlet Umum Müdürlüğü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1957, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarı ile İthalât ve İhracat, Ankara: Ankara Basım ve Cilt Evi, 1959, s. 138-143.

3.3.2.8.2 İhracat

1956 yılında toplam olarak 853.971.668 lira olarak gerçekleşen Türkiye'nin ihracatı 1957 yılına geldiğimizde toplam olarak; 966 607 724 lira olarak kaydedilmiştir. Bir önceki yıla göre, ihracat oranının yükseldiği gözükken Türkiye'nin; bir yıl gibi kısa bir sürede dalgalanmalar yaşamasında; doğal şartların ihracatı etkilemesi temel etkindir. İsrail'e 1957 yılında gerçekleşen ihracat oranını değerlendirdiğimizde, Türkiye'nin 17.314.540 liraya²⁹⁵ tekabül eden bir ihracat gerçekleştirdiği gözlemlenir. Genel ihracat oranı bir önceki seneye göre yükselmiş olsa da İsrail'e yapılan ihracatın üç milyonluk bir oranda düştüğü gözlemlenir. Türkiye-İsrail arasındaki dış ticaret oranı, değerlendirildiğinde ise ticaretin ilk defa Türkiye aleyhine döndüğü görülmektedir. Böyle bir farkın meydana gelmesinde Tablo 17'de görüldüğü üzere, İsrail'in kıymeti yüksek; kimyevi ürünler, makine ve aksamı, optik cihazlar, elektrik ve elektronik yüksek, sanayi mamullerini satmasına karşılık; Türkiye'nin kilogram bazında yüksek fakat fiyat ederi açısından düşük tarım ürünlerini satması gösterilebilir.

²⁹⁵Başvekâlet Umum Müdürlüğü, 1957 Dış Ticaret İstatistiği, s. 17.

Tablo 17

1957 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat

MALIN CİNSİ	Kg, Baş (Miktar)	Tutar (Lira)
Canlı hayvanlar	333 Baş	142. 117
Bahklar, kabuklu hayvanlar ve naimeler	655. 608 Kg	814. 385
Sütler, süt müstahsalları, kuş ve kümes hayvanlarının yumurtaları, tabii bal	117. 122 Kg	319. 046
Menşei hayvani iptidai maddeler ve sair ham müstahsallar	671. 422 Kg	86. 559
Sebzeler, kökler ve yumrular	19. 000 Kg	4. 208
Yenilen meyveler ve meyve kabukları	1. 067. 635 Kg	2. 821. 206
Yağlı tohumlar ve meyvalar, muhtelif taneler, tohumlar, meyvalar; sanayide ve tababette kullanılan nebatlar; sap, saman ve otlar	4. 365. 400 Kg	2. 177. 827
Boyacılık ve debagatta kullanılmaya elverişli nebatî ilk maddeler; zamklar, reçineler ve sair nebatî usare ve hülâsalar	10. 000 Kg	42. 000
Örmeye ve yontmaya elverişli menşei nebatî maddelerle menşei nebatî sair ilk maddeler ve ham müstahsallar	5. 000 Kg	13. 034
Şeker ve mamulâtı	7. 254. 750 Kg	2. 975. 742
Sebze, meyve, nebat ve nebat kısımları müstahzarları	76. 248 Kg	54. 313
Gıda endüstrilerinin bakiye ve döküntüleri; hayvanlar Toplam için müstahzar gıdalar	9. 200. 236 Kg	2. 563. 948
Tütün	238. 157 Kg	910. 279
Debagat ve boyacılıkta kullanılan hülâsalar boyayıcı maddeler, müstahzar boyalar, vernikler, müstahzar boyacı maddeler, macunlar; mürekkepler	95. 600 Kg	82. 980
Deri ve köseleler	405.154 Kg	23. 010
Yün, kıl ve at kılı	246. 000 Kg	2. 908. 422

Kaynak: Başvekâlet Umum Müdürlüğü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1957, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarı ile İthalât ve İhracat, Ankara:Ankara Basım ve Cilt Evi, 1959, s. 201-203.

3.3.2.9 1958 Yılı İthalat ve İhracat

3.3.2.9.1 İthalat

Türkiye'nin 1958 yılındaki toplam ithalatı 882.274.903 lira²⁹⁶ olarak gerçekleşmiştir. Henüz ihracatın ithalatı geçemediği bir dönemde, 1958 yılında da Türkiye'nin dış ticareti açık vermiştir. Türk ekonomisi için zor bir dönem olan 1958 yılında, dolar karşısında Türk Lirası'nın değeri düşürülmüş; ülke ekonomik bir buhran yaşamıştır.

Türkiye'nin toplam ithalatı içerisinde, İsrail'den temin edilen fasılların oranına baktığımızda ise; temin edilen malların 9.781.816 liraya²⁹⁷ tekabül ettiği görülmektedir. Toplam ithalatın bir önceki yıla göre artışı üç yüz milyon, İsrail'den ithalatının ise üç milyon dolaylarında, artış yaşandığı görülmektedir.

İsrail'den temin edilen mallarda ise, bir önceki seneye göre çok fazla değişikliğin olmadığı görülmektedir. 1958 yılı, aynı zamanda Türkiye ile İsrail arasında

²⁹⁶Başvekâlet Umum Müdürlüğü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1958, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarı ile İthalât ve İhracat, Ankara: Ankara Basım ve Cilt Evi, 1959, s 14.

²⁹⁷Başvekâlet Umum Müdürlüğü, 1958 Dış Ticaret İstatistiği, s. 8.

Çevresel Pakt'ın imzalandığı tarihtir. Çevresel Pakt uyarınca, Türkiye ile İsrail arasında silah satışının gerçekleşmesine dair maddeler yer alsa da; dış ticaret istatistiklerinde silah satışına yönelik bir duruma yer verilmemiştir.

1958 yılında İsrail'den gerçekleşen ithalat, Tablo 18'de gösterildiği gibidir.

Tablo 18

1958 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat

MALIN CİNSİ	Kg (Miktar)	Tutar (Lira)
Anorganik kimyevî müstahsallar; kıymetli madenlerin radyo - aktif elementlerin, nadir toprak madenlerinin ve izotoplarının anorganik ve organik bileşikleri	30. 112	10. 899
Tuz, kükürt, taş ve toprak, alçı; kireç ve çimento	17. 370. 000	1. 246. 205
Anorganik kimyevî müstahsallar; kıymetli madenlerin radyo - aktif elementlerin, nadir toprak madenlerinin ve izotoplarının anorganik ve organik bileşikleri	30. 112	10. 899
Organik kimyevî müstahsallar	34. 500	27. 191
İspençiyari müstahsallar	30. 409	394. 261
Gübreler	5. 500. 000	918. 930
Debagat ve boyacılıkta kullanılan hülâsalar boyayıcı maddeler, müstahzar boyalar, vernikler, müstahzar boyacı maddeler, macunlar; mürekkepler	36. 214	118. 810
Uçan yağlar ve rezinoidler; ıtriyaçılık ve tuvalet müstahzarları	50	1. 403
Sabunlar, tansiyon - aktif organik müstahsallar müstahzar halinde levisler, yağlama müstahzarları, sun'î mumlar, müstahzar halinde mumlar, bakım müstahzarları, fitillimumlar ve benzeri eşya, model yapmaya mahsus patlar ve dişçi mumları	6. 515	6. 026
Kimya sanayinin muhtelif müstahsalları	60. 270	62. 731
Sun'î plâstik maddeler, selülozun eter ve esterleri, sun'î reçineler ve bu maddelerin mamulâtı	132. 766	305. 103
Kauçuk (tabii sentetik, taklit) ve kauçuk mamulâtı	1. 755. 471	3. 082. 061
Deri ve kösele mamulâtı; eyer ve koşum takımları; bavullar çantalar, kılıflar, kutular, muhafazalar ve benzeri mamulât barsak mamulâtı	722	14. 011
Mantar mamulâtı	303	1. 694
Kâğıt ve mukavva; selüloz hamurundan, kâğıttan ve mukavvadadan mamulât	8. 732	30. 297
Yün kıl ve at kılı	1. 005	16. 615
Cam ve cam mamulâtı	1. 988. 426	1. 117. 008
Hahlar ve duvar kaplamada kullanılan mensucat, kadifeler pelüşler, bukledi ve halkah mensucat; kordelâlar, şeritçi ve kaytancı eşyası, tüller, fileler, dantelâlar ve gipürler, işlemeler	1. 552	49. 623
Pamuk	110	2. 664
Hahlar ve duvar kaplamada kullanılan mensucat, kadifeler pelüşler, bukledi ve halkah mensucat; kordelâlar, şeritçi ve kaytancı eşyası, tüller, fileler, dantelâlar ve gipürler, işlemeler	1. 552	49. 623
Vatka ve keçeler, ip, halat ve ipçilik ve urgancılık eşyası hususî mensucat, emdirilmiş ve sıvanmış mensucat, dokumaya elverişli maddelerden teknik eşya	24. 741	52. 698
Taş, alçı, çimento amyant, mika ve benzeri maddeler mamulâtı	918	11. 450
Seramik mamulâtı	295. 081	645. 355
Demir, dökme demir, çelik	1. 602. 287	787. 036
Bakır	207	4. 780
Alüminyum	702	7. 468
Adî madenlerden aletler, bıçakçı eşyası, sofrta takımları	232	8. 077
Adî madenlerden çeşitli eşya	53. 816	80. 499
Kazanlar, makineler, mihaniki cihaz ve aletler ve bunların aksamı	15. 361	194. 911
Elektrik makine ve cihazları ve elektroteknik işlere yarayan eşya	44. 047	221. 621
Motorlu kara nakil vasıtaları, traktörler, motosikletler, velosipetler ve sair kara nakil vasıtaları	2. 330	44. 478
Optik alet ve cihazlar; fotoğraf, sinematograf, ölçü, kontrol cihazları ve hassas aletler, tıbbî - cerrahî alet ve cihazlar	588	75. 042
Fırçalar, süpürgeler, pomponlar, kalburlar, elekler	177	3. 741
Çeşitli eşya	18. 056	229. 158

Kaynak: Başvekâlet Umum Müdürlüğü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1958, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarı ile İthalât ve İhracat, Ankara:Ankara Basım ve Cilt Evi, 1959, s. 138-142.

3.3.2.9.2 İhracat

1958 yılındaki ihracat değerlerine bakıldığında, aynı yıl içerisinde yapılan devalüasyona bağlı olarak yükselen ithalata karşı, ihracatın bir önceki yıla oranla üç yüz milyon civarında bir düşüş yaşadığı görülmektedir. 1957 yılında İsrail'e gerçekleşen ihracat oranı 17.314.540 lira iken, 1958 yılına geldiğimizde bu oranın 21.075.792 liraya²⁹⁸ yükseldiği görülmektedir. Türkiye-İsrail arasındaki ticari ilişki; Türkiye'de yaşanan döviz sıkıntısına bağlı olarak ithalatı azaltmışsa da ihracatın herhangi bir değişikliğe uğramadığı; bilakis bir önceki yıla nispetle, dört milyon civarında bir artış sağladığı görülmektedir. 1958 yılındaki ürün kalemleri değerlendirildiğinde, ihracat kalemlerinin değişmediği görülür. Türkiye-İsrail arasındaki dış ticaret dengesinin tekrar Türkiye lehine döndüğü, 1958 yılı verilerine göre ortaya çıkmaktadır. Türkiye'den İsrail'e 1958 yılında gerçekleşen ihracat, Tablo 19'da gösterildiği gibidir.

Tablo 19

1958 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat

MALIN CİNSİ	(Miktar)	Tutar (Lira)
Canlı hayvanlar	160 Baş	56. 000
Bahıklar, kabuklu hayvanlar ve naimeler	625. 310 Kg	652. 516
Sebzeler, kökler ve yumrular	321. 100 Kg	216. 941
Menşei hayvanî iptidaî maddeler ve sair ham müstahsallar	1. 403. 330 Kg	139. 580
Yenilen meyveler ve meyve kabukları	1. 474. 557 Kg	4. 193. 142
Hububat	28. 342. 785 Kg	7. 234. 134
Deri ve köseleler	408. 640 Kg	1. 121. 338
Tütün	449. 470 Kg	1. 503. 755
Örmeye ve yontmaya elverişli menşei nebatî maddelerle menşei nebatî sair ilk maddeler ve ham müstahsallar	12. 130 Kg	31. 168
Şeker ve mamulâtı	6. 800. 910 Kg	2. 010. 655
Gıda endüstrilerinin bakiye ve döküntüleri; hayvanlar için müstahzar gıdalar	9. 420. 429 Kg	2. 707. 053
Yağlı tohumlar ve meyvalar, muhtelif taneler, tohumlar, meyvalar; sanayide ve tababette kullanılan nebatlar; sap, saman ve otlar	1. 573. 994 Kg	533. 947
Debagat ve boyacılıkta kullanılan hülâsalar boyayıcı maddeler, müstahzar boyalar, vernikler, müstahzar boyacı maddeler, macunlar; mürekkepler	374.700 Kg	339. 914
Deri ve köseleler Boyacılık ve debagatta kullanılmaya elverişli nebatî ilk maddeler, zamlar reçineler ve sair nebatî usara ve hülâsalar	28. 218 Kg	116. 481
Yün kıl ve at kılı	51. 079 Kg	205. 240

Kaynak: Başvekâlet Umum Müdürlüğü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1958, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarı ile İthalât ve İhracat, Ankara: Ankara Basım ve Cilt Evi, 1959, s. 199-201.

3.3.2.10 1959 Yılı İthalat ve İhracat

3.3.2.10.1 İthalat

²⁹⁸Başvekâlet Umum Müdürlüğü, 1958 Dış Ticaret İstatistiği, s. 17.

1958 yaşanan devalüasyonun etkilerinin henüz 1959 yılında dinmediği, hatta 1958 yılında, 189.916.943 lira olan cari açığın 1959 yılında 325.311.648 liraya yükseldiği görülmektedir. 1959 yılında gerçekleşen toplam ithalata baktığımızda, ithalat oranının 1.315.949.634 lira²⁹⁹ olarak kaydedildiği görülür. İsrail'in toplam ithalat oranı içerisindeki payı ise, 24.083.984 lira³⁰⁰ olarak kaydedilmiştir. İsrail'den ithalat oranı 9.781.816 liradan (1958 yılı) 24.083.984 liraya çıkmıştır. İthal edilen ürün kalemlerinde Tablo 20'de görüldüğü üzere, fazla bir değişiklik olmamıştır.

Tablo 20

1959 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat

MALIN CİNSİ	Kg (Miktar)	Tutar (Lira)
Boyacılık ve debagatta kullanılmaya elverişli nebatî ilk maddeler; zamklar, reçineler ve sair nebatî usare ve hülâsalar	700	1. 276
Hayvanî ve nebatî yağlar (katı veya mayi); bunların tahallülünden elde edilen- müstahsallar, hazırlanmış yemeklik yağlar; hayvanî ve nebatî mumlar	2. 500	2. 890
Madenî yakıtlar, madenî yağlar ve bunların taktirinden elde edilen müstahsallar, bitümenli maddeler; madenî mumlar	15. 000	5. 930
Anorganik kimyevî müstahsallar; kıymetli madenlerin radyo - aktif elementlerin, nadir toprak madenlerinin ve izotoplarının anorganik ve organik bileşikleri	19. 972	5. 152
Organik kimyevî müstahsallar	2. 456	8. 790
İspençiyari müstahsallar	426. 317	3. 548. 719
Gübreler	6. 700. 000	1. 060. 993
Debagat ve boyacılıkta kullanılan hülâsalar boyayıcı maddeler, müstahzar boyalar, vernikler, müstahzar boyayıcı maddeler, macunlar; mürekkepler	558. 846	1. 099. 556
Uçan yağlar ve rezinoidler; itriyatçılık ve tuvalet müstahzarları	19. 925	109. 974
Sabunlar, tansiyo - aktif organik müstahsallar müstahzar halinde lesivler, yağlama müstahzarları, sun'î mumlar, müstahzar halinde mumlar, bakım müstahzarları, fitillimumlar ve benzeri eşya, model yapmaya mahsus patlar ve dişçi mumları	173. 429	144. 147
Albuminoid maddeler, yapıştırıcı maddeler	5	13
Kimya sanayiinin muhtelif müstahsalları	62. 977	74. 698
Sun'î plâstik maddeler, selülozünEter ve esterleri, sun'î reçineler ve bu maddelerin mamulâtı	163. 343	550. 865
Kauçuk (tabîî sentetik, taklit) ve kauçuk mamulâtı	1. 067. 278	4. 661. 178
Deri ve kösele mamulâtı; eyer ve koşum takımları; bavullar, çantalar, kılıflar, kutular, muhafazalar ve benzeri mamulât; barsak mamulâtı	364	3. 114
Mantar mamulâtı	1. 342	6. 107
Kâğıt ve mukavva; sellüloz hamurundan, kâğıttan ve mukavvadan mamulât	86. 956	211. 729

²⁹⁹ Başvekâlet Umum Müdürlüğü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1959, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarile İthalât ve İhracat, Güven Matbaası, s. 15.

³⁰⁰ Başvekâlet Umum Müdürlüğü, 1959 Dış Ticaret İstatistiği, s.10.

Dokumaya elverişli sentetik ve sun'î devamlı elyaf	1. 624	29. 378
Pamuk	4. 436	43. 474
Dokumaya elverişli sair nebatî elyaf; kâğıt iplikleri ve kâğıt ipliklerinden mensucat	95. 693	116. 384
Halılar ve duvar kaplamada kullanılan mensucat, kadifeler pelüşler, bukleli ve halkalı mensucat; kordelâlar, şeritçi ve kaytancı eşyası, tüller, fileler, dantelâlar ve gipürler, işlemler	22. 512	19. 071
Vatka ve keçeler, ip, halat ve ipçilik ve urgancılık eşyası hususî mensucat, emdirilmiş ve sıvanmış mensucat, dokumaya elverişli maddelerden teknik eşya	277. 841	287 632
Örme eşya	1. 576	47. 410
Taş, alçı, çimento amyant, mika ve benzeri maddeler mamulâtı	19. 875	166. 012
Seramik mamulâtı	565. 460	1. 013. 538
Cam ve cam mamulâtı	2. 846. 415	1. 503. 854
Demir, dökme demir, çelik	3. 611. 094	1. 609. 937
İnciler, kıymetli taşlar ve benzerleri, kıymetli madenler, kıymetli madenlerle kaplamalı madenler ve bu madenlerin mamulâtı, taklit mücevherci eşyası	20	1. 794
Bakır	1. 793	14. 338
Alüminyum	33. 371	176. 046
Adî madenlerden aletler, bıçakçı eşyası, sofrta takımları	1 0. 363	124. 712
Adî madenlerden çeşitli eşya	154. 380	145. 569
Kazanlar, makineler, mihaniki cihaz ve aletler ve bunların aksanı	33. 423	270. 056
Elektrik makine ve cihazları ve elektroteknik işlere yarayan eşya	206. 052	875. 397
Motorlu kara nakil vasıtaları, traktörler, motosikletler, velosipetler ve sair kara nakil vasıtaları	1. 218. 250	5. 501. 090
Optik alet ve cihazlar; fotoğraf, sinematograf, ölçü, kontrol cihazları ve hassas aletler, tıbbî - cerrahî alet ve cihazlar	1. 258	90. 017
Musiki aletleri, sedayı kayıt ve nakleden cihazlar, bunların aksamı ve teferruatı	9. 631	35. 275
Mobilyalar ve tıbbî - cerrahî mobilyalar, yatak takımları ve benzeri eşya	1. 300	8. 412
Fırçalar, süpürgeler, pomponlar, kalburlar, elekler	3. 917	85. 998
Çeşitli eşya	58. 143	423. 459

Kaynak: Başvekâlet Umum Müdürlüğü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1959, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarı ile İthalât ve İhracat, Güven Matbaası, s. 119-124.

3.3.2.10.2 İhracat

1958 yılında 692.257.960 olarak kaydedilen ihracat oranı, 1959 yılına geldiğimizde 990.635.986³⁰¹ olarak kaydedilmiştir. 1959 yılında İsrail'e gerçekleştirilen ihracat rakamlarına baktığımızda ise Türkiye'nin, 24.923.974 liralık satış gerçekleştirdiği gözlenmektedir.³⁰² Türkiye bir önceki seneye nispetle üç milyonluk bir ihracat artışı sağlamıştır. 1959 yılında dış ticaret dengesi ise çok küçük bir oranla Türkiye'nin lehinedir. 1959 yılında Türkiye'den İsrail'e gerçekleşen ihracat, Tablo 21'de gösterildiği gibidir.

³⁰¹Başvekâlet Umum Müdürlüğü, 1959 Dış Ticaret İstatistiği, s. 27.

³⁰²Başvekâlet Umum Müdürlüğü, 1959 Dış Ticaret İstatistiği, s. 22.

Tablo 21

1959 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat

MALIN CİNSİ	Kg (Miktar)	Tutar (Lira)
Bahklar, kabuklu hayvanlar ve naimeler	311.920	320.866
Menşei hayvami iptidai maddeler ve sair ham müstahsallar	785.785	79.908
Sebzeler, kökler ve yumrular	622.665	405.810
Yenilen meyveler ve meyve kabukları	175.874	215.538
Hububat	35.251.745	5.623.623
Yağlı tohumlar ve meyveler, muhtelif taneler, tohumlar, meyveler; sanayide ve tababette kullanılan nebatlar; sap, saman ve otlar	16.603.792	3.548.814
Boyacılık ve debagatta kullanılmaya elverişli nebatî ilk maddeler, zamklar reçineler ve sair nebatî usare ve hülâsalar	16.000	29.730
Örmeye ve yontmaya elverişli menşei nebatî maddelerle menşei nebatî sair ilk maddeler ve ham müstahsallar	5.855	12.180
Şeker ve mamulâtı	19.999.970	4.623.392
Sebze, meyve, nebat ve nebat kısımları müstahzarları	397.000	48.720
Tütün	119.055	461.250
Gıda endüstrilerinin bakiye ve döküntüleri; hayvanlar için müstahzar gıdalar	19.825.936	3.216.153
Debagat ve boyacılıkta kullanılan hülâsalar boyayıcı maddeler, müstahzar boyalar, vernikler, müstahzar boyayıcı maddeler, macunlar: mürekkepler	108.000	70.629
Fotoğraf ve sinematograf eşyası	66	6.306
Deri ve köseleler	367.304	729.773
Kitaplar, gazeteler, resimler mamulâtı, elle ve daktilo metinler ve baskı sanatlarının sair mamulâtı, elle ve daktilo makinesi ile yazılmış pânlar	6.142	29.366
Yün kıl ve at kılı	12.500	90.580
Pamuk	3.336.372	5.411.336

Kaynak: Başvekâlet Umum Müdürlüğü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1959, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarı ile İthalât ve İhracat, Güven Matbaası, s. 213-215.

3.3.2.11 1960 Yılı İthalat ve İhracat

3.3.2.11.1 İthalat

1958 devalüasyonun etkileri, 27 Mayıs 1960 askeri darbesi gerçekleşmeden önce silinmeye başlanmıştır. 1960 yılında meydana gelen darbeden sonra, Hükümet dövizle ilgili olarak 22 Ağustos 1960 tarihinde almış olduğu kararla: 1 ABD dolarının değerini, 9 Türk lirası olarak tespit etmiştir. Bu sebeple, ayrı devreler halinde gösterilen 1960 yılı ithalat ve ihracat rakamları iki farklı hesaplama ile neticelendirilmiştir. 1960 yılı toplam ithalat rakamlarına bakıldığında, Türkiye'nin toplam ithalatının Ocak-Ağustos (1-8) devresinde; 1.456.485.740 lira iken Eylül-Aralık (9-12) devresinde ise; 705.369.208 lira olarak tespit edilmiştir.³⁰³ Aynı yıl itibarıyla Türkiye'nin İsrail'den gerçekleşen ithalat: Ocak-Ağustos devresinde 16.263.201 lira; Eylül-Aralık devresinde ise 27.902.225 lira, olarak kaydedilmiştir.³⁰⁴ Türkiye'de devalüasyonun etkileri keskin olarak hissedilirken İsrail'deki duruma bakıldığında; 1962 yılına kadar 1.80 İsrail lirasının 1 dolara, 1962

³⁰³ Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Ticaret Yıllık İstatistik 1960 ve 1960 Ekim, Kasım, Aralık Ayı Kısım: 1 özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarıyla İthalât ve İhracat, Ankara, 1961, s. 22.

³⁰⁴ Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1960, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarıyla İthalât ve İhracat, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1962, s. 8.

yılından sonra ise 1 ABD dolarının 3 İsrail lirasına eşit hale getirildiği gözlemlenmiştir.³⁰⁵ İsrail Lirasının Türk Lirası karşısında daha değerli olması, İsrail'in Türkiye karşı gerçekleştirdiği ithalat ve ihracatta daha avantajlı hale gelmesini sağlamıştır. 1960 yılında İsrail'den Türkiye'ye gerçekleştirilen ithalat, Tablo 22'de gösterildiği gibidir.

Tablo 22

1960 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat

MALIN CİNSİ	Kg, Adet, Baş (Miktar)	Tutar (Lira)
Madenî, yakıtlar, madenî yağlar ve bunların taktirinden elde edilen müstahsallar, bitümenli maddeler; madenî mumlar	1-8: 11. 075. 962 9-12: 11. 046. 015	919. 684 2. 884. 184
Anorganik kimyevi müstahsallar; kıymetli madenlerin, radyo - aktif elementlerin, nadir toprak madenlerinin ve izotoplarının anorganik ve organik bileşikleri	1-8: 237. 165 9-12: 450. 475	127. 323 458. 127
Organik kimyevi müstahsallar	1-8: 30 9-12: 52. 418	483 98. 305
İspençiyari müstahsallar	1-8: 75. 773 9-12: 11. 467	820. 622 388. 339
Uçan yağlar ve rezinoidler; itriyatçılık ve tuvalet müstahzarları	1-8: 4. 779 9-12: 3. 814	42. 999 132. 492
Debagat ve boyacılıkta kullanılan hülâsalar, boyayıcı maddeler müstahzar boyalar, vernikler, müstahzar boyayıcı maddeler, macunlar, mürekkepler	1-8: 97. 483 9-12: 87. 702	255. 755 802. 220
Sabunlar, tansiyo - aktif organik müstahsallar müstahzar halinde lesivler, yağlama müstahzarları, sun'î mumlar müstahzar halinde mumlar, bakım müstahzarları, fitillimular ve benzeri eşya, model yapmaya mahsus patlar ve dişçi mumları	1-8: 10. 400 9-12: 22. 590	11. 144 63. 000
Albuminoid maddeler yapıştırıcı maddeler	1-8: 275 9-12: -	2. 793 -
Kimya sanayiinin muhtelif müstahsalları	1-8: 12. 715 9-12: 51. 625	12. 528 146. 069
Sun'î plâstik maddeler, selüloz eter ve esterleri, sun'î reçineler ve bu maddelerin mamulâtı	1-8: 485. 529 9-12: 220. 317	1. 033. 110 1. 586. 913
Kauçuk (tabîî, sentetik, taklit) ve kauçuk mamulâtı	1-8: 1. 018. 852 9-12: 389. 883	4. 181. 114 5. 361. 421
Deri ve kösele mamulâtı; eyer ve koşum takımları; bavullar, çantalar, kılıflar, kutular, muhafazalar ve benzeri mamulât; barsak mamulâtı	1-8: - 9-12: 150	- 6. 191
Kâğıt ve mukavva; selüloz hamurundan, kâğıttan ve mukavvadandan mamulât	1-8: 467. 784 9-12: 311. 046	455. 355 1. 004. 098
Kitaplar, gazeteler, resimler ve baskı sanatlarının sair mamulâtı, elle ve daktilo makinesi ile yazılmış metinler, plânlar	1-8: - 9-12: 48	- 5. 040
Dokumaya elverişli sentetik ve sun'î devamlı elyaf	1-8: 23. 838 9-12: 21. 067	410. 309 1. 330. 317
Yün, kıl ve at kılı	1-8: - 9-12: 1. 040	- 45. 000
Pamuk	1-8: - 9-12: 548	- 27. 150
Dokumaya elverişli sair nebatî elyaf; kâğıt iplikleri ve kâğıt ipliklerinden mensucat	1-8: - 9-12: 55. 572	- 185. 578
Hahlar ve duvar kaplamada kullanılan mensucat, kadifeler pelüşler, bukledi ve halkalı mensucat; kordelalar, şeritçi ve kaytancı eşyası, tüller, fileler dantelalar ve gipürler, işlemler	1-8: 76 9-12: 1. 392	1. 451 74. 920
Vatka ve keçeler, ip, halat ve ipçilik ve urgancılık eşyası hususî mensucat, emdirilmiş ve sıvanmış mensucat, dokumaya elverişli	1-8: 156. 272 9-12: 27. 979	197. 019 89. 393

³⁰⁵ İsrail Ankara Büyükelçiliği, <http://www.mfa.gov.il/NR/rdonlyres/593D1DD4-6E11-42E2-878F-7E1A926D6349/0/EconomyTurk.pdf> (10.10.2011), s. 211.

maddelerden teknik eşya		
Örme eşya	1-8: 32 9-12: 110	1. 683 13. 354
Mensucattan giyim eşyası ve teferruatı	1-8: - 9-12: 76	- 7. 447
Taş, alçı, çimento, amyant, mika ve benzeri maddeler mamulâtı	1-8: 23. 099 9-12: 665	127. 501 118. 025
Seramik mamulâtı	1-8: 231. 862 9-12: 228. 702	174. 227 480. 692
Cam ve cam mamulâtı	1-8: 1 476. 612 9-12: 1. 763. 912	712. 433 1. 780. 021
Demir, dökme demir, çelik	1-8: 3 225. 925 9-12: 1. 938. 005	1. 675. 107 3. 168. 258
Alüminyum	1-8: 14. 186 9-12: 2. 199	66. 222 31. 175
Adî madenlerden aletler, bıçakçı eşyası, sofrta takımları	1-8: 8. 278 9-12: 4. 500	82. 977 115. 734
Adî madenlerden çeşitli eşya	1-8: 67. 927 9-12: 1. 565	94. 948 39. 745
Kazanlar, makineler, mihaniki cihaz ve aletler ve bunların aksamı	1-8: 211. 892 9-12: 42. 126	745. 339 852. 363
Elektrik makine ve cihazları ve elektroteknik işlere yarayan eşya	1-8: 201. 237 9-12: 198. 404	801. 806 2. 742. 137
Motorlu kara nakil vasıtaları:, traktörler, motosikletler, velosipetler ve sair kara nakil vasıtaları	1-8: 558. 413 9-12: 169. 412	2. 579. 542 2. 690. 510
Optik âlet ve cihazlar: fotoğraf, sinematograf, Ölçü, kontrol cihazları ve hassas âletler, tıbbî - cerrahî âlet ve cihazlar	1-8: 1. 702 9-12: 1. 876	48. 626 139. 950
Saatler	1-8: 300 9-12: -	2. 524 -
Musiki âletleri, sedayı kayıt ve nakleden cihazlar, bunların aksamı ve teferruatı	1-8: 6. 450 9-12: 6. 375	42. 039 180. 000
Möbilyalar ve tıbbî - cerrahî möbilyalar, yatak takımları ve benzeri eşya	1-8: 270 9-12: -	701 -
Fırçalar, süpürgeler, pomponlar, kalburlar, elekler	1-8: 7. 080 9-12: 3. 619	79. 342 146. 253
Canlı Hayvanlar	1-8: 44. 885 Baş 9-12: -	21. 688 -
Motorlu kara nakil vasıtaları: traktörler, motosikletler, velosipetler ve sair kara nakil vasıtaları	1-8: 558. 413 Adet 9-12: 169. 412 Adet	2. 579. 542 2. 690. 510
Çeşitli eşya	1-8: 88. 490 9-12: 20. 077	534. 810 707. 263

Kaynak: Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1960, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarı ile İthalât ve İhracat, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1962, s. 91-95.

3.3.2.11.2 İhracat

1960 yılı toplam ihracat rakamına baktığımızda Türkiye'nin Ocak-Ağustos devresinde ihracatı 1.437.218.187 lira olarak tespit edilmiştir. Türkiye'nin 1 ABD dolarını 9 TL'ye eşitlediği Eylül-Aralık döneminde yapılan ihracat oranı ise 721.248.354 lira³⁰⁶ olarak gerçekleşmiştir. Yine bu dönemde İsrail'e gerçekleşen ihracat rakamları ise Ocak-Ağustos devresinde 14.325.091 lira; Eylül-Aralık döneminde ise 17.004.208 lira olarak kaydedilmiştir.³⁰⁷ Tablo 23'te görüldüğü üzere, Türkiye'nin bu dönemde gerçekleştirdiği ihracatı, ürün bazında değerlendirildiğinde, İsrail'e ihracatta

³⁰⁶Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1960 ve 1960 Ekim, Kasım, Aralık Dış Ticaret İstatistiği, s. 22.

³⁰⁷Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1960 Dış Ticaret İstatistiği, s. 15.

bir önceki yıla göre çok fazla bir değişiklik olmadığı gözlemlenir. Türkiye, İsrail temel gıdalara olan ihtiyacını tedarik etme pozisyonunu sürdürmüştür.

Tablo 23

1960 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat

MALIN CİNSİ	Kg (Miktar)	Tutar (Lira)
Balıklar, kabuklu hayvanlar ve naimeler	1-8: 376. 390 9-12: 181. 070	432 725 850. 442
Menşei hayvani iptidaî maddeler ve sair hammüstahsallar	1-8: 540. 009 9-12: 500. 000	58. 968 108. 000
Sebzeler, kökler ve yumrular	1-8: 111. 499 9-12 440. 091	65. 343 773. 959
Yenilen meyveler ve meyve kabukları	1-8: 35. 167 9-12 113. 659	77. 063 316. 465
Yağlı tohumlar ve meyveler, muhtelif taneler, tohumlar, meyveler; sanayide ve tababette kullanılan nebatlar; sap, saman ve otlar	1-8: 5. 679. 882 9-12 240. 000	1. 366. 847 339. 120
Örmeye ve yontmaya elverişli menşei nebatî maddelerle, menşei nebatî sair ilk maddeler ve hanı müstahsallar	1-8: - 9-12 6. 336	- 46. 507
Şeker ve mamulâtı	1-8: 43. 083. 905 9-12 14. 607. 300	10. 150. 989 11.174.584
Gıda endüstrilerinin bakiye ve döküntüleri; hayvanlar için müstahzar gıdalar	1-8: 6. 181. 491 9-12 2. 002. 230	915. 342 764. 954
Tütün	1-8: 103. 695 9-12 69. 687	380. 584 656. 22?
Tuz, kükürt, taş ve toprak; alçı, kireç ve çimento	1-8: 14. 880 9-12 -	- 1. 190
Maden cevherleri, cüruf ve küller	1-8: 2. 000. 000 9-12 -	154. 000 -
Debagat ve boyacılıkta kullanılan hülâsalar, boyayıcı maddeler, müstahzar boyalar, vernikler, müstahzar boyayıcı maddeler, macunlar, mürekkepler	1-8: 31. 500 9-12 -	21. 783 -
Fotoğraf ve sinematograf eşyası	1-8: 209 9-12 85	24. 087 28. 530
Deri ve köseleler	1-8: 350. 347 9-12 277. 375	592. 170 1. 511. 778
Ağaç ve ağaç mamulâtı, odun kömürü	1-8: - 9-12 586	- 111. 130
Yün, kıl ve at kılı	1-8: 10. 000 9-12 17. 923	84. 000 282. 262
Halılar ve duvar kaplamada kullanılan mensucat, kadifeler pelüşler, bukledi ve halkalı mensucat; kordelalar, şeritçi ve kaytancı eşyası, tüller, fileler dantelâlar ve gipürler, işlemeler	1-8: 768 9-12 -	- 37. 260

Kaynak: Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1960, Kısım: 2 Özel Ticaret Memlekter ve Maddeler itibarı ile İthalât ve İhracat, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1962, s. 171-172.

3.3.2.12 1961 Yılı İthalat ve İhracat

3.3.2.12.1 İthalat

Türkiye'nin 1961 yılında gerçekleştirdiği toplam ithalat; 4.585.129.070 lira olarak gerçekleşmiştir. İsrail'in Türkiye'nin genel ithalatı içerisindeki oranı ise 74.595.291 liradır.³⁰⁸ İsrail'den gerçekleştirilen ithalatın ürün kalemlerinin İsrail'de 1950'li yılların ortalarından itibaren yaşanan değişimle paralel sürdüğü görülür.

İsrail'in bu dönemde sanayi mamulü ihracatı alanındaki çabaları, Türkiye'nin İsrail'den gerçekleştirdiği ithalata da yansımıştır. Türkiye'nin İsrail'den ithal ettiği en önemli kalemlerin; optik cihaz, kimyevi bileşimler, makine ve aksamı ile tekstil ürünlerinin olması, İsrail'in sanayisindeki değişimi göstermektedir.

1961 yılında Türkiye'nin İsrail'den gerçekleştirdiği ithalat, Tablo 24'te gösterildiği gibidir.

³⁰⁸Başbakanlık İstatistik Enstitüsü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1961, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarile İthalât ve İhracat, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1962, s 8.

Tablo 24

1961 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat

MALIN CİNSİ	(Miktar)	Tutar (Lira)
Hububat	19.078.461 Kg	12.976.500
Tuz; kükürt; topraklar ve taşlar; alçı, kireç ve çimentolar	23.000 Kg	2.550
Madenî yakıtlar, madenî yağlar ve bunların taktirinden elde edilen müstahsallar, bitümenli maddeler; madenî mumlar	7.683.208 Kg	2.226.180
Organik olmayan kimyevî müstahsallar; kıymetli madenlerin, radyoaktif elemanların, nadir toprak maddelerinin ve izotopların organik veya organik olmayan bileşikleri	926.567 Kg	1.076.929
Organik kimyevî müstahsallar	1.926 Kg	41.881
İspençiyari müstahsallar	2.454 Kg	141.666
Debagatte ve boyacılıkta kullanılan hülâsalar; tanenler ve müstakları; boyayıcı maddeler, müstahzar boyalar, vernikler ve müstahzar boyayıcı maddeler; macunlar; mürekkepler	150.781 Kg	1.222.338
Uçan yağlar ve rezinoitler; itriyatçılık ve tuvalet müstahzarları ve kozmetikler	30.116 Kg	928.065
Sabunlar, tansiyoaktif organik müstahsallar, yıkama, yağlama müstahsalları, sun'î mumlar, müstahzar mumlar, bakım müstahsalları, fitilli mumlar ve benzerleri, model yapmaya mahsus patlar ve dişçilikte kullanılan mumlar	75.842 Kg	201.654
Barut ve patlayıcı maddeler; piroteknik mamulleri; kibritler; piroforik halitalar; ateş alıcı maddeler	4.533 Kg	201.698
Kimya sanayiinin muhtelif müstahsalları	164.111 Kg	640.903
Sun'î plâstik maddeler, selülozun eter ve esterleri, sun'î reçineler ve bu maddelerden mamul eşya	788.913 Kg	3.838.844
Tabii, sentetik veya taklit kauçuk; kauçuk eşya	1.055.912 Kg	14.643.939
Mensucattan giyim eşyası ve teferruatı	6 Kg	612
Kâğıt ve mukavva; selüloz hamurundan, kâğıttan ve mukavvadana mamuller	496.358 Kg	1.352.631
Kitaplar, gazeteler, resimler ve baskı sanayiinin diğer mamulleri; el ve makina yazısı metinler, plânlar	79 Kg	3.650
Dokumaya elverişli sentetik ve sun'î devamlı lifler	154.875 Kg	5.739.679
Pamuk	680 Kg	20.625
Dokumaya elverişli sair nebatî lifler; kâğıt iplikleri ve kâğıt ipliğinden mensucat	169.112 Kg	398.671
Örme eşya	50 Kg	9.000
Taş, alçı, çimento, amyant, mika benzeri maddelerden mamul eşya	54.637 Kg	140.400
Seramik mamulleri	402.550 Kg	890.292
Cam ve camdan mamul eşya	3.077.091 Kg	4.480.615
Dökme demir, demir ve çelik	659.266 Kg	1.725.066
Alüminyum	324.527 Kg	2.295.334
Adî madenlerden aletler, bıçakçı eşyası, sofa takımlar	13.684 Kg	319.180
Adî madenlerden çeşitli eşya	18.586 Kg	441.762
Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler; bunların aksamı	383.563 Kg	5.990.766
Elektrik makine ve cihazları ve elektroteknik işlere yarayan eşya; bunların aksamı	399.850 Kg	7.306.959
Optik âlet ve cihazlar; fotoğraf, sinema, ölçü, ayar kontrol âlet ve cihazları, tıbbî-cerrahî âlet ve cihazlar	12.947 Kg	512.805
Fırçalar, süpürgeler, ponponlar, kalbur ve elekler	1.285 Kg	26.999
Musikî âletleri; televizyonda manyetik usulle hayal ve ses kaydeden ve seri halinde çoğaltan cihazlar; bunların aksam ve teferruatı	7.745 Kg	254.549
Fırçalar, süpürgeler, ponponlar, kalbur ve elekler	1.285 Kg	26.999
Canlı Hayvanlar	2.240 Baş	9.127
Motorlu kara nakil vasıtaları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara nakil vasıtaları	264.609 Kg 649 Adet	3.639.567
Saatçi eşyası	2.326 Adet	45.297
Çeşitli eşya	16.641 Kg	848.558

Kaynak: Başbakanlık İstatistik Enstitüsü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1961, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketter ve Maddeler itibarı ile İthalat ve İhracat, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1962, s. 115-119.

3.3.2.12.2 İhracat

1961 yılında Türkiye'nin gerçekleştirdiği ihracata baktığımızda, ihracatın hâlâ ithalatın gerisinde kalarak dış ticaret açığını artırdığı görülmektedir. 1961 yılında

4.585.129.070 liralık ithalata rağmen, ihracatın 3.120.658.771 lira olarak gerçekleştiği görülmektedir. Fasıllar itibariyle ihracat kalemleri değerlendirildiğinde; İsrail'e gerçekleşen ihracat tablosunda, çok fazla değişikliğin olmadığı ortaya çıkmaktadır. İsrail-Türkiye dış ticareti, genel olarak değerlendirildiğinde ise dış ticaretin 1950 yılından itibaren ikinci kez, İsrail lehine fazla verdiği görülür. İsrail'den gerçekleştirilen 74.595.291 liralık alıma karşı, 60.479.141 liralık satış gerçekleştirilmiştir.³⁰⁹ 1961 yılında Türkiye'den İsrail'e gerçekleşen ihracat, Tablo 25'te gösterildiği gibidir.

Tablo 25

1961 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat

MALIN CİNSİ	(Miktar)	Tutar (Lira)
Bahklar, kabuklu hayvanlar ve naimeler	269.982 Kg	1.404.672
Tarifenin başka yerlerinde zikri geçmeyen veya bulunmayan hayvani menşeli sair müstahsallar	1.597.245 Kg	404.854
Sebzeler ve yenilen kökler, yumrular ve nebatlar	2.289.292 Kg	3.105.224
Yenilen meyveler, kavunun ve turunçgillerin kabukları	481.246 Kg	2.645.579
Kahve, çay, Paraguay çayı (Maté) ve baharat	610 Kg	1.482
Hububat	10.355.000 Kg	4.193.775
Yağlı tohum ve meyveler, muhtelif tane, tohum ve meyveler; sanayide ve tababette kullanılan nebatlar; saman ve hayvan yemleri	1.979.820 Kg	1.923.011
Örölmeye ve yontulmaya elverişli nebatî maddeler; tarifenin başka yerlerinde zikri geçmeyen veya bulunmayan nebatî menşeli sair müstahsallar	7.659 Kg	55.808
Şeker ve şeker mamulleri	39.789.575 Kg	24.815.477
Gıda sanayiinin bakiye ve döküntüleri; hayvanlar için hazırlanmış gıdalar	8.913.774 Kg	4.803.937
Tütün	282.391 Kg	2.411.661
Tuz; kükürt; topraklar ve taşlar; alçı, kireç ve çimentolar	511.825 Kg	141.288
Organik olmayan kimyevî müstahsallar; kıymetli madenlerin, radyoaktif elemanların, nadir toprak maddelerinin ve izotopların organik veya organik olmayan bileşikleri	27.500 Kg	7.425
Debagatte ve boyacılıkta kullanılan hülâsalar; tanenler ve müstaklar; boyayıcı maddeler, müstahzar boyalar, vernikler ve müstahzar boyayıcı maddeler; macunlar; mürekkepler	49.300 Kg	98.048
Fotoğraf ve sinemacılıkta kullanılan malzeme	833.673 Kg	4.557.776
Kıtaplar, gazeteler, resimler ve baskı sanayiinin diğer mamulleri; el ve makina yazısı metinler, plânlar	21 Kg	350
Yün, kıl ve at kılı	260.000 Kg	4.638.150
Pamuk	739.828 Kg	4.074.870
Ağaç ve ağaçtan mamûl eşya; odun kömürü	1.984 m ³	1.102.137
Adî madenlerden aletler, bıçakçı eşyası ve sofrta takımları	130 Kg	5.040
Deniz, nehir ve göl nakil vasıtaları	2 Kg	6.030

Kaynak: Başbakanlık İstatistik Enstitüsü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1961, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler İtibarı ile İthalât ve İhracat, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1962, s. 215-217.

³⁰⁹ Başbakanlık İstatistik Enstitüsü, 1961 Dış Ticaret İstatistiği, s. 16.

3.3.2.13 1962 Yılı İthalat ve İhracat

3.3.2.13.1 İthalat

1961 yılında gerçekleştirilen 4.585.129.070 liralık ithalat rakamına karşılık, Türkiye'nin 1962 yılındaki ithalat rakamlarının 5.599.801.530 liraya çıktığı görülmektedir. Bir önceki yıla nazaran Türkiye'nin ithalat oranında yaklaşık bir milyar lira seviyesinde bir artış olduğu gözlemlenmektedir. Türkiye'nin İsrail'den 1962 yılı ithalatına baktığımızda toplam ithalatın, 79.008.986 lira³¹⁰ olarak gerçekleşmiştir. İsrail'den 1962 yılında gerçekleştirilen ithalatın 1961 yılına nispetle beş milyonluk bir artış sağladığı ortaya çıkmaktadır. 1962 yılında Türkiye'nin İsrail'den gerçekleştirdiği ithalat, Tablo 26'da gösterildiği gibidir.

Tablo 26

1962 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat

MALIN CİNSİ	Kg, (Miktar)	Adet	Tutar (Lira)
Madenî yakıtlar, madenî yağlar ve bunların taktirinden elde edilen müstahsallar, bitümenli maddeler: madenî mumlar	18.980 Kg		13.623
Organik olmayan kimyevî müstahsallar; kıymetli madenlerin, radyoaktif elemanların, nadir toprak maddelerinin ve izotopların organik veya organik olmayan bileşikleri	2.105.931 Kg		1.764.946
Organik kimyevî müstahsallar	39.137 Kg		109.398
İspençiyari müstahsallar	531 Kg		84.778
Debagatte ve boyacılıkta kullanılan hülâsalar; tanenler ve müstakları; boyayıcı maddeler, müstahzar boyalar, vernikler ve müstahzar boyayıcı maddeler; macunlar; mürekkepler	17.401 Kg		453.270
Sabunlar, tansiyoaktif organik müstahsallar, yıkama, yağlama müstahzarları, sun'î mumlar, müstahzar mumlar, bakım müstahsalları, fitilli mumlar ve benzerleri, model yapmaya mahsus patlar ve dişçilikte kullanılan mumlar	100.052 Kg		245.156
Barut ve patlayıcı maddeler; piroteknik mamulleri; kibritler; piroforik halitalar; ateş alıcı maddeler	12.757 Kg		943.505
Kimya sanayiinin muhtelif müstahsalları	482.266 Kg		1.205.782
Sun'î plâstik maddeler, selülozun eter ve esterleri, sun'î reçineler ve bu maddelerden mamul eşya	1.102.326 Kg		5.159.133
Tabii, sentetik veya taklit kauçuk; kauçuk eşya	1.597.156 Kg		19.308.078
Mantar ve mantardan mamul eşya	3 Kg		540
Kâğıt ve mukavva; selüloz hamurundan, kâğıttan ve mukavvadan mamuller	1.221.806 Kg		3.021.819
Dokumaya elverişli sentetik ve sun'î devamlı lifler	439.101 Kg		11.540.396
Dokumaya elverişli sentetik ve sun'î devamsız lifler	33.823 Kg		1.280.151
Dokumaya elverişli sair nebatî lifler; kâğıt iplikleri ve kâğıt ipliğinden mensucat	42.883 Kg		178.965

³¹⁰Devlet İstatistik Enstitüsü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1962, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarı ile İthalat ve İhracat, s. 12.

Taş, alçı, çimento, amyant, mika benzeri maddelerden mamul eşya	97. 944 Kg	212. 341
Seramik mamulleri	507. 745 Kg	971. 692
Cam ve camdan mamul eşya	1. 210. 214 Kg	2. 076. 986
Bakır	2. 928 Kg	23. 081
Dökme demir, demir ve çelik	1. 363. 482 Kg	2. 292. 380
Alimünyum	907. 797 Kg	6. 858. 556
Adı madenlerden aletler, bıçakçı eşyası, sofa takımları	34. 259 Kg	720. 114
Adı madenlerden çeşitli eşya	11. 917 Kg	255. 000
Kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler: bunların aksamı	300. 106 Kg	4. 948. 219
Elektrik makina ve cihazları ve elektroteknik işlere yarayan eşya; bunların aksamı	187.219 Kg	4. 297. 556
Optik âlet ve cihazlar; fotoğraf, sinema, ölçü, ayar kontrol âlet ve cihazları, tıbbî - cerrahî âlet ve cihazlar	405 Kg	136 750
Fırçalar, süpürgeler, ponponlar, kalbur ve elekler	1. 382 Kg	45. 000
Motorlu kara nakil vasıtaları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara nakil vasıtaları	489. 329 Kg 456 Adet	7. 760. 656
Musikî âletleri; televizyonda manyetik usulle hayal ve ses kaydeden ve seri halinde çoğaltan cihazlar; bunların aksam ve teferruatı	8. 274 Kg 781 Adet	259. 031
Saatçi eşyası	5. 450 Adet	146. 509
Çeşitli eşya	14. 751 Kg	744. 819

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1962, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarı ile İthalât ve İhracat, s. 118-122.

3.3.2.13.2 İhracat

1961 yılında 3.120.658.771 lira olarak kaydedilen genel ihracat rakamının 1962 yılında küçük bir artışla 3.430.777.175 liraya yükseldiği fark edilmektedir.³¹¹ İsrail'in genel ihracat yapısı içerisindeki oranı ise bir önceki yıla nispetle düşerek, 48.500.712 liraya³¹² gerilemiştir. 79.008.986 lira olarak gerçekleşen ithalat karşısında, ihracatın 48.500.712 lira olması, dış ticaret dengesinin yeniden İsrail lehine döndüğünü göstermektedir. İsrail'in kurulmasından sonra, hızla kurumsallaşma çalışmalarını neticelendirmesi nedeniyle, 1960'lar itibarıyla İsrail'in ihracatı ithalatından fazla vermeye başlamış ve bu sebeple artık Türkiye, İsrail'in ilk yıllarında olduğu gibi önemli gıda tedarikçisi ülke olma sıfatını, kaybetmeye başlamıştır. 1962 yılında, Türkiye'den İsrail'e gerçekleşen ihracat, Tablo 27'de gösterildiği gibidir.

³¹¹DİE, 1962 Dış Ticaret İstatistiği, s. 27.

³¹²DİE, 1962 Dış Ticaret İstatistiği, s. 22.

Tablo 27

1962 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat

MALIN CİNSİ	(Miktar)	Tutar (Lira)
Bahıklar, kabuklu hayvanlar ve naimeler	209 .185 Kg	1. 341. 008
Tarifenin başka yerlerinde zikri geçmeyen veya bulunmayan hayvani menşeli sair müstahsallar	459. 604 Kg	121. 867
Sebzeler ve yenilen kökler, yumrular ve nebatlar	3. 999. 708 Kg	4. 367. 266
Yenilen meyveler, kavunun ve turunçgillerin kabukları	1. 191. 147 Kg	2. 603. 620
Kahve, çay, Paraguay çayı (Maté) ve baharat	8. 000 Kg	20. 374
Boyacılıkta veya debagatta kullanılmaya elverişli nebatî, iptidaî maddeler; zamklar, reçineler ve sair nebatî usare ve hülâsalar	138 Kg	1. 440
Örölmeye ve yontulmaya elverişli nebatî maddeler; tarifenin başka yerlerinde zikri geçmeyen veya bulunmayan nebatî menşeli sair müstahsallar	14. 963 Kg	29. 835
Şeker ve şeker mamulleri	34. 999. 950 Kg	18. 427. 472
Gıda sanayinin bakiye ve döküntüleri; hayvanlar için hazırlanmış gıdalar	2. 894. 490 Kg	1. 323. 382
Tütün	256. 056 Kg	2. 814. 962
Tuz; kükürt; topraklar ve taşlar; alçı, kireç ve çimentolar	67. 351 Kg	10. 082
Maden cevherleri, cüruf ve küller	8. 507. 400 Kg	1. 891. 574
Debagatte ve boyacılıkta kullanılan hülâsalar; tanenler ve müstakları; boyayıcı maddeler; müstahzar boyalar, vernikler ve müstahzar boyayıcı maddeler; macunlar; mürekkepler	32. 000 Kg	58. 950
Fotoğraf ve sinemacılıkta kullanılan malzeme	442 Kg	161. 845
Deriler ve köseleler	365. 818 Kg	1. 976. 694
Kitaplar, gazeteler, resimler ve baskı sanayiinin diğer mamulleri; el ve makina yazısı metinler, plânlar	4. 290 Kg	69. 500
Pamuk	2. 285. 333 Kg	12. 430. 205
Halı ve kilimler ve duvar kaplamada kullanılan örtüler, kadifeler, pelüşler, bukleli ve halkalı mensucat; kordelâlar; şeritçi ve kaytancı eşyası; tüller ve fileler; dantelâlar ve gipürler; işlemler	259 Kg	23. 978
Vatka ve keçeler; sicim, ip, halat ve ipçi ve urgancı eşyası; hususî mensucat, emdirilmiş veya sıvanmış mensucat; dokumaya elverişli maddelerden teknik eşya	410 Kg	3. 600
Dökme demir, demir ve çelik	2. 700 Kg	10. 500
Ağaç ve ağaçtan mamul eşya; odun kömürü	6. 000 Kg 30 m3	60. 569
Deniz, nehir ve göl nakil vasıtaları	3 Adet	9. 000
Canlı Hayvanlar	3. 026 Baş	737. 949
Adî madenlerden âletler, bıçakçı eşyası ve sofrâ takımları	138 Kg	5. 040

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1962, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarı ile İthalât ve İhracat, s. 244-245.

3.3.2.14 1963 Yılı İthalat ve İhracat

3.3.2.14.1 İthalat

1963 yılında 2.903.269.250 liralık açık veren Türkiye'nin 1962 yılında, 5.599.801.530 lira olarak gerçekleşen ithalat rakamlarının 1963 yılında, 6.216.050.659 liraya yükseldiği görülmektedir.³¹³ İsrail'in genel ithalat oranı içerisindeki konumu değerlendirildiğinde, bir önceki yıla nazaran ithalatın çok küçük bir oranda arttığı görülmektedir. 1963 yılında İsrail'den ithalat 79.291.358 lira³¹⁴ olarak

³¹³Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1963-1964, Seri 1: Özel Ticaret Madde ve Memleketler itibarıyla ithalat ve ihracat, s. 18.

³¹⁴Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1963, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarıyla İthalât ve İhracat, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1965, s. 12.

gerçekleşmiştir. İsrail'in Türkiye'ye kimyevi unsurlar, optik ve teknik aletler, makine ve aksamı, elektrik ve elektronik dışında bazı farklı eşya ve ürün satmaya başladığı görülmektedir. Tablo 28'de görüldüğü üzere İsrail'den ithalatta en çok dikkat çeken kalemler, geçmiş yıllarda Türkiye'nin İsrail'e sattığı canlı hayvan, gübre, kahve, çay gibi ürünlerdir.

Tablo 28

1963 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat

MALIN CİNSİ	(Miktar)	Tutar (Lira)
Kahve, çay, Paraguay çayı (Maté) ve baharat	45. 480 Kg	276.646
Boyacılıkta veya debagatta kullanılmaya elverişli nebatî, iptidaî maddeler; zamklar, reçineler ve sair nebatî usare ve hülâsalar	500 Kg	6.784
Tuz; kükürt; topraklar ve taşlar; alçı, kireç ve çimentolar	121. 000 Kg	13.134
Madenî yakıtlar, madenî yağlar ve bunların taktirinden elde edilen müstahsallar, bitümenli maddeler; madenî mumlar	182. 398 Kg	207.943
Organik olmayan kimyevî müstahsallar; kıymetli madenlerin, radyo aktif elemanların, nadir toprak madenlerinin ve izotopların organik veya organik olmayan bileşikleri	1. 340. 551 Kg	1.172.354
Gübreler	2. 700. 000 Kg	1.562.174
Organik olmayan kimyevî müstahsallar; kıymetli madenlerin, radyo aktif elemanların, nadir toprak madenlerinin ve Organik kimyevî müstahsallar	41. 302 Kg	136.588
Organik olmayan kimyevî müstahsallar; kıymetli madenlerin, radyo aktif elemanların, nadir toprak madenlerinin ve İspençiyari müstahsallar	111 Kg	18. 090
Debagatte ve boyacılıkta kullanılan hülâsalar; tanenler ve müstakları; boyayıcı maddeler; müstahzar boyalar, vernikler ve müstahzar boyayıcı maddeler; macunlar; mürekkepler	247. 278 Kg	2.138.561
Uçan yağlar ve rezinoitler; itriyatçılık veya tuvalet müstahzarları ve kozmetikler	41. 093 Kg	1.153.348
Sabunlar, tansiyoaktif organik müstahsallar, yıkama, müstahzarları, yağlama müstahzarları, sun'î mumlar, müstahzar mumlar, bakım müstahsalları, fitilli mumlar ve benzerleri, model yapmaya mahsus patlar ve dişçilikte kullanılan mumlar	67. 596 Kg	193. 586
Albuminoid maddeler ve yapıştırıcılar	1. 904 Kg	28. 365
Kimya sanayiinin muhtelif müstahsalları	446. 421 Kg	1. 424. 604
Sun'î plâstik maddeler, selülozun eter ve esterleri, sun'î reçineler ve bu maddelerden mamul eşya	1.589.592 Kg	6. 419. 291
Tabîî, sentetik veya taklit kauçuk; kauçuk eşya	1.268.868 Kg	15. 626. 732
Ağaç ve ağaçtan mamûl eşya; odun kömürü	13. 925 Kg	44. 223
Mantar ve mantardan mamûl eşya	20 Kg	370
Kâğıt ve mukavva; selüloz hamurundan, kâğıttan ve mukavvadan mamuller	1 008 091 Kg	2 729 550
Dokumaya elverişli sentetik ve sun'î devamlı lifler	522. 870 Kg	15. 255. 355
Dokumaya elverişli sentetik ve sun'î devamsız lifler	156. 378 Kg	4. 788. 673
Dokumaya elverişli sair nebatî lifler; kâğıt iplikleri ve kâğıt ipliğinden mensucat	80. 997 Kg	373. 310
Halı ve kilimler ve duvar kaplamada kullanılan örtüler, kadifeler, pelüşler, bukleli ve halkalı mensucat; kordelâlar; şeritçi ve kaytancı eşyası; tüller ve fileler; dantelâlar ve gipürler; işlemler	4. 991 Kg	105.321
Mensucattan mamûl diğer hazır eşya	525 Kg	63. 259
Taş, alçı, çimento, amyant, mika ve benzeri maddelerden mamûl eşya	466. 850 Kg	919. 362
Seramik mamulleri	328. 217 Kg	707. 294
Cam ve camdan mamûl eşya	240. 115 Kg	758. 380
Dökme demir, demir ve çelik	2.366.421 Kg	4. 716. 761

Bakır	82 Kg	6.455
Alüminyum	688.542 Kg	5.431.169
Adi madenlerden aletler, bıçakçı eşyası ve sofrta takımları	7.160 Kg	252.387
Adi madenlerden çeşitli eşya	5.586 Kg	144.105
Kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler: bunların aksamı	333.759 Kg	3.859.889
Elektrik makina ve cihazları ve elektroteknik işlere yarayan eşya; bunların aksamı	133.249 Kg	4.834.429
Motorlu kara nakil vasıtaları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara nakil vasıtaları	113.183 Kg	1.930.693
Optik âlet ve cihazlar; fotoğraf, sinema, ölçü, ayar kontrol âlet ve cihazları, tıbbî - cerrahî âlet ve cihazlar	3.597 Kg	295.439
Musikî âletleri; televizyonda manyetik usulle hayal ve ses kaydeden ve seri halinde çoğaltan cihazlar; bunların aksam ve teferruatı	2.551 Kg	252.585
Canlı Hayvanlar	6.000 Baş	16.280
Saatçi eşyası	36.179 Adet	528.462
Çeşitli eşya	17.882 Kg	899.407

Kaynak: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1963, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarı ile İthalât ve İhracat, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1965, s. 115-119.

3.3.2.14.2 İhracat

1963 yılında gerçekleşen ihracat rakamları değerlendirildiğinde Türkiye'nin bir önceki yıla nispetle ihracatının azaldığı görülmektedir. Türkiye'den 1963 yılında 3.312.781.409 lira tutarında ürün ihracat edilmiştir.³¹⁵ İsrail'den gerçekleştirilen ihracat ise bu dönemde; 54.582.326 lira olarak gerçekleşmiştir.³¹⁶

Türkiye-İsrail arasındaki dış ticaret, 1963 yılında İsrail'in lehinedir. İsrail'in sanayileşme ve tarımda kalkınma hamlelerini tamamlaması; buna karşın Türkiye'nin aynı dönemde tarım ve sanayi hamlelerinde istediği oranları yakalayamaması, İsrail'le Türkiye arasındaki makasın açılmasına neden olmuş ve bunun neticesinde Türkiye-İsrail dış ticareti, İsrail'in lehine dönmüştür.

1963 yılında Türkiye'den İsrail'e gerçekleşen ihracat, Tablo 29'da gösterildiği gibidir.

³¹⁵ DİE, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1963-1964, Seri 1: Özel Ticaret, s. 18.

³¹⁶ DİE, 1963 Dış Ticaret İstatistiği, s. 22.

Tablo 29

1963 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat

MALIN CİNSİ	Kg, Adet, m3 (Miktar)	Tutar (Lira)
Bahklar, kabuklu hayvanlar ve naimeler	136. 315 Kg	1. 331. 348
Tarifenin başka yerlerinde zikri geçmeyen veya bulunmayan hayvani menşeli sair müstahsallar	391. 463 Kg	102. 205
Canlı nebatlar ve çiçekçilik müstahsalları	7. 714 Kg	57. 375
Sebzeler ve yenilen kökler, yumrular ve nebatlar	1.427. 467 Kg	2. 012. 523
Yenilen meyvalar, kavunun ve turuncgillerin kabukları	535. 234 Kg	2. 487. 568
Hububat	37. 700. 000 Kg	15. 286. 803
Yağlı tohum ve meyvalar, muhtelif tane, tohum ve meyvalar; sanayide ve tababette kullanılan nebatlar; saman ve hayvan yemleri	22. 660 Kg	64. 181
Boyacılıkta veya debagatta kullanılmaya elverişli nebatî, iptidaî maddeler; zamklar, reçineler ve sair nebatî usare ve hülâsalar	500 Kg	3. 015
Örölmeye ve yontulmaya elverişli nebatî maddeler; tarifenin başka yerlerinde zikri geçmeyen veya bulunmayan nebatî menşeli sair müstahsallar	15. 959 Kg	45. 027
Gıda sanayiinin bakiye ve döküntüleri; hayvanlar için hazırlanmış gıdalar	8. 841. 001 Kg	4. 065. 876
Tütün	456. 372 Kg	6. 471. 068
Tuz; kükürt; topraklar ve taşlar; alçı, kireç ve çimentolar	19. 958 Kg	7. 155
Organik olmayan kimyevî müstahsallar; kıymetli madenlerin, radyo aktif elemanların, nadir toprak madenlerinin ve izotopların organik veya organik olmayan bileşikleri	5. 000 Kg	199. 665
Debagatte ve boyacılıkta kullanılan hülâsalar; tanenler ve müstakları; boyayıcı maddeler, müstahzar boyalar, vernikler ve müstahzar boyayıcı maddeler; macunlar; mürekkepler	22. 500 Kg	38. 412
Fotoğraf ve sinemacılıkta kullanılan malzeme	776 Kg	247. 004
Kimya sanayiinin muhtelif müstahsalları	1. 939 Kg	4. 153
Deriler ve köseleler	381. 055 Kg	2. 519. 668
Kitaplar, gazeteler, resimler ve baskı sanayiinin diğer mamulleri; el ve makina yazısı metinler, plânlar	24 Kg	750
Yün, kıl ve at kılı	484. 069 Kg	5. 884. 426
Pamuk	2. 544. 272 Kg	13. 140. 358
Canlı Hayvanlar	1. 983 Adet	352. 223
Ağaç ve ağaçtan mamul eşya; odun kömürü	479 m3	243. 229
Halı ve kilimler ve duvar kaplamada kullanılan örtüler, kadifeler, pelüşler, bukleli ve halkalı mensucat; kordelâlar; şeritçi ve kaytancı eşyası; tüller ve fileler; dantelâlar ve gipürler; işlemeler	9 Kg	1. 044
Mensucattan mamul diğer hazır eşya	547 Kg	17. 250

Kaynak: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1963, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarı ile İthalât ve İhracat, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1965, s. 220-222.

3.3.2.15 1964 Yılı İthalat ve İhracat

3.3.2.15.1 İthalat

1964 yılında 'Diğer Anlaşmalı Memleketler' içerisine dâhil edilen İsrail'le gerçekleştirilen ticaret; Brezilya, Endonezya, İran, Mısır, Tunus, Yugoslavya gibi

ülkelerin yer aldığı bir kategoride tahlil edilmiştir. Türkiye'nin ithalatının altı milyar lira seviyesinden dört milyar seviyesine gerilediği görülmektedir. 1964 yılında Türkiye'nin ithalatı 4.878.040.542 liradır.³¹⁷ Aynı yıl içerisinde İsrail'den yapılan ithalata bakıldığında İsrail'den yapılan ithalatın bir önceki yıla nazaran, yaklaşık otuz milyon civarında bir düşüş yaşadığı ve İsrail'le toplam ithalatın 51.037.398 lira³¹⁸ olarak gerçekleştiği görülür. Tablo 30'da görüldüğü üzere, İsrail'den ithal edilen ürünlerin 1960'lı yıllar itibariyle artık sanayi mamulü ürünler olduğu, buna karşın Türkiye'nin İsrail'e ihraç ettiği ürünlerin büyük bir kısmının ise iptidai ürünler ile gıda mamulâtı olduğu görülür.

Tablo 30

1964 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat

MALIN CİNSİ	Kg, Adet, Baş, m3 (Miktar)	Tutar (Lira)
Organik kimyevî müstahsallar	65. 404 Kg	338. 065
Tuz; kükürt; topraklar ve taşlar; alçı, kireç ve çimentolar	510. 000 Kg	45. 750
Madenî yakıtlar, madenî yağlar ve bunların taktirinden elde edilen müstahsallar. bitümenli maddeler: madenî mumlar	174. 207 Kg	177. 257
Organik olmayan kimyevî müstahsallar; kıymetli madenlerin, radyo aktif elemanların, nadir toprak madenlerinin ve izotopların organik veya organik olmayan bileşikleri	147. 517 Kg	418. 387
Boyacılıkla veya debagatta kullanılmaya elverişli nebatî, iptidai maddeler; zamklar, reçineler ve sair nebatî usare ve hülâsalar	3. 404 Kg	53. 394
Debagatte ve boyacılıkta kullanılan hülâsalar, tanenler ve müştakları; boyayıcı maddeler, müstahzar boyalar, vernikler ve müstahzar boyayıcı maddeler; macunlar; mürekkepler	216. 086 Kg	1. 917. 128
Uçan yağlar ve rezinoidler; itriyatçılık veya tuvalet müstahzarları ve kozmetikler	114. 465 Kg	1. 630. 701
Sabunlar, tansiyooaktif organik müstahsallar, yıkama müstahzarları, yağlama müstahzarları, sun'î mumlar, müstahzar mumlar, bakımmüstahsalları, fitilli mumlar ve benzerleri, model yapmaya mahsus patlar ve dişçilikte kullanılan mumlar	17. 125 Kg	88. 343
Barut ve patlayıcı maddeler; piroteknik mamulleri; kibritler; piroforik halitalar; ateş alıcı maddeler	2 Kg	48
Kimya sanayiinin muhtelif müstahsalları	390. 651 Kg	1. 606. 476
Sun'î plâstik maddeler, sellülozun eter ve esterleri, sun'î reçineler ve bu maddelerden mamul eşya	2. 559. 466 Kg	9. 389. 428
Tabîî, sentetik veya taklit kauçuk; kauçuk eşya	368. 202 Kg	3. 988. 066
Deri eşya; saraciye eşyası, eyer vs koşum takımları, seyahat eşyası ve kap, kılıf, mahfaza teşkil eden benzeri eşya; bağırsaktan mamul eşya	20 Kg	602
Kâğıt ve mukavva; selüloz hamurundan, kâğıttan ve mukavvadanmamuller	464. 254 Kg	1. 460. 954
Ağaç ve ağaçtan mamul eşya; odun kömürü	6. 722 Kg	20. 481
Kitaplar, gazeteler, resimler ve baskı sanayiinin diğer mamulleri;	83 Kg	931

³¹⁷ Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1964, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarilethalât ve İhracat, s. 17.

³¹⁸ DİE, 1964 Dış Ticaret İstatistiği, s. 13.

el ve makin a yazısı metinler, plânlar		
Dokumaya elverişli sentetik ve sun'î devamlı lifler	246. 735 Kg	6. 130. 102
Yün, kıl ve at kılı	5 Kg	834
Keten ve rami	2 Kg	80
Dokumaya elverişli sentetik ve sun'î devamsız lifler	219. 174 Kg	4. 461. 978
Mensucattan giyim eşyası ve teferruatı	5 Kg	480
Mensucattan mamul diğer hazır eşya	2 Kg	28
Tas, alçı, çimento, amyant, mika benzeri maddelerden mamul eşya	540. 187 Kg	1. 548. 111
Seramik mamulleri	3. 960 Kg	7. 257
Cam ve camdan mamûl eşya	329. 140 Kg	1. 100. 485
Dökme demir, demir ve çelik	1. 972. 599 Kg	3. 597. 338
Bakır	16 Kg	261
Alüminyum	137. 257 Kg	1. 657. 638
Çinko	20. 321 Kg	94. 432
Adî madenlerden aletler, bıçakçı eşyası ve sofrta takımları	15. 301 Kg	362. 669
Adî madenlerden çeşitli eşya	4. 433 Kg	109. 671
Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve âletler; bunların aksamı	302. 169 Kg	6. 428. 211
Elektrik makine ve cihazları ve elektroteknik işlere yarayan eşya; bunların aksamı	104. 311 Kg	3. 233. 251
Motorlu kara nakil vasıtaları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara nakil vasıtaları	12. 262 Kg	232. 906
Optik âlet ve cihazlar; fotoğraf, sinema, ölçü, ayar kontrol âlet ve cihazları, tıbbî - cerrahî âlet ve cihazlar	951 Kg	89. 585
Saatçi eşyası	19. 660 Kg	222. 318
Canlı Hayvanlar	5. 500 Baş	19. 615
Başlıklar ve aksamı	2 Adet	20
Deniz, nehir ve göl nakil vasıtaları	1 Adet	15. 205
Çeşitli eşya	13. 883 Kg 80 Adet	401. 399
Musikî âletleri; televizyonda manyetik usulle hayal ve ses kaydeden ve seri halinde çoğaltan cihazlar; bunların aksam ve teferruatı	3. 040 Kg	187. 138
Oyuncaklar, oyun ve spor levazımatı	21 Kg	375

Kaynak: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1964, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarı ile İthalât ve İhracat, s. 122-126.

3.3.2.15.2 İhracat

1964 yılında Türkiye'nin gerçekleştirdiği toplam İhracat baktığımızda ihracatın 3.312.781.409 lira olarak gerçekleştiği ve 1963 yılından çok fazla farklılık arz etmediği görülür.³¹⁹ İsrail'le bu yıl gerçekleştirilen ihracat oranı ise; 79.383.003 lira³²⁰ olarak kaydedilmiştir. Türkiye'nin ihracatının bir önceki yıl (54.582.326 lira) gerçekleşen rakamın oldukça üstünde gerçekleştiği görülmektedir. Türkiye-İsrail arasındaki dış ticaret dengesinin 1964 yılı için küçük bir oranla da olsa tekrar, Türkiye'nin lehine döndüğü görülmektedir. İsrail'e gerçekleştirilen ihracat, Tablo 31'de gösterildiği gibidir.

³¹⁹DİE, 1964 Dış Ticaret İstatistiği, s. 26.

³²⁰DİE, 1964 Dış Ticaret İstatistiği, s. 22.

Tablo 31

1964 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat

MALIN CİNSİ	Kg, Baş, m3 (Miktar)	Tutar (Lira)
Balıklar, kabuklu hayvanlar ve naimeler	138. 691Kg	1. 527. 299
Tarifenin başka yerlerinde zikri geçmeyen veya bulunmayan hayvani menşeli sair müstahsallar	120. 000 Kg	28. 431
Tarifenin başka yerlerinde zikri geçmeyen veya bulunmayan Canlı nebatlar ve çiçekçilik müstahsalları	3. 470 Kg	23. 116
Sebzeler ve yenilen kökler, yumruları ve nebatlar	2. 701. 496 Kg	2. 694. 292
Yenilen meyveler, kavunun ve turunçgillerin kabukları	542. 051 Kg	1. 888. 201
Hububat	26. 276. 604 Kg	15. 919. 643
Yağlı tohum ve meyvalar, muhtelif tane, tohum ve meyvalar; sanayide ve tababette kullanılan nebatlar; saman ve hayvan yemleri	145. 750 Kg	228. 676
Örölmeye ve yontulmaya elverişli nebatî maddeler; tarifenin başka yerlerinde zikri geçmeyen veya bulunmayan nebatî menseli sair müstahsallar	3. 500 Kg	15. 930
Hayvani ve nebatî yağlar (Kati veya mayi); bunlarmtahallülünden meydana gelen müstahsallar; hazırlanmış yenilir kati yağlar; hayvani veya nebat i menşeli mumlar	199. 900 Kg	1. 018. 562
Şeker ve şeker mamulleri	17. 324. 100 Kg	23. 576. 979
Meşrubat, alkollü içkiler ve sirkeler	2. 100 Kg	13. 518
Gıda sanayiinin bakiye ve döküntüleri; hayvanlar için hazırlanmış gıdalar	4. 495. 414 Kg	2. 619. 562
Tütün	261. 300 Kg	43. 550
Organik kimyevî müstahsallar	8. 482 Kg	16. 155
Fotoğraf ve sinemacılıkta kullanılan malzeme	325 Kg	56. 268
Deriler ve köseleler	287. 993 Kg	1. 893. 586
Debagatte ve boyacılıkta kullanılan hülâsalar; tanenler ve müştakları; boyayıcı maddeler; müstahzar boyalar, vernikler ve müstahzar boyayıcı maddeler; macunlar; mürekkepler	70. 000 Kg	114. 120
Kıtaplar, gazeteler, resimler ve baskı sanayiinin diğer mamulleri; el ve makina yazısı metinler, plânlar	600 Kg	11. 250
İpek, şap, burret	72. 032 Kg	1. 767. 870
Yün, kıl ve at kılı	114. 796 Kg	1. 012. 552
Halı ve kilimler ve duvar kaplamada kullanılan örtüler, kadifeler, pelüşler, bukleli ve halkalı mensucat; kordelâlar; şeritçi ve kaytancı eşyası; tüller ve fileler; dantelâlar ve gîpürler; işlemler	1. 058 Kg	102. 893
Pamuk	2. 856. 830 Kg	15. 159. 474
Canlı Hayvanlar	766 Baş	581. 212
Ağaç ve ağaçtan mamul eşya; odun kömürü	277 m3	166. 735
Adi madenlerden aletler, bıçakçı eşyası ve sofrâ takımları	130 Kg	5. 040

Kaynak: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1964, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketter ve Maddeler itibarı ile İthalât ve İhracat, s. 240-242.

3.3.2.16 1965 Yılı İthalat ve İhracat

3.3.2.16.1 İthalat

Türkiye'nin 1965 yılında ithalatı 4.878.040.542 liradan, 5.193.332.035 liraya çıkmıştır. 1965 yılında Türkiye'nin toplam ithalatı, 5.193.332.035 lira olarak kaydedilmiştir.³²¹ İsrail'den 1965 yılında gerçekleşen ithalat, 58.838.191 lira olarak kaydedilmiştir.³²² 1965 yılında Türkiye'de ekonomik ve demografik gelişmelere bağlı olarak ithal edilen ürün kalemlerin çeşitlenip arttığı görülmektedir. 1965 yılında İsrail'den Türkiye'ye gerçekleşen ithalat, Tablo 32'de gösterildiği gibidir.

Tablo 32

1965 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat

MALIN CİNSİ	(Miktar)	Tutar (Lira)
Yağlı tohum ve meyveler, muhtelif tane, tohum ve meyveler; sanayide ve tababette kullanılan nebatlar; saman ve hayvan yemleri	75 Kg	1. 119
Boyacılıkta veya debagatta kullanılmaya elverişli nebatî, iptidai maddeler; zamklar, reçineler ve sair nebatî usare ve hülâsalar	3. 615 Kg	77. 606
Hayvanî ve nebatî yağlar (Kati veya mayi); bunların tahallülünden meydana gelen müstahsallar; hazırlanmış yenilir katı yağlar; hayvanî veya nebatî menşeli mumlar	57. 743 Kg	359. 683
Kakao ve müstahzarları	15. 240 Kg	92. 469
Meşrubat, alkollü içkiler ve sirkeler	73 Kg	1. 180
Gıda sanayiinin bakiye ve döküntüleri; hayvanlar için hazırlanmış gıdalar	12. 000 Kg	34. 867
Tuz; kükürt; topraklar ve taşlar; alçı, kireç ve çimentolar	74. 806. 515 Kg	8.662. 973
Madenî yakıtlar, madeni yağlar ve bunların taktirinden elde edilen müstahsallar, bitümenli maddeler; madeni mumlar	352. 978 Kg	313. 784
Organik olmayan kimyevî müstahsallar; kıymetli madenlerin, radyo aktif elemanların, nadir toprak madenlerinin ve izotopların organik veya organik olmayan bileşikleri	5. 142. 666 Kg	1.500. 177
Organik kimyevî müstahsallar	96. 792 Kg	537. 833
Gübreler	4. 400. 000 Kg	2.678. 596
Debagatte ve boyacılıkta kullanılan hülâsalar; tanenler ve müstahzarları; boyayıcı maddeler; müstahzar boyalar, vernikler ve müstahzar boyayıcı maddeler; macunlar; mürekkepler	251. 279 Kg	2.072. 328
Uçan yağlar ve rezinoitler; itriyatçılık veya tuvalet müstahzarları ve kozmetikler	112 382 Kg	1.608. 929
Kimya sanayiinin muhtelif müstahsalları	564. 849 Kg	1.747. 944
Sun'î plâstik maddeler, selülozun eter ve esterleri, sun'ireçineler ve bu maddelerden mamul eşya	1. 246. 471 Kg	4.532. 007
Sabunlar, tansiyoaktif organik müstahsallar, yıkama, müstahsalları, yağlama müstahzarları, sun'î mumlar, müstahzar mumlar, bakım müstahsalları, fitilli mumlar ve benzerleri, model yapmaya mahsus paflar ve dışılıkta kullanılan mumlar	69. 217 Kg	245. 638
Tabii, sentetik veya taklit kauçuk; kauçuk eşya	51. 459 Kg	547. 574
Kâğıt ve mukavva; sellüloz hamurundan Kâğıttan ve mukavvadan mamuller	156. 263 Kg	577. 443
Kitaplar, gazeteler, resimler ve baskı sanayiinin diğer mamulleri; el ve makina yazısı metinler, plânlar	96 Kg	9. 015
Canlı hayvanlar	3. 350 Baş	18. 250
Saatçi eşyası	4. 800 Adet	56. 222
Dokumaya elverişli sentetik ve sun'î devamlı lifler	701. 526 Kg	8.456. 170
Halı ve kilimler ve duvar kaplamada kullanılan örtüler, kadifeler, pelüşler, bukledi ve halkalı mensucat; kordelâlar; şeritçi ve kaytancı eşyası; tüller ve fileler; dantelâlar ve gipürler; işlemler	545 Kg	36. 320

³²¹Devlet İstatistik Enstitüsü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1965, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketer ve Maddeler İtibarilethalat ve İhracat, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1968, s. 19.

³²²DİE, 1965 DışTicaretİstatistiği, s. 15.

Taş, alçı, çimento, amiyant mika ve benzeri maddelerden mamul eşya	21. 785 Kg	221. 628
Seramik mamulleri	6. 741 Kg	7. 083
Cam ve camdan mamûl eşya	130. 806 Kg	510. 675
İnciler, kıymetli taşlar ve benzerleri, kıymetli madenler, kıymetli madenlerle kaplama madenler ve bu madenlerden mamûl eşya, taklit mücevherci eşyası	28 Kg	2. 499
Dökme demir, demir ve çelik	1. 604. 394 Kg	3.603. 871
Bakır	1 Kg	245
Alüminyum	351. 403 Kg	3.587. 213
Âdi madenlerden çeşitli eşya	5.291 Kg	143. 427
Âdi madenlerden âletler, bıçakçı eşyası ve sofrta takımları	40. 307 Kg	655. 374
Kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve âletler; bunların aksamı	175. 839 Kg	3.404. 270
Elektrik makina ve cihazları ve elektroteknik işlere yarayan eşya; bunların aksamı	84. 676 Kg	4.128. 245
Motorlu kara nakil vasıtaları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara nakil vasıtaları	1. 761 Kg	41. 259
Optik âlet ve cihazlar; fotoğraf, sinema, ölçü, ayar kontrol âlet ve cihazları, tıbbî - cerrahî âlet ve cihazlar	6. 216 Kg	223. 233
Musikî âletleri; televizyonda manyetik usulle hayâl ve ses kaydeden ve seri halinde çoğaltan cihazlar; bunların aksam ve teferruatı	3. 669 Kg	284. 357
Fırçalar, süpürgeler, pomponlar, kalbur ve elekler	12 Kg	360
Çeşitli eşya	8. 410 Kg	237. 561

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1965, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarı ile İthalât ve İhracat, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1968, s. 121-126.

3.3.2.16.2 İhracat

1965 yılında 4.173.642.857 lira olarak gerçekleşen Türkiye'nin ihracatı, bir önceki yıla nispetle yaklaşık bir milyar lira oranında artış göstermiştir. Türkiye'nin genel ihracatı içerisinde, İsrail'e yapılan ihracat değerlendirildiğinde; ihracatın bir önceki yıla oranla beş milyon değerinde bir azalma yaşadığı gözlenmiştir. 1965 yılında İsrail'le yapılan ihracatın değeri 74.279.092 lira³²³ olarak kaydedilmiştir. İsrail'e yapılan ihracatta meydana gelen değer düşüşüne; İsrail'in artık ihtiyacı olan pek çok ürünü iç üretim ile temin etmesi ve İsrail pazarının Afrika gibi farklı alanlara açılması, sebebiyet vermiştir.

Bu dönemde -1963 yılı sonrasında- ABD ile Kıbrıs konusunda yaşanan gerginliğin İsrail'le yapılan ticarete menfi etkisi de sayılması gereken bir başka unsurdur. Zira Türkiye, Kıbrıs konusunda ABD'den gerekli desteği sağlayamayınca, Üçüncü Dünya Ülkelerinin, Arap ve Müslüman Devletlerin desteğini almak için İsrail'e karşı, Filistin Davasına destek olmuş, hatta ticari rotasını da Arap ülkelerine çevirmiştir.

1965 yılında Türkiye'den İsrail'e gerçekleşen ihracat, Tablo 33'de gösterildiği gibidir.

³²³DİE, 1965 Dış Ticaret İstatistiği, s. 24.

Tablo 33

1965 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat

MALIN CİNSİ	(Miktar)	Tutar (Lira)
Balıklar, kabuklu hayvanlar ve naimler	420.207 Kg	2.391.561
Tarifiinin başka yerlerinde zikri geçmeyen veya bulunmayan hayvani menşeli sair müstahsallar	98.427 Kg	29.700
Canlı nebatlar ve çiçekçilik müstahalları	661 Kg	6.795
Sebzeler ve yenilen kökler, yumrular ve nebatlar	2.800.867 Kg	4.452.499
Yenilen meyveler, kavunun ve turuncgillerin kabukları	813.911 Kg	5.361.439
Kahve, çay, Paraguay çayı (Maté) ve baharat	7.885 Kg	54.450
Hububat	5.250.000 Kg	2.114.437
Yağlı tohum ve meyvalar, muhtelif tane, tohum ve meyvalar; sanayide ve tabagette kullanan nebatlar; saman ve hayvan yemleri	106.000 Kg	59.490
Boyacılıkta veya debagatta kullanılmaya elverişli nebatî, iptidai maddeler; zamklar, reçineler ve sair nebatî usare ve hülâsalar	3.000 Kg	13.500
Şeker ve şeker mamulleri	25.864.950 Kg	35.197.024
Meşrubat, alkollü içkiler ve sirkeler	105 Kg	216
Gıda sanayiinin bakiye ve döküntüleri; hayvanlar için hazırlanmış gıdalar	810.070 Kg	797.002
Örölmeye ve yontulmaya elverişli nebatî maddeler; tarifenin başka yerlerinde zikri geçmeyen veya bulunmayan nebatî menşeli sair müstahsallar	3.000 Kg	13.500
İspençiyari müstahsallar	25.000 Kg	10.237
Tütün	713.279 Kg	8.669.519
Debagatte ve boyacılıkta kullanılan hülâsalar; tanenler ve müstakları; boyayıcı maddeler; müstahzar boyalar, vernikler ve müstahzar boyayıcı maddeler; macunlar; mürekkepler	101.500 Kg	160.320
Fotoğraf ve sinemacılıkta kullanılan malzeme	290 Kg	81.298
Kimya sanayiinin muhtelif müstahsalları	5.810 Kg	11.610
Deriler ve köseleler	228.849 Kg	1.780.457
Deri eşya; saracıye eşyası, eyer ve koşum takımları, seyahat eşyası ve kap, kulf, muhafaza teşkil eden benzeri eşya; bağırsaktan mamul eşya	222 Kg	36.247
Pamuk	2.551.143 Kg	12.931.033
Ağaç ve ağaçtan mamul eşya; odun kömürü	65 m3	98.748
Musikî âletleri; televizyonda manyetik usulle hayâl ve ses kaydeden ve seri halinde çoğaltan cihazlar; bunların aksam ve teferruatı	94 Kg	8.010

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1965, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarı ile İthalât ve İhracat, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1968, s. 244-245.

3.3.2.17 1966 Yılı İthalat ve İhracat

3.3.2.17.1 İthalat

1965 yılına artmaya başlayan ithalat 1966 yılında 6.521.884.610 liraya çıkmıştır. 1966 yılındaki toplam ithalatın 6.521.884.610 lira³²⁴ olduğu gözlemlenmiştir. Türkiye'nin cari açık verdiği bu yılda toplam cari açık miktarı iki milyar liradan fazla olmuştur. İsrail'in genel ithalat içerisindeki konumu değerlendirildiğinde, ithalatın 68.440.409 lira olduğu görülmektedir.³²⁵ İsrail'den gerçekleşen ithalatı bir önceki seneye mukayese ettiğimizde, ithalat oranının 1966 yılında, yaklaşık on milyon liradan fazla bir artış gösterdiği ortaya çıkmaktadır. 1966 yılında Türkiye'nin İsrail'den ithalatı

³²⁴Devlet İstatistik Enstitüsü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1966, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarı ile İthalât ve İhracat, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1968, s. 29.

³²⁵DİE, 1966 Dış Ticaret İstatistiği, s. 15.

değerlendirildiğinde ürün kalemlerinde çok fazla bir değişikliğin olmadığı görülmektedir. 1966 yılında İsrail'den Türkiye'ye gerçekleştirilen ithalat, Tablo 34'de gösterildiği gibidir.

Tablo 34

1966 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat

MALIN CİNSİ	Kg (Miktar)	Tutar (Lira)
Kakao ve müstahzarları	10.160	59.020
Gıda sanayiinin bakiye ve döküntüleri; hayvanlar için hazırlanmış gıdalar	83.970	340.994
Tuz; kükürt; topraklar ve taslar; alçı, kireç ve çimentolar	145.555.145	16.655.739
Madenî yakıtlar, madenî yağlar ve bunların taktirinden elde edilen müstahsallar, bitümenli maddeler; madenî mumlar	575.596	453.169
Organik olmayan kimyevî müstahsallar; kıymetli madenlerin, radyo aktif elemanların, nadir toprak madenlerinin ve izotopların organik veya organik olmayan bileşikleri	949.434	1.512.655
Organik kimyevî müstahsallar	180.863	514.384
Gübreler	5	71
Kurşun	94	200
Çeşitli eşya	5.210	115.838
Debagatte ve boyacılıkta kullanılan hülâsalar; tanenler ve müstakları; boyayıcı maddeler; müstahzar boyalar, vernikler ve müstahzar boyayıcı maddeler; macunlar; mürekkepler	22.488	181.240
Uçan yağlar ve rezinoitler; ıtriyaçılık veya tuvalet müstahzarları ve kozmetikler	35.162	643.952
Sabunlar, tansiyoaktif organik müstahsallar, yıkama, müstahsalları, yağlama müstahzarları, sun'î mumlar, müstahzar mumlar, bakım müstahsalları, fitilli mumlar ve benzerleri, model yapmaya mahsus patlar ve dişçilikte kullanılan mumlar	51.850	212.367

Fotoğraf ve sinemacılıkta kullanılan malzeme	369	9.360
Kimya sanayiinin muhtelif müstahsalları	830.750	2.517.759
Sun'î plâstik maddeler, sellülozun eter ve esterleri, sun'î reçineler ve bu maddelerden mamul eşya	2.548.045	10.113.868
Tabii, sentetik veya taklit kauçuk; kauçuk eşya	30.468	335.212
Kâğıt ve mukavva; sellüloz hamurundan, kâğıttan ve mukavvadan mamuller	4.630	86.715
Kâğıt ve mukavva; sellüloz hamurundan, Kitaplar, gazeteler, resimler ve baskı sanayiinin diğer mamulleri; el ve makine yazısı metinler, plânlar	75	2.188
Dokumaya elverişli sentetik ve sun'î devamlı lifler	780.210	7.642.854
Dokumaya elverişli sentetik ve sun'î devamsız lifler	2.561.246	19.692.410
Taş, alçı, çimento, amyant, mika ve benzeri maddelerden mamul eşya	81.299	272.873
Taş, alçı, çimento, amyant, mika ve benzeri Seramik mamulleri	3.582	3.355
Cam ve camdan mamul eşya	7.021	90.201
Dökme demir, demir ve çelik	1.391.304	3.180.867
Alüminyum	155.778	1.224.725
Âdi madenlerden âletler, bıçakçı eşyası ve sofratakları	10.317	153.394
Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve âletler; bunların aksamı	43.043	867.347
Elektrik makina ve cihazları ve elektroteknik işlere yarayan eşya; bunların aksamı	50.195	1.391.059

Optik âlet ve cihazlar; fotoğraf, sinema, ölçü, ayar kontrol âlet ve cihazları, tıbbî - cerrahî âlet ve cihazlar	2.037	107.573
Musikî âletleri; televizyonda manyetik usulle hayâl ve ses kaydeden ve seri halinde çoğaltan cihazlar; bunların aksam ve teferruatı	800	59.020

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1966, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarı ile İthalât ve İhracat, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1968, s. 128-131.

3.3.2.17.2 İhracat

1965 yılında 4.173.642.857 lira olarak gerçekleşen ihracat oranı, 1966 yılına geldiğimizde küçük bir artışa 4.414.570.151 lira seviyesine çıkmıştır.³²⁶ Toplam ihracat içerisinde İsrail'in oranı ise 90.565.801 liradır.³²⁷ Yapılan ihracat bir önceki yıla göre yaklaşık olarak yirmi milyon civarında bir artış göstermiştir.

İsrail-Türkiye arasında 1966 yılında gerçekleşen toplam dış ticaret hacmi değerlendirildiğinde, ticaretin Türkiye lehine olduğu görülmektedir. 1966 ihracat tablosu incelendiğinde Türkiye'nin İsrail'e ihracatında ürün kalemlerinde değişiklik olduğu gözlenmektedir. Türkiye'nin bu dönemde, İsrail'e ihraç ettiği ürünlerde bazı mamul unsurunda bulunduğu görülmektedir.

1965 yılında Türkiye'den İsrail'e gerçekleşen ihracat, Tablo 35'te gösterildiği gibidir.

³²⁶DİE, 1966 Dış Ticaret İstatistiği, s. 28.

³²⁷DİE, 1966 Dış Ticaret İstatistiği, s. 24.

Tablo 35

1966 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat

MALIN CİNSİ	Kg (Miktar)	Tutar (Lira)
Bahklar, kabuklu hayvanlar ve naimeler	484.637	2.521.625
Tarifenin başka yerlerinde zikri geçmeyen veya bulunmayan hayvani menşeli sair müstahsallar	50	27.000
Sebzeler ve yenilen kökler, yumrular ve nebatlar	2.623.987	4.461.546
Yenilen meyveler, kavunun ve turuncgillerin kabukları	3.070.181	25.731.226
Kahve, çay, Paraguay çayı (Maté) ve baharat	3.000	14.850
Yağlı tohum ve meyvalar, muhtelif tane, tohum ve meyvalar; sanayide ve tababette kullanılan nebatlar; saman ve hayvan yemleri	276.140	379.752
Örülme ve yontulmaya elverişli nebatî maddeler; tarifenin başka yerlerinde zikri geçmeyen veya bulunmayan nebatî menşeli sair müstahsallar	1.000	1.260
Et, balık ve kabuklu hayvanlarla naimelerden hazırlanmış yenilecek maddeler	360	3.564
Şeker ve şeker mamulleri	27.975.000	38.056.092
Meşrubat, alkollü içkiler ve sirkeler	8.300	16.200
Gıda sanayiinin bakiye ve döküntüleri: hayvanlar için hazırlanmış gıdalar	2.575.000	1.731.510
Tütün	604.159	6.469.929
Tuz; kükürt; topraklar ve taşlar; alçı, kireç ve çimentolar	89.965	34.018
Debagatte ve boyacılıkta kullanılan hülâsalar; tanenler ve müstakları; boyayıcı maddeler; müstahzar boyalar, vernikler ve müstahzar boyayıcı maddeler; macunlar; mürekkepler	110.000	169.174
Fotoğraf ve sinemacılıkta kullanılan malzeme	334	93.364
Pamuk	1.172.775	6.303.565
Sabunlar, tansiyoaktif organik müstahsallar, yıkama, müstahsalları, yağlama müstahzarları, sun'î mumlar, müstahzar mumlar, bakım müstahsalları, fitilli mumlar ve benzerleri, model yapmaya mahsus patlar ve dişçilikte kullanılan mumlar	450	2.857
Deriler ve köseleler	240.276	2.512.571
Deri eşya; saracıye eşyası, eyer ve koşum takımları, seyahat eşyası ve kap, kılıf, muhafaza teşkil eden benzeri eşya; bağırsaktan mamul eşya	4.997	794.933
Kitaplar, gazeteler, resimler ve baskı sanayiinin diğer mamulleri; el ve makin a yazısı metinler, plânlar	2.171	105.264
Yün, kıl ve at kılı	70.000	1.063.800
Dökme demir, demir ve çelik	200	831
Hazırlanmış kuş tüyleri ve mamulleri, yapma çiçekler, insan saçından mamuller, yelpazeler	100	69.750
Kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve âletler; bunların aksamı	21	1.120

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1966, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketer ve Maddeler itibarı ile İthalât ve İhracat, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1968, s. 250-252.

3.3.2.18 1967 Yılı İthalat ve İhracat

3.3.2.18.1 İthalat

5 Haziran 1967'de başlayan üçüncü Arap-İsrail Savaşı sırasında, Türkiye; BM'de Arap ülkeleriyle birlikte, İsrail'i kınayarak cebri toprak kazanımına karşı olduğunu, açıklamıştır.

Türkiye'nin İsrail aleyhine açıklamasına rağmen, bir önceki yıl 68.440.409 lira olan ithalat oranının 1967 yılında daha da artarak 76.467.392 liraya çıktığı görülmektedir. 1967 yılında İsrail'le yapılan toplam ithalat oranı, 76.467.392 liradır.

İsrail'den ithalatı aylık bazda değerlendirdiğimizde ise Ocak'ta 6. 922 (bin lira), Şubat'ta 6. 635 (bin lira), Mart'ta 5. 125 (bin lira), Nisan'da 8. 402 (bin lira), Mayıs ayında ise 7. 099 (bin lira) olduğu görülür.

1967 Savaşı'nın başladığı Haziran ayından itibaren; İsrail'in Türkiye tarafından siyasi olarak kınamasına rağmen, ekonomik ilişkilerin geride bırakılan altı aylık dönemde olduğu gibi görülmektedir.

Haziran ayında 6. 193 (bin lira), Temmuz'da 4. 472 (bin lira), Ağustos'ta 6. 200 (bin lira), Eylül'de 6. 089 (bin lira), Ekim'de 5. 957 (bin lira), Kasım'da 7. 258 (bin lira), Aralık'ta ise 6. 115³²⁸ (bin lira) olduğu görülmektedir.

Türkiye ile İsrail arasında yaşanan siyasi gerginliğe rağmen, ekonomik bir kırımlık yaşanmadığı görülmektedir.

İsrail, Türkiye'nin 'Kliring Anlaşmalı Memleketler' arasında kabul edilmektedir; ayrıca Tablo 37'de görüldüğü üzere Kuşe, sıvanmış, emdirilmiş, satırları boyanmış (Mermer taklidi, alacalı ve benzerleri) veya matbu kâğıt ve mukavvalar ile Kâğıt ve mukavvadan kutular, torbalar, poşetler, külahlar ve sair ambalajlar fasıllarında Geçici Kabul Suretiyle, 1967 yılında ithalat yapılmıştır.

1967 yılında İsrail'den Türkiye'ye gerçekleştirilen ithalat, Tablo 36'da gösterildiği gibidir.

³²⁸ Devlet İstatistik Enstitüsü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1967-1968, Seri 1: özel Ticaret Madde ve Memleketler itibarıyla ithalat ve ihracat, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1971, s. 40.

Tablo 36

1967 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat

MALIN CİNSİ	(Miktar)	Tutar (Lira)
Gomelâka (Beyazlatılmış olsun olmasın); tabii zamklar, tabii reçineli zamklar, tabii reçineler ve tabii pelesenkler	760 Kg	15. 713
Nebati usare ve hülâsalar; pektin, agar-agar ve nebatlardan çıkarılan sair tabii yapışkan ve kıvam verici maddeler	1. 163 Kg	18. 160
Kakao ve müstahzarları	5. 350 Kg	56. 421
Gıda sanayiinin bakiye ve döküntüleri; hayvanlar için hazırlanmış gıdalar	30. 220 Kg	185. 392
Tuz, kükürt, topraklar ve taşlar alçı, kireç ve çimentolar	77. 430. 039 Kg	9. 356. 674
Madeni yakıtlar, madeni yağlar ve bunların takdirinden elde edilen müstahsallar; bitümenli maddeler, madeni mumlar	1. 154. 403 Kg	1. 401. 704
Organik olmayan kimyevi müstahsallar; kıymetli madenlerin, radyoaktif elementlerin, nadir toprak madenlerinin ve izotopların organik veya organik olmayan bileşikleri	1. 049. 256 Kg	1. 377. 631
Organik kimyevi müstahsallar	236. 735 Kg	841. 359
Gübreler	4. 052 Kg	1. 161
Debagatta ve boyacılıkta kullanılan hülâsalar; tanenler ve müstakları; boyayıcı maddeler, müstahzar boyalar, vernikler ve müstarzar boyayıcı maddeler; macunlar mürekkepler	7. 786 Kg	92. 936
Uçan yağlar ve rezinoitler; itriyatçılık veya tuvalet müstahzarları ve kozmotikler	18. 443 Kg	839. 502
Sabunlar, tansiyoaktif organik müstahsallar, yıkama müstahzarları, yağlama müstahzarları, suni mumlar, müstahzar mumlar, bakım müstahsalları, fitilli mumlar ve benzerleri, model yapmaya mahsus patlar ve dişçilikte kullanılan mumlar	10. 120 Kg	27. 799
Albuminoid maddeler ve yapıştırıcılar	10. 120 Kg	27. 799
Fotoğraf ve sinemacılıkta kullanılan malzeme	2. 132 Kg	64. 662
Kimya sanayiinin muhtelif müstahsalları	855. 493 Kg	2. 591. 384
Suni plâstik maddeler, selülozun eter ve esterleri, suni reçineler ve bu maddelerden mamul eşya	3. 740. 810 Kg	12. 441. 479
Tabii, sentetik veya taklit kauçuk; kauçuk eşya	71. 480 Kg	916. 088
Kâğıt ve mukavva; selüloz hamurundan, kâğıttan ve mukavvadan mamuller	43. 130 Kg	233. 041
Dokumaya elverişli sentetik ve suni devamlı lifler	1. 792. 446 Kg	7. 542. 356
Dokumaya elverişli sentetik ve suni devamsız lifler ile dokumaya elverişli sentetik ve suni devamlı veya devamsız lif döküntüleri	1. 004. 726 Kg	7. 079. 457
Taş, alçı, çimento, amyant, mika ve benzeri maddelerden mamul eşya	8. 483 Kg	91. 696
Cam ve camdan mamul eşya	162. 972 Kg	8. 911. 669
Dökme demir ve çelik	316. 436 Kg	839. 672
Alüminyum	356. 228 Kg	3. 207. 937
Adi madenlerden aletler, bıçakçı eşyası ve sofrta takımları	46. 727 Kg	546. 879
Adi madenlerden çeşitli eşya	1. 304 Kg	18. 174
Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler; bunların aksamı	63 480 Kg	1 311 880
Elektrik makina ve cihazları ve elektroteknik işlere yarayan eşya; bunların aksamı	63. 867 Kg	1. 635. 188
Motorlu kara nakil vasıtaları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara nakil vasıtaları	45 Kg	1. 311
Musiki aletleri; televizyonda manyetik usulle hayal ve ses kaydeden ve seri halinde çoğaltan cihazlar bunların aksam ve teferruatı	3. 876 Kg	250. 274
Saatçi Eşyası	23. 292 Adet	243. 034
Mobilyalar; tabalette, cerrahide kullanılan mobilyalar; yatak takımları ve benzeri eşya	40 Kg	607
Çeşitli eşya	6. 045 Kg	110. 508

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1967-1968, Seri 1: özel Ticaret Madde ve Memleketler itibarıyla ithalat ve ihracat, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1971, s. 13-713.

Tablo 37

1967 yılında İsrail'den Geçici Kabul Suretiyle Gerçekleşen İthalat

MALIN CİNSİ	Kg (Miktar)	Tutar (Lira)
Kuşe, sıvanmış, emdirilmiş, satırları boyanmış (Mermer taklidi, alacalı ve benzerleri) veya matbu kâğıt ve mukavvalar	84. 891	169. 527
Kâğıt ve mukavvadan kutular, torbalar, poşetler, külahlar ve sair ambalajlar	231. 899	569.273

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1967-1968, Seri 1: özel Ticaret Madde ve Memleketler itibariyle ithalat ve ihracat, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1971, s. 88-89.

3.3.2.18.2 İhracat

1967 yılında yaşanan siyasi gerilime rağmen ithalat oranlarında değişiklik gözlenmemişse de ihracat oranlarında meydana gelen değişiklik, hemen göze çarpmaktadır. 1966 yılında 90.565.801 lira olarak kaydedilen ihracat oranı, 1967 yılına geldiğimizde, 50.723 (milyon) liraya indiği görülmektedir.

Bir önceki seneye göre mukayese edildiğinde, Türkiye'nin İsrail'e ihracatında büyük bir düşüş yaşadığı gözlenmektedir. Aylık bazda bakıldığında, Haziran ayına kadar genel olarak artan ihracat oranının savaşın başladığı haziran ayından sonra, dalgalanarak değişiklik gösterdiği ortaya çıkmaktadır.³²⁹

1967 yılında Türkiye'den İsrail'e gerçekleşen ihracat, Tablo 38'de gösterildiği gibidir.

³²⁹DİE, Dış Ticaret Yıllık İstatistiği 1967-1968, s. 20.

Tablo 38

1967 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat

MALIN CİNSİ	Kg, m3 (Miktar)	Tutar (Lira)
Bahklar, kabuklu hayvanlar ve naimeler	309. 005 Kg	2. 150. 865
Tarifenin başka yerlerinde zikri geçmeyen veya bulunmayan hayvani menşeli sair müstahsallar	50 Kg	47. 770
Sebzeler ve yenilen kökler, yumrular ve nebatlar	2. 833. 668 Kg	4. 693. 426
Yenilen meyveler, kavunun ve turuncgillerin kabukları	753. 477 Kg	2. 378. 607
Örölmeye ve yontulmaya elverişli nebatî maddeler; tarifenin başka yerlerinde zikri geçmeyen veya bulunmayan nebatî menşeli sair müstahsallar	3. 000 Kg	12. 571
Hayvani ve nebatî yağlar (Katı veya mayı); bunların tahallülünden meydana gelen müstahsallar; hazırlanmış yenilir katı yağlar; hayvani veya nebatî menşeli mumlar	14. 940 Kg	25. 920
Şeker ve şeker mamulleri	17. 300 000 Kg	21. 306. 584
Gıda sanayiinin bakiye ve döküntüleri; hayvanlar için hazırlanmış gıdalar	2. 873. 842 Kg	1. 408. 203
Tütün	392. 492 Kg	4. 986. 983
Tuz; kükürt, topraklar ve taşlar; alçı, kireç ve çimentolar	355. 794 Kg	86. 768
Organik olmayan kimyevî müstahsallar; kıymetli madenlerin, radyoaktif elemanların, nadir toprak maddelerinin ve izotopların organik veya organik olmayan bileşikleri	6. 900 Kg	886. 950
Fotoğraf ve sinemacılıkta kullanılan malzeme	251 Kg	54. 468
Deriler ve köseleler	7. 159 Kg	111. 600
Deri eşya, saraciye eşyası, eyer ve koşum takımları, seyahat eşyası ve kap, kılıf, mahfaza teşkil eden benzeri eşya; bağırsaktan mamul eşya	2. 345 Kg	315. 540
Yün, kıl ve at kılı	95. 000 Kg	1. 404. 000
Pamuk	860. 800 Kg	4. 778. 417
Ayakkabılar; getriler, tozluklar ve benzeri eşya; bu eşyanın aksamı	129 Kg	1. 781
Hazırlanmış kuş tüyleri ve mamulleri, yapma çiçekler, insan saçından mamuller, yelpazeler	50 Kg	45. 000
Adi madenlerden âletler, bıçakçı eşyası ve sofrta takımları	143 Kg	5. 040
Kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve âletler; bunların aksamı	18 Kg	1. 120
Ağaç ve ağaçtan mamul eşya; odun kömür	147 m3	57. 993
Debagatte ve boyacılıkta kullanılan hülâsalar; tanenler ve müştakları; boyayıcı maddeler, müstahzar boyalar, vernikler ve müstahzar boyayıcı maddeler; macunlar; mürekkepler	50. 000 Kg	76. 050

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1967-76, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Fasıllar itibariyle İthalat, İhracat ve Bedelsiz İthalat, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1978, s 721-891.

3.3.2.19 1968 Yılı İthalat ve İhracat

3.3.2.19.1 İthalat

1968 yılında, İsrail; Diğer Anlaşmalı Memleketler üst başlığı altında Yugoslavya ve Birleşik Arap Cumhuriyeti ile birlikte Kliring anlaşmalı memleketlerden kabul edilmektedir. İsrail'den gerçekleştirilen 1968 yılındaki ithalat oranına baktığımızda bir önceki yıl, 76.467.392 lira olarak gerçekleşen ticaret hacminin 37.775 (milyon) liraya gerilediği düştüğü görülmektedir. Toplam ithalatın ise 6.216.793.983 liradan 6.934.025.378 liraya küçük bir oranda arttığı görülmektedir.³³⁰ İsrail'in Türkiye'nin yekûn içerisindeki oranı 37.775 (milyon) liradır. Tablo 39'da görüldüğü üzere

³³⁰DİE, Dış Ticaret Yıllık İstatistiği 1967-1968, s. 20.

Türkiye'nin İsrail'den ithal ettiği ürünlerin, tamamen sanayi ürünlerine dönemeye başladığı görülmektedir.

Tablo 39

1968 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat

MALIN CİNSİ	Kg	Tutar (Lira)
Tuz, kükürt, topraklar ve taşlar alçı, kireç ve çimentolar	20.696.071	2.484.505
Organik olmayan kimyevi müstahsallar; kıymetli madenlerin, radyoaktif elemanların, nadir toprak madenlerinin ve izotopların organik veya organik olmayan bileşikleri	228.450	290.377
Organik kimyevi müstahsallar	95.900	394.462
Tabii, sentetik veya taklit kauçuk; kauçuk eşya	13.466	106.784
Kimya sanayiinin muhtelif müstahsalları	1.144	6.266
Debagatta ve boyacılıkta kullanılan hulâsalar; tanenler ve müstahzarları; boyayıcı maddeler, müstahzar boyalar, vernikler ve müstahzar boyayıcı maddeler; macunlar mürekkepler	162	257
Sabunlar, tansiyoaktif organik müstahsallar, yıkama müstahzarları, yağlama müstahzarları, suni mumlar, müstahzar mumlar, bakım müstahsalları, fitilli mumlar ve benzerleri, model yapmaya mahsus patlar ve dışilikte kullanılan mumlar	21.538	106.976
Suni plâstik maddeler, selülozun eter ve esterleri, suni reçineler ve bu maddelerden mamul eşya	2.563.383	7.480.023
Kâğıt ve mukavva; selüloz hamurundan, kâğıttan ve mukavvadadan mamuller	3.571	77.766
Dokumaya elverişli sentetik ve suni devamlı lifler	625.302	4.309.039
Dokumaya elverişli sentetik ve suni devamsız lifler	316.948	1.689.178
Vatka ve keçeler; sicim, ip halat ve ipçi ve urgancı eşyası hususi mensucat emdirilmiş veya sıvanmış mensucat; dokumaya elverişli maddelerden teknik eşya	2	60
Taş, alçı, çimento, amyant, mika ve benzeri maddelerden mamul eşya	947	13.612
Cam ve camdan mamul eşya	6	100
İnciler, kıymetli taşlar ve benzerleri, kıymetli madenler kıymetli madenlerle kaplama maddenler ve bu maddelerden mamul eşya; taklit mücevherci eşyası	1	66
Dökme demir ve çelik	27.390	63.016
Bakır	2.317	66.188
Alüminyum	397.613	2.673.194
Adi madenlerden aletler, bıçakçı eşyası ve sofrta takımlar	10.497	156.605
Adi madenlerden çeşitli eşya	4	108
Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler; bunların aksamı	23.365	463.728
Elektrik makina ve cihazları ve elektroteknik işlere yarayan eşya; bunların	18.105	389.323
Optik alet ve cihazlar; fotoğraf, sinema, ölçü, ayar, kontrol alet ve cihazları; tıbbi-cerrahi alet ve cihazlar	15	6.447
Musiki aletleri; televizyonda manyetik usulle hayal ve ses kaydeden ve seri halinde çoğaltan cihazlar bunların aksam ve teferruatı	461	32.879
Çeşitli eşya	2.411	138.265

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1967-1968, Seri 1: özel Ticaret Madde ve Memleketler itibariyle ithalat ve ihracat, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1971, s. 88-711.

3.3.2.19.2 İhracat

Türkiye'nin 1967 yılında 4.701.007.331 lira olarak gerçekleşen toplam ihracatının, 1968 yılında 4.467.771.330 liraya gerilediği görülmektedir. Türkiye'nin kronik dış ticaret açığının 1968 yılında da sürdüğü ve bu dönemde toplam cari açığın 2.466.254.048 liraya tekabül ettiği görülmektedir. İsrail'e gerçekleşen ihracat hacminde, bir önceki yıla nazaran yaklaşık olarak beş milyon seviyesinde, bir azalma olduğu görülmektedir. 1968 yılında İsrail'e gerçekleştirilen ihracata baktığımızda Türkiye'nin

45.506 (milyon) liralık ihracat gerçekleştirdiği görülmektedir. 1958 yılında Çevresel Pakt'ın imzalanmasından sonra, hızla yükselişe geçen siyasi ve ekonomik ilişkilerin 1960'ların ikinci yarısından itibaren, gerilemeye başladığı görülmektedir. Bu duruma İsrail'in ithalatını, iç üretimle azaltma yoluna gitmesi etkili olduysa da meydana gelen siyasi gelişmelerinde, ekonomik ilişkilere sekte vurduğu anlaşılmaktadır. 1968 yılında Türkiye'nin İsrail'e gerçekleştirdiği ihracat, Tablo 40'ta gösterildiği gibidir.

Tablo 40

1968 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat

MALIN CİNSİ	(Miktar)	Tutar (Lira)
Balıklar, kabuklu hayvanlar ve naimeler	575. 884 Kg	2. 737
Sebzeler ve yenilen kökler, yumrular ve Nebatlar	3. 957. 189 Kg	5. 518
Yenilen meyveler, kavunun ve turuncgillerin kabukları	542. 144 Kg	2. 247
Yağlı tohum ve meyveler, muhtelif tane, tohum ve meyveler; sanayide ve tababette kullanılan nebatlar; saman ve hayvan yemleri	199. 450 Kg	285
Örülmeye ve yontulmaya elverişli nebatî maddeler; tarifenin başka yerlerinde zikri geçmeyen veya bulunmayan nebatî menşeli sair müstahsallar	9. 000 Kg	37
Meşrubat, alkollü içkiler ve sirkeler	7. 169 Kg	15
Gıda sanayiinin bakiye ve döküntüleri; hayvanlar için hazırlanmış gıdalar	1. 000. 000 Kg	666
Tütün	1. 305. 241 Kg	15. 859
Tuz; kükürt, topraklar ve taşlar; alçı, kireç ve çimentolar	1. 300. 785 Kg	489
Maden cevherleri, cüruf ve küller	10. 100. 000 Kg	2. 183
Organik olmayan kimyevî müstahsallar; kıymetli madenlerin, radyoaktif elemanların, nadir toprak maddelerinin ve izotopların organik veya organik olmayan bileşikleri	20. 352 Kg	22
Debagatte ve boyacılıkta kullanılan hülâsalar; tanenler ve müştakları; boyayıcı maddeler, müstahzar boyalar, vernikler ve müstahzar boyayıcı maddeler; macunlar; mürekkepler	118. 360 Kg	117
Fotoğraf ve sinemacılıkta kullanılan malzeme	211 Kg	69
Deriler ve köseleler	163. 939 Kg	2. 251
Deri eşya, saraciye eşyası, eyer ve koşum takımları, seyahat eşyası ve kap, kılıf, mahfaza teşkil eden benzeri eşya; bağırsaktan mamul eşya	3. 035 Kg	515
Kitaplar, gazeteler, resimler ve baskı sanayinin diğer mamulleri; el ve makine yazısı metinler, plânlar	140 Kg	13
Yün, kıl ve at kılı	70.000 Kg	1. 124
Pamuk	1. 619.290 Kg	11. 099
Ağaç ve ağaçtan mamul eşya; odun kömürü	?m3	118
Taş, alçı, çimento, amyant, mika ve benzeri maddelerden mamul eşya	118. 450 Kg	74
Âdi madenlerden âletler, bıçakçı eşyası ve sofrta takımları	312 Kg	9

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1967-1968, Seri 1: özel Ticaret Madde ve

Memleketler itibariyle ithalat ve ihracat, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1971, s. 147-148.

3.3.2.20 1969 Yılı İthalat ve İhracat

1968’de Arap Ligi Ekonomik Konseyi, aldığı bir kararla; Türkiye’nin dış ticaretinde İsrail’in yerini Arap Ülkelerinin alınmasını tavsiye etmiş, dönemin Dışişleri Bakanı, İhsan Sabri Çağlayangil ise yaptığı bir açıklamada; Türkiye’nin Arap Ülkeleri ile ekonomik ilişkilerini geliştirmekten memnunluk duyacağını söylemiştir. Bu çerçevede, Ankara, İsrail ile imzaladığı ticaret anlaşmasını Nisan 1969’da iptal etmiştir.³³¹

Her ne kadar anlaşma iptal edilmiş olsa da Türkiye, İsrail’le ticari ilişkileri kökten kesip atmamış, sadece siyaseten Arap Ülkelerini rahatlatmıştır. İsrail’le ekonomik ilişkiler ise 1960 anlaşması yerine 1950 anlaşması uyarınca sürdürülmüştür.

1969 yılında tıpkı bir önceki senede olduğu gibi İsrail; Diğer Anlaşmalı Memleketler üst başlığı altında, Yugoslavya ve Birleşik Arap Cumhuriyeti ile birlikte Kliring anlaşmalı memleketlerden kabul edilmektedir.

Türkiye’nin İsrail’den gerçekleştirdiği ithalat miktarı, 15.632 (milyon) lira iken; İsrail’e gerçekleştirdiği ihracat miktarı ise 40.811 (milyon) liraya tekabül etmiştir.

Kuruluşunu müteakip, İsrail’e canlı hayvan ihracatı gerçekleştiren Türkiye’nin 1969 yılına geldiğimizde; Türkiye koyunlarının düşük bulunan et, yapağı ve süt verimlerinin melezleme yolu ile artırılması amacıyla: İsrail’den damızlık koyun satın aldığını³³² görmekteyiz. Türkiye’nin İsrail’den aldığı damızlık hayvanlar, aynı zamanda Türkiye-İsrail ekonomik ilişkilerindeki dönüşümün en büyük ifadesidir.

Türkiye ile İsrail devletleri arasında meydana gelen ithalat ve ihracat ürün kalemleri Tablo 41 ve Tablo 42’de gösterildiği gibidir.

³³¹Erdoğan, s. 448.

³³²BCA, 30.18.01-Yer No: Okunamadı

Tablo 41

1969 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat

MALIN CİNSİ	Tutar (Bin Lira)
Kakao yağı (katı veya mayı)	59.020
Melas veya şeker katılmak suretiyle hazırlanmış hayvan yemleri	340.994
Tabii alüminyum-kalsiyum fosfatlar, öğütülmüş tabii kalsiyum fosfat	73.672
Tabii alüminyum-kalsiyum fosfatlar, Öğütülmüş tabii alüminyum fosfat haricindekiler	16.582.067
Gazyağı ve benzerleri	109.488
Makine yağları	262.887
Vazelin	79.195
Bitümenli mahlûtlar	1.599
Karbon black	243.910
Sodyum hidroksit (kostik soda)	439.119
Titan oksitleri	466.671
Potasyum karbonat	362.955
Formik asit	167.476
Poliasitler, anhidritler, halojenürleri, peroksitleri ve perasitleri haricindekiler	230.497
Striknin	80.746
Nebatî alkaloitlerin haricindekiler	9.398
Üre	71
Sentetik ve selülozik vernikler	27.199
Sentetik ve selülozik verniklerin haricindekiler	77.180
Sentetik ve selülozik boyalar	18.160
Macunlar ve sıvama boyaları	3.452
Istampa boyası, çini mürekkebi, kopya mürekkebi ve emsali mürekkepler	55.249
Mant	30.600
Sitronel	297.002
Uçan yağlar ve rezinoitlerin haricindekiler	27.644
Koku veren tabii veya sun'i maddeler	288.706
Tansioaktif organik müstahsallar haricindekiler	212.367
Hassas fotoğraf kağıdı	9.360
Haşarat öldürücü müstahzarlar	130.766
Kimya sanayiinin veya buna bağlı sanayiın kimyevi müstahsalları ve müstahzarları	2.375.786
Kimya sanayiinin veya buna bağlı sanayiın bakiye müstahsalları	11.207
Mayı veya hamur haldeki müstahsallar (Kondansasyon)	1.592.030
Mayı veya hamur haldeki müstahsalların haricindekiler	64.975
Mayı veya hamur haldeki müstahsallar (polimerizasyon)	7.874.616
Mayı veya hamur haldeki müstahsalların haricindekiler	238.025
Rejenere selüloz (M2 ağırlığı 30-40 grama kadar)	325.300
Rejenere selüloz (mayı veya hamur haldeki) müstahsallar)	18.600
Kondansasyon ve polimerizasyonmüstahsallardan mamul eşyanın haricindekiler	322
Vülkanize edilmemiş tabii veya sentetik kauçuğun diğer şekil ve hallerde olanların haricindekiler	3.480
Sertleştirilmemiş vülkanize kauçuktan boru ve hortumların haricindekiler	26.323
Vülkanize kauçuktan taşıyıcı kolanlar ve transmisyon olanları	35.017
Sertleştirilmiş vülkanize kauçuktan her nevi mamul	85.368
Dış lastikler (35 K g .ve daha ağır)	97.745
İç lastikler (5Kg. Kadar)	83.028
İç lastikler (5 kg. ve daha ağır)	3.733
Contalar	15.261
Stensil	86.715
Kitaplar, Broşürler ve benzeri matbuanın haricindekiler	1.410
Moda mecmuaları (her dilde)	778
Dokumaya elverişli sentetik ve sun'i devamlı liflerden 60 denye'ye kadar (60 dahil) sun'i iplikler	840.166
Sentetik iplikler	1.139.986
61-100 (100 dahil) denye'ye kadar sun'i İpek ipliği	2.350.359
61-100 (100 dahil) denye'ye kadar sentetik iplikler	1.503.078
101-400 (400 dahil) denye'ye kadar sun'i İpek ipliği	1.639.255
101-400 (400 dahil) denye'ye kadar sentetik iplikler	130.610
Dokumaya elverişli sentetik maddelerden monofiller, Şeritler ve benzerleri, katgüt taklitleri	39.400
Dokumaya elverişli sentetik ve sun'i devamsız lifler (sentetik)	6.591.296

Dokumaya elverişli sentetik ve sun'i devamsız lifler (sun'i)	1.916.272
Dokumaya elverişli sentetik devamsız liflerle dokumaya elverişli sentetik devamlı veya devamsız lif döküntüleri	9.465.737
Sun'ileri	1.719.105
Taş, alçı, çimento, amyant, mika ve benzeri maddelerden, mamul eşyadan değirmen taşı ve öğütmeye mahsus sairtaşların haricindekiler	38.387
Amyantlı çimentodan, selülozlu çimentodan ve benzerleri mamullerinden inşaat malzemesi haricindekiler	234.486
Sömi silika ve silikamın haricindekiler	3.355
İşlenmemiş cam (optik cam hariç, çubuk, baston, bilye ve boru halinde)	90.201
Demir veya çelikten ince ve kalın borular	2.784.288
Tazyike mukavim çelik borular	235.284
Dökme demirden olanlar	20.465
Demir veya çelik ???	144.615
Demir veya çelik yünü, demir veya çelik sünger, silgi eldiven ve temiâletne veya parlatmada veya mümasil işlerde kullanılan benzeri eşyanın haricindekiler	16.680
Profiller (her türlü)	22.750
Alüminyum saçlar, levhalar, yapraklar ve şeritler haricindekiler	420.323
Alüminyumdan ince yapraklar ve şeritlerin ??? İnce yapraklar ve şeritlerin haricindekiler	510.622
Demir işlerinde kullanılan eğeler, mengenerler	140.979
Demirden yiv ve set açan makinelerin haricindekiler	8.254
Aletler için monte edilmiş levhalar, çubuklar, uçlar ve benzeri eşya	4.261
Hava ve başka gaz komproserleri; motokomproserleri ve türbo komproserleri	174.076
Alüminyumdan ince ve kalın borular	75.966
Vantilatörler ve benzerleri	63.194
Klima cihazları	71.682
Soğutma tertibatlı makineler, cihazlar ve malzemelerin müteferrik aksam ve parçaları	444.925
Sair maksatlarla kullanılan mayı veya toz halindeki maddeleri püskürtmeğe, dağıtmağa veya pulverize etmeğe mahsus mekanik cihazlar	13.449
Kum veya buhar fişkurtma makina ve cihazları ve benzerleri için müteferrik aksam ve parçalar	3.638
Keserek yontan makine ve tezgahların haricindekiler	22.467
Maden dökümhaneleri için döküm kasaları, madenlerin, madeni karbürlerin cam, madeni maddelerin dökümünde kullanılan kalıplar	65.600
Muslukçu eşyası ve boruculuğa ait benzeri diğer eşya	8.377
Amyant contaların haricindekiler	538
Elektrik jeneratörleri, motörler ve rotatif konvertisörler, statik transformatörler ve statik konvertisörler	967.010
Hoparlörler	150.932
Alıcı ve verici televizyon cihazları haricindekilerin aksam ve parçaları	43.454
Elektrik kondansatörleri (sabitler)	46.089
Kumanda veya tevzi tabloları haricindekilerin müteferrik aksam ve parçaları	796
Müteşehhip tenvir ampulleri ve tüpleri	26.862
Müteşehhip ve flüoresan tenvir ampul ve tüpleri haricindeki ampul ve tüpler	154.930
İzolatör	986
Fotoğraf veya sinema laboratuvarlarında kullanılan malzeme ve cihazlar	7.116
Manometre ve seviye müş'irleri haricindekiler	33.530
Elektrik kemiyetlerini ölçmeye mahsus elektrikli ve elektronik alet ve cihazların haricindekiler	66.927
Kaydedici cihazların haricindekiler	59.020
Dolma kalemlerin haricindekiler	65.376
Kurşun kalemler	50.462

Kaynak: İstanbul Ticaret Odası, İsrail, İstanbul, 1969, s. 26-29.

Tablo 42

1969 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat

MALIN CİNSİ	Tutar (Bin Lira)
Bahıklar, kabuklu hayvanlar ve naimeler	2. 523. 164
Sebzeler ve yenilen kökler, yumrular ve Nebatlar	30. 558. 845
İşlenmiş insan saçı	27.000
Rafine edilmiş (şeker şurubu hariç)	38. 056. 092
Rakı ve likör haricindekiler	16. 200
Kepek	223. 920
Pamuk tohumu küspesi	1. 476. 000
Yaprak tütün	6. 469. 236
Kaolen	16. 922
Palamut hülasesi	169. 174
Sessiz veya hem şekil ve hem ses ihtiva eden sinema filmlerinden siyah beyaz veya tek renkli olanlar	86. 164
Deriler ve köseleler	2. 512. 571
Tabii sun'i veya terkip yolu ile elde edilen deri ve köseleden giyim eşyası ve teferruatından ceketler, paltolar, pantolonlar, vesair üste giyilen eşya	274. 918
Sun'i veya terkip yolu ile elde edilen deri ve köseleden ceketler, paltolar, pantolonlar ve sair üste giyilen eşya	108. 931
Sair giyim eşyası ve teferruatı	207. 110
Mektep kitaplarının haricindekiler (Türkçe)	87. 993
Mektep kitaplarının haricindekiler (Sair lisandan)	11. 871
Sinema filmlerine ait ilânat haricindekiler	5. 400
Tiftik	907. 200
Adi keçi kılı	156. 600
Pamuk (karde edilmemiş veya taranmamış)	6. 303. 565
İnsan saçı, takma saç ve benzeri eşya imalinde kullanılmak üzere hazırlanmış yün ve kollar	69. 750
Fitilli veya tazyikli ocaklar ve aksamı haricindekiler	831

Kaynak: İstanbul Ticaret Odası, İsrail, İstanbul, 1969, s. 29-30.

3.3.2.21 1970 Yılı İthalat ve İhracat

3.3.2.21.1 İthalat

Türkiye'nin 1970 yılında gerçekleştirdiği toplam ithalat rakamlarına bakıldığında; 1970 yılı için ithalatın 9.598.121.718 lira olarak gerçekleştiği görülmektedir. İsrail'le gerçekleşen ithalat oranı ise 16.903(milyon) olarak gerçekleşmiştir.³³³Bu oran Türkiye'nin bir önceki yılda ithal ettiği tutardan yaklaşık bir milyon fazladır. Tablo 43'te görüldüğü üzere, Türkiye'nin İsrail'den ithalatında bir önceki yıllara nispetle fazla bir değişikliğin olmadığı görülmektedir. Ayrıca Tablo 44'te, 1970 yılında; Organik olmayan kimyevi müstahsallar; kıymetli madenlerin, radyoaktif elemanların, nadir toprak madenlerinin ve izotopların organik veya organik

³³³Devlet İstatistik Enstitüsü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1970-1971, Seri 1: Madde ve Memleketler İtibariyle İthalat Ve İhracat, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1975, s. 28.

olmayan bileşikleri; Organik kimyevi müstahsallar; Gübreler; Suni plâstik maddeler, selülozun eter ve esterleri, suni reçineler ve bu maddelerden mamul eşya; Kâğıt ve mukavva; selüloz hamurundan kâğıttan ve mukavvadan mamuller; Kitaplar, gazeteler, resimler ve baskı sanayi ile diğer mamulleri; el ve makine yazısı metinler, plânlar; Dökme demir, demir ve çelik; Adi madenlerden çeşitli eşya; Kazanlar, makineler mekanik cihazlar ve aletler; bunların aksamı ürün kalemlerinde gerçekleşen bedelsiz ithalat oranları görülmektedir.

Tablo 43

1970 yılında İsrail'den Gerçekleşen İthalat

MALIN CİNSİ	Kg (Miktar)	Tutar (Lira)
Canlı hayvanlar	65. 630	405. 187
Tuz, kükürt, topraklar ve taşlar alçı, kireç ve çimentolar	1. 600. 000	293. 000
Madeni yakıtlar, madeni yağlar ve bunların takdirinden elde edilen müstahsallar; bitümenli maddeler, madeni mumlar	104. 370	124. 830
Organik olmayan kimyevi müstahsallar; kıymetli madenlerin, radyoaktif elemanların, nadir toprak madenlerinin ve izotopların organik veya organik olmayan bileşikleri	25. 000	52. 270
Organik kimyevi müstahsallar	66	22. 857
Uçan yağlar ve rezinoitler; itriyatçılık veya tuvalet müstahzarları ve kozmotikler	2. 417	96. 897
Fotoğraf ve sinemacılıkta kullanılan malzeme	3. 342	55. 200
Kimya sanayiinin muhtelif müstahsalları	23. 400	210. 448
Suni plâstik maddeler, selülozun eter ve esterleri, suni reçineler ve bu maddelerden mamul eşya	767. 993	2. 464. 858
Kâğıt ve mukavva; selüloz hamurundan, kâğıttan ve mukavvadan mamuller	3. 300	11. 810
Dokumaya elverişli sentetik ve suni devamsız lifler	1. 115. 239	3. 781. 356
Taş, alçı, çimento, amyant, mika ve benzeri maddelerden mamul eşya	675	28. 070
Cam ve camdan mamul eşya	3. 050	11. 225
Dökme demir demir ve çelik	621. 824	2. 103. 765
Alüminyum	14. 129	184. 420
Adi madenlerden aletler, bıçakçı eşyası ve sofa takımları	2. 615	91. 778
Kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler; bunların aksamı	8. 301	348. 687
Motorlu kara nakil vasıtaları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara nakil vasıtaları	838	4. 729
Optik alet ve cihazlar; fotoğraf, sinema, ölçü, ayar, kontrol alet ve cihazları; tıbbi-cerrahi alet ve cihazlar	300	94. 090

Kaynak:Devlet İstatistik Enstitüsü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1970-1971, Seri 1: Madde ve Memlekter İtibariyle İthalat Ve İhracat, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1975, s. 1-573.

Tablo 44

1970 yılında İsrail'den Gerçekleşen Bedelsiz İthalat

MALIN CİNSİ	Kg (Miktar)	Tutar (Lira)
Organik olmayan kimyevi müstahsallar; kıymetli madenlerin, radyoaktif elemanların, nadir toprak madenlerinin ve izotopların organik veya organik olmayan bileşikleri	25	350
Organik kimyevi müstahsallar	3?	1. 745
Gübreler	3. 000	1. 697
Suni plâstik maddeler, selülozun eter ve esterleri, suni reçineler ve bu maddelerden mamul eşya	2?5	2. 203
Kâğıt ve mukavva; selüloz hamurundan kâğıttan ve mukavvadana mamuller	12	167
Kitaplar, gazeteler, resimler ve baskı sanayiini i diğer mamulleri; el ve makine yazısı metinler, plânlar	1?9	2. 576
Dökme demir, demir ve çelik	1. 125	1. 403
Adi madenlerden çeşitli eşya	2	60
Kazanlar, makinalar mekanik cihazlar ve aletler; bunların aksamı	76	1. 622

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1970-1971, Seri 1: Madde ve Memleketler İtibariyle İthalat Ve İhracat, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1975, s. 761-971.

3.3.2.21.1 İhracat

1970 yılında Türkiye'nin toplam ihracatının 6.407.703.371 lira³³⁴ olarak gerçekleştiği görülmektedir. İhracat gelirlerinin ithalat giderlerinden fazla olması nedeniyle, dış ticaret Türkiye'nin aleyhine, yaklaşık olarak üç milyar civarında açık vermiştir. Üstelik aynı yıl alınan bakanlar kurulu kararıyla ithalat ve ihracat rejimlerinde döviz fiyatlarının artırılması farkı daha da arttırmıştır. 1969 yılında Türkiye'nin İsrail'e gerçekleştirdiği ihracatın 40.811 (milyon) lira olmasına karşın, 1970 yılındaki ihracatının bir önceki senenin gerisinde kaldığı görülür. 1970 yılı toplam ihracat geliri içerisinde, İsrail'e gerçekleştirilen ihracat oranına baktığımızda ihracatın 30.799 (milyon)³³⁵ lira olduğu görülmektedir. 1970'li yıllar dünyada ve elbette Türkiye-İsrail ekonomik ilişkilerinde önemli sayılabilecek bir dönemdir. Zira petrolün ani fiyat çıkışı, tüm dünyayı olduğu gibi Türkiye'yi de derinden etkilemiştir. Türkiye, tedarik etmek zorunda olduğu petrol ve türevlerini alabilmek için siyaseten ve konjonktürel nedenlerden ötürü, Arap devletlerinin yanında yer almıştır. Türkiye'nin 70'li yıllarda uygulamaya koyacağı politik duruş, İsrail-Türkiye ilişkilerini 1950'li ve 1960'lı yıllara

³³⁴DİE, Dış Ticaret İstatistiği 1970-1971, s. 22.

³³⁵DİE, Dış Ticaret İstatistiği 1970-1971, s. 28.

nispette daha kırılğan hale getirmiştir. 1970 yılında Türkiye'den İsrail'e gerçekleşen ihracat, Tablo 45'te gösterildiği gibidir.

Tablo 45

1970 yılında İsrail'e Gerçekleştirilen İhracat

MALIN CİNSİ	Kg, m3 (Miktar)	Tutar (Lira)
Yenilen meyveler, kavunun ve turunçgillerin kabukları	1.037.662 Kg	3.257.668
Tütün	109.143 Kg	1.467.662
Pamuk (Karde edilmemiş veya taranmamış)	30.209 Kg	213.336
Bahklar kabuklu hayvanlar ve naimeler	300.548 Kg	2.244.910
Sebzeler ye yenilen kökler, yumrular ve nebatlar	2.066.704 Kg	5.371.709
Yenilen meyveler, kavunun ve turunçgillerin kabukları	105.013 Kg	1.237.793
Yağlı tohum ve meyveler, muhtelif tane, tohum ve meyveler; sanayide ve tababette kullanılan nebatlar; saman ve hayvan yemleri	243.538 Kg	1.223.264
Sebze yenilen nebat, meyve ve sair nebat veya nebat parçaları müstahzarları	10.000 Kg	25.650
Çeşitli gıda müstahzarları	2.425 Kg	324.843
Tuz, kükürt, topraklar ve taşlar alçı, kireç ve çimentolar	17.280 Kg	4.568
Organik olmayan kimyevi müstahsallar; kıymetli madenlerin, radyoaktif elemanların, nadir toprak madenlerinin ve izotopların organik veya organik olmayan bileşikleri	40.028 Kg	54.414
Albuminoid maddeler ve yapıştırıcılar	6.436 Kg	18.022
Deriler ve köseleler	6.637	89.073
Kitaplar, gazeteler, resimler ve baskı sanayiinin diğer mamulleri; el ve makine yazısı metinler, plânlar	3.112 Kg	157.078
Yün, kıl ve at kılı	5 Kg	341
Pamuk	90.343 Kg	870.525
Ayakkabılar, getrler, tozluklar ve benzeri eşya; bu eşyanın aksamı	891 Kg	66.944
Ağaç ve ağaçtan mamul eşya; odun kömürü	1.678 m3	889.496
Şemsiyeler, bastonlar, kamçılar, kırbaçlar ve bunların aksamı	700 Kg	7.875
Taş, alçı, çimento, amyant, mika ve benzeri maddelerden mamul eşya	42 Kg	1.593
Organik olmayan kimyevi müstahsallar; kıymetli madenlerin, radyoaktif elemanların, nadir toprak madenlerinin ve izotopların organik veya organik olmayan bileşikleri	28 m3 40.000 Kg	54.414
Kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler; bunların aksamı	4.370 Kg	61.380

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1970-1971, Seri 1: Madde ve Memleketler İtibariyle İthalat Ve İhracat, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1975, s. 1019-1253.

Türkiye ile İsrail arasında, 1950-1970 dönem içerisinde gerçekleşen ihracat ve ithalat kalemleri içerisinde, en çok alınan ve satılan ürünlerin konjonktürel şartlara bağlı olduğu görülmektedir. Türkiye ile İsrail arasında, ekonomik ilişkilerin başlamasıyla birlikte Türkiye, İsrail'in bölge içerisinde kaldığı yalnızlık politikasını kırmıştır. İsrail'in kurulmasını müteakip tüm komşuları ile savaşması, bazı temel ihtiyaçlarını temin etmesini zorlaştırmıştı. Türkiye, bu dönemde yeni kurulmuş olan ve henüz kurumsallaşma sağlayamamış ve vatandaşları için gıda yeterliği sağlayamayan İsrail'e sattığı ürünlerle; İsrail'in temel ihtiyaçlarını temin etmiştir.

Türkiye-İsrail ekonomik ilişkileri savaş şartları dışında, büyük bir oranda mevcut yapısını sürdürmüştür. Türkiye-İsrail arasındaki ekonomik ilişki, gıda ve acil tüketim ürünleri ile başlamıştır. İsrail, fiilen savaştığı Arap devletleri ile gerçekleştiremediği ticareti, büyük bir oranda Türkiye ile ikame etmiştir. Türkiye tarım potansiyeli ve Tel-Aviv'e coğrafi yakınlığı (ABD ve Avrupa'ya oranla) sayesinde kısa süre içerisinde, İsrail'in en önemli tedarikçisi konumuna gelmiştir. Türkiye'den İsrail'e ihraç edilen ürünlerde tarım ve hayvancılık sektörlerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Türkiye, uzunca bir süre, İsrail'in pamuk ve tahıl ihtiyacının büyük bir kısmını karşılamış ve bu ürünlerin dışında tütün, yün, mineral, sebze-meyve, canlı hayvan ve balık ihracatı gerçekleştirmiştir. Hububat, sebze-meyve, canlı hayvan, pamuk, tütün, hayvan yemi, şeker, bitkisel ve hayvansal ürünler, Türkiye'nin düzenli olarak sattığı kalemleri oluşturmuştur. İsrail'in tarımsal yeterliliğini sağlaması ile birlikte, Türkiye'nin tarımsal ihracatı da düşmüştür. Türkiye'nin İsrail'den ithalatında en önemli kalemleri; makineler, demir çelik ürünleri, ilaç, kimyevi ürünler, tekstil ürünleri, elektrik ve elektronik aksamlar, kara ve deniz taşıtları, optik cihazlar, elektrik ve elektronik cihazlar ile plastikler gibi ürünler oluşturmuştur.

Türkiye ile İsrail arasında 1950-1970 yılları arasında meydana gelen ticaretin toplam olarak 129.238.559.889 liraya tekabül ettiği görülmektedir. İsrail'le Türkiye arasında meydana gelen ticaret, çok küçük bir farkla İsrail'in lehinedir. Türkiye'nin yirmi yıllık süredeki toplam ithalatı, 75.899.158.901 lira olarak gerçekleşmiştir. Bu oran içerisinde, İsrail'den gerçekleşen ithalat ise 888.972.342 liradır ve Türkiye'nin İsrail'den ithalatı, genel ithalat içerisinde % 1,17'lik bir dilime sahiptir. Buna karşın ise 53.339.400.988 lira olan toplam ihracatın içerisinde; Türkiye'den İsrail'e gerçekleşen ihracat miktarı, 829.979.737 liradır. İsrail'in Türkiye ihracatın da yirmi yıllık sürede, % 1,55'lik bir paya sahip olduğu görülmektedir.

SONUÇ

1950-1970 yılları arasındaki ekonomik ilişkileri değerlendirilen Türkiye ve İsrail devletleri, zikredilen süre zarfında ekonomik alanın dışında siyasi ve sosyal alanlarda da işbirliği gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin İsrail'le gerçekleştirdiği ekonomik ilişkiler, siyasi ilişkilerden hiçbir zaman bağımsız olmamıştır. Kurulduğu dönemde İsrail'e çekimser yaklaşan Türkiye'nin bu tutumunda, üzerinde yoğun olarak hissettiği, SSCB baskısı etkili olmuştur. Türkiye, II. Dünya Savaşı sonrasında 1945-1947 tarihleri arasında SSCB'nin Boğazlar ve Ardahan-Kars talepleri karşısında yalnız kalmış; bu süreçte, Ortadoğu'da kurulan İsrail Devletini -Rus Yahudi göçmenleri ve diğer sebepler nedeniyle- Rusya'nın bir peyki olarak görmesinden ötürü, İsrail'in kurulmasına muhalif davranmıştır. Türkiye'nin 1947'de Truman Doktrini ile ABD tarafından Batı şemsiyesi altına alınması, daha sonra ise NATO'ya aktif üye olması ile SSCB karşısında yalnız kalmaktan kurtulması ve İsrail'in SSCB'nin peyki olamadığının netlik kazanmasının neticesinde, ilişkiler dostane seviyeyi yakalamıştır.

Türkiye'nin İsrail ile ilgili sosyo-ekonomik ve siyasi politikaları, Ortadoğu'da her zaman tepki ile karşılanmış, özellikle Arap devletleri İslam orijinli Türkiye'nin ABD'nin yanında yer almasını ve İsrail'i tanımasını kabul edememişlerdir. Türkiye'nin konjonktürel politikaları uzun dönemde, Ankara'nın menfaatine sonuçlanmamış; Türkiye, Kıbrıs konusunda istediği desteği alamadığı ABD karşısında, Arap devletlerinin desteğini aramaya çalıştığında, çok geç kaldığını fark etmiştir.

Türkiye, 28 Mart 1949'da İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke sıfatına sahip oldu. Türkiye'nin İsrail'i ilk tanıyan devlet olması, Tel-Aviv ile Ankara arasında başlayacak yakın temasın ilk adımı oldu. Türkiye, İsrail'i tanıyarak ABD'de var olan Yahudi lobisinden, gerekli desteği almayı ummuş, buna karşın İsrail ise; kendisine uzak olan ABD dışında, siyaseten ve ekonomik anlamda daha yakın olan, Türkiye'nin yardımını kazanmayı amaçlamıştır. Türkiye'nin resmen İsrail'i tanımasından sonra ilk ticaret ve ödeme anlaşması, 4 Temmuz 1950 tarihinde imzalanmıştır. İsrail'in kurulduğu yıldan itibaren acil olarak Türkiye'den beklediği temel destek; Yahudi göçüne izin verilmesi, siyasi yalnızlıktan kurtulmak ve ihtiyacı olan ekonomik pazara sahip olmaktır. İsrail,

resmi tanınmadan sonra istediği konularda, Türkiye'den destek sağlamıştır. Türkiye, 1950'lerin sonuna kadar İsrail'e giden göçmenlere müsaade etmiş, Arap devletlerine rağmen siyaseten İsrail'i desteklemekten geri durmamış, İsrail'in ihtiyacı olan pazarı sağlamakta ise hiçbir beis görmemiştir.

Türkiye-İsrail ilişkileri, her zaman çok taraflı bir çerçevede gerçekleşmiştir. İsrail'le ilişkilerin motor gücü, Türkiye gözükmüşse de esas itici unsur ABD ve İsrail olmuştur. Türkiye-İsrail ilişkileri, bir taraftan küresel gelişme olan Soğuk Savaş'tan etkilenirken diğer bir taraftan da Ortadoğu'daki bölgesel denklemlerden etkilenmiştir. Bağdat Paktı ve hemen sonrasında yaşanan Süveyş Krizi ile Türkiye, siyasi ilişkilerini en asgari seviyeye indirmiş; buna karşı ise ekonomik ilişkiler, mevcut halini büyük oranda korumuştur. Türkiye, siyasi olarak İsrail'e karşı olduğu görüntüsünü, Arap devletlerine vermek durumundayken, ekonomik ilişkiler ise hiçbir akamete uğramadan sürmüştür. 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle, 1960 yılına kadar süren on yıllık dönem, İsrail-Türkiye ekonomik ilişkilerinde genellikle Türkiye'nin kazanç sağladığı, İsrail'in ise gıda ve destek temini sağladığı önemli bir süreç olmuştur. İsrail, henüz bu dönemde en çok, ihracat veyahut ithalat yapılan ülke değilse de dış ticareti genellikle, Türkiye'nin lehine olan bir durum oluşturmuştur. Türkiye için, 1950-1960 yılları ticari skalasında, Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri ilk sırada yer almıştır. Aynı değerlendirme İsrail açısından da geçerlidir. İsrail için temel ekonomik yapı, genel olarak Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri ile yapılan ticareti kapsıyordu. Türkiye tarım potansiyeli ve Tel-Aviv'e coğrafi yakınlığı sayesinde kısa süre içerisinde İsrail'in bölgedeki en önemli tedarikçisi konumuna geldi. İsrail, zaman zaman ABD'den fiziki şartlar nedeniyle temin etmekte zorlandığı temel gıda ihtiyaçlarını, ABD-Türkiye-İsrail görüşmeleri ve anlaşmaları sonucunda Türkiye'den ithal etmiştir.

1950-1960 yılları arası İsrail'in henüz ekonomik ve politik olarak kurumsallaşma sağlayamadığı bir dönemdir. Üstelik bu dönemde İsrail, sürekli göç alıyor; buna karşın ise büyük kısmı tarıma elverişsiz halde bulunan Filistin topraklarını, artan nüfusunu doyuracak ölçüde, kullanamıyordu. Türkiye'den İsrail'e ihraç edilen ürünlerde tarım ve hayvancılık sektörlerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu dönemde Türkiye, İsrail'in pamuk, tahıl, tütün, yün, mineral, sebze-meyve, canlı hayvan

ve balık ihtiyaçlarını karşılıyordu. Hububat, sebze-meyve, canlı hayvan, pamuk, tütün, hayvan yemi, şeker, bitkisel ve hayvansal ürünler ise Türkiye'nin 1950-1960 yılları arasında her yıl düzenli olarak sattığı kalemleri oluşturmuştur. İsrail'in bu dönemde Türkiye sattığı ürünler ise daha çok elektrikli ev aletleri, inşaat malzemeleri, ilaç, cam ürünleri, kimyevi maddeler ve birtakım makine ve aksamı ile plastik ürünlerdir. Ayrıca İsrail, Türkiye'nin sıkı ilişkiler kurmadığı Doğu Avrupa ülkelerinden; kamyon, inşaat makineleri, traktör gibi aksamaları satın alıp Türkiye'ye göndermekteydi. İsrail'in kuruluş aşamasında, gıda sorunu yaşayıp Türkiye'den gıda ithal etmesine karşılık, sanayi ürünleri ithal etmemesindeki temel etken II. Dünya Savaşı sırasında İngiltere'nin Filistin'e savaş sırasında kullanacağı sanayi altyapısını kurması ile ilgilidir. Türkiye'nin İsrail'le gerçekleştirdiği dış ticareti 1950-1960 döneminde büyük bir oranda Türkiye lehine netice vermiştir.

Ekonomik ilişkilerin aksine siyasi ilişkiler 1950'li yılların ortasından itibaren gerilemeye başladı. 1956 Süveyş Krizi sonrasında Türkiye, Büyükelçisi Şevkati İstinyeli'yi İsrail'den çekip diplomatik ilişkileri, maslahatgüzar seviyesine indirmiştir. Diplomatik ilişkilerin uzunca bir süre maslahatgüzar seviyesinde kalmasına karşın siyasi ve ekonomik ilişkiler -Irak'ta yaşanan darbe sonrası- 1958 yılında imzalanan Çevresel Pakt'la birlikte düzelmiş hatta 'altın çağını' yaşamıştır. Şevkati İstinyeli'nin İsrail'den ayrılmadan önce İsrail Dışişleri Bakanlığına giderek, 'Ankara'nın kararının bir taktik politikası olduğunu bunun İsrail'e karşı bir davranış olmadığını, Türkiye'nin İsrail ile yürütülen dostane ilişkileri ve ticareti bozmak niyetinde olmadığını' dile getirmesi İsrail'e ve İsrail'le gerçekleşen ekonomik ilişkilere verilen önemi göstermektedir. İsrail'in 1950-1960 yılları arasında Türkiye ile yaşadığı politik ve diplomatik düş kırıklığı, gerçekleşen ekonomik işbirliği sayesinde hafiflemiştir. Türkiye, 1960'lı yıllardan itibaren İsrail'le ekonomik bağlara Arap ve Müslüman dünya ile ilişkilerini bozmadığı sürece sessiz kalmıştır. Ekonomik anlamda en önemli işbirliği tarım alanında gerçekleşmiştir. İsrail, toprak yapısı ve iklimin daha yumuşak olması sebebiyle Türkiye'de pek çok köy ve kasabada tarımsal denemelerde bulunmuştur. İsraili yazar Ofra Bengio'ya göre, Adana'da 1960-68 yılları arasında İsraili uzmanlar pamuk üretimini ve rekoltesini dört katına çıkarmıştır. Bu dönemde İsraili uzmanlar sadece Adana'da değil hemen hemen Türkiye'nin dört bir yanında bulunmuşlardır.

Türkiye, bu süreçte İsraili uzmanlardan istifade ederken, İsrail ise sınırlı imkânlarla sahip kendi ülkesinde, gerçekleştiremediği pek çok denemeyi Türkiye'nin tarım alanlarında rahatça uygulayabilmiştir. Türkiye-İsrail arasındaki resmi bağlar 1956 yılında siyasi olarak fesih edilse de ekonomik ilişkiler sürdürülmüştür. İsrail'in Türkiye'den ekonomik anlamda en büyük beklentisi, iki ülke ekonomisinin birbirini tamamlaması olmuştur.

1960-1970 yılları, Türkiye'yi derinden etkileyen bir dizi olaya sahne olmuştur. 27 Mayıs 1960 darbesi ile Demokrat Parti iktidarına son verilirken, siyasi ve ekonomik alanda yeni bir dönem başlamıştır. 27 Mayıs darbesi sonrası siyasi sürece 61 Anayasası ile geçilmesi, kamuoyunun siyasette daha etkin olmasına zemin hazırlamıştır. Kamuoyu, Filistin sorununa daha duyarlı hale gelerek İsrail'le daha dostça ilişkiler sürdüren yönetimin aksine, Filistin halkının yanında olmuştur. İsrail ise 27 Mayıs darbesinin kendisi açısından nasıl bir değişim getireceğini endişe ile beklemiştir. Zira İsrail, 1958 yılında Türkiye ile gerçekleştirdikleri, Çevresel Pakt'ın akıbetinin ne yönde olacağını tasavvur etmek durumunda kalmıştır. İsrail, ekonomik olarak Türkiye'yi önemli bir ticari partner olarak görmekteyse de Türkiye'nin fikir değiştirip Arap devletleri gibi kendisine cephe almasından çekiniyordu. 27 Mayıs sonrasında, İsrail-Türkiye ilişkilerinin büyük bir oranda ilerleme kaydetmesi, Tel-Aviv'in endişelerini boşa çıkarmıştır.

Türkiye-İsrail siyasi ve ekonomik ilişkileri, 27 Mayıs sonrasında kaldığı yerden devam etse de, Kıbrıs konusunda Türkiye'nin ABD'den gerekliliği desteği bulamaması, İsrail'le ilişkileri germek durumunda bırakmıştır. Türkiye, Arap devletleri ve İsrail karşısında her zaman tek bir tarafı seçmek durumunda kalmıştır. Arap ülkelerini tercih ettiğinde İsrail'i, İsrail'i tercih ettiğinde ise Arap devletlerini kendisinden uzaklaşmıştır. Türkiye, Kıbrıs konusunda yaşadığı hayal kırıklığı nedeniyle, 1967 Arap Savaşı sırasında, açıkça Arap devletlerini destekleyerek tarafını seçmiş oluyordu. Ayrıca, 1960'ların ortasından itibaren başlayan petrol krizleri Türkiye'nin Arap ülkeleri ile arasını bozmak istememesini gerektirmiştir. 1960-1970 yılları arasında Türkiye-İsrail ilişkileri, oldukça gelgitli bir seyir takip etmiştir. Türkiye'nin bu dönemde İsrail'e ihracatında hububat, pamuk, tütün, şeker, balık, meyve-sebze başta gelen ürünlerden

olmuştur. İsrail'in artık 1960'lar itibariyle tarımsal yeterliliğini sağlaması, Türkiye'nin tarımsal ihracatının düşmesine neden olmuştur. Hatta Türkiye'nin tarımda kötü hava şartlarının etkisi altında kaldığı yıllarda, İsrail'den tohum ve tahıl aldığı bilinmektedir. 1960'ların sonu itibariyle Türkiye, artık İsrail'e ihraç ettiği pek çok kalemi ithal eder duruma gelmiştir. Bu durumun en çarpıcı örneği ise 1969 yılında, İsrail'den damızlık koyun alınması olmuştur. Buna karşın ise Türkiye'nin İsrail'den ithalatında; makineler, demir çelik ürünleri, kimyevi ürünler, tekstil ürünleri, elektrik ve elektronik aksamalar, kara ve deniz taşıtları ile plastikler en fazla aldığımız ürün kalemlerini oluşturmuştur. Türkiye'nin 27 Mayıs sonrası, Kalkınma Planları doğrultusunda ekonomisine istikamet vermesi, ithalatta önceliği yatırım ürünlerine yöneltmiş, bunun sonucunda ise İsrail'den demir-çelik, makine ve elektrikli aletler ithal edilmiştir.

1950-1970 yılları arasındaki yirmi yıl süreçte, Türkiye-İsrail politik ve ekonomik ilişkiler hiçbir zaman birbirinden bağımsız olmamış bilakis birbirlerini tamamlayan bir süreç olmuştur. Siyasi iktidarlar ise çoğu zaman iki devlet arasındaki münasebetleri ileri ve sıcak bir konumda tutma çabası, sarf etmişlerdir. Türkiye'nin kurucu kadroları ve elitleri, İsrail'le ilişkileri olmazsa olmaz bir şart olarak görürken; İsrail tarafı ise Türkiye vazgeçilmez bir dayanak olarak tasavvur etmiştir. Türkiye, İsrail ilişkileri yirmi yıllık dönemde her iki unsurun içyapıları dışında küresel ve bölgesel gelişmelerin paralelinde yürütülmüştür.

KAYNAKÇA

Arşiv

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.18.01 Yer No: 118.108.3

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.10 Yer No: 163.142.4

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.18.01.02 Yer No: 122. 23. 14

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.10 Yer No: 163.142. 4

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.18.01 Yer No: 134.102.17

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.18.01 Yer No: 133. 87. 10

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.18.01 Yer No: 159.16.17

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.18.01 Yer No: 161.44.20

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.18.01 Yer No: 163.64.5

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.18.01 Yer No: 164.47.3

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.18.01 Yer No: 168.5.14

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi(BCA), Dosya No: 70-69/516, Fon Kodu: 030.18.01
Yer No: 177. 22.9

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.18.01 Yer No: 169.23.11

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.18.01 Yer No: 185. 23.17

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030 18 01, Yer No: 206 37 4

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.18.01 Yer No: Okunamadı

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.18.01.02 Yer No: Okunamadı

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.18.01 Yer No: 133. 79. 1

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Dosya No: 27-23-571, Fon Kodu: 030.18.01.02 Yer No: 138. 136.4

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Dosya No: 27/30-472, Fon Kodu: 030.18.01.02 Yer No: 138. 129.17

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.18.01.02 Yer No: 197.50. 16

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: Okunamadı Yer No: 138.25.15

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.18.01 Yer No: 132. 36. 12

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.18.01 Yer No: Okunamadı

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.18.01 Yer No: Okunamadı

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.10 Yer No: 163.142.4

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.18.01 Yer No: Okunamadı

Kitaplar

Aras, Bülent. **Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye**. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1997.

Arı, Tayyar. **Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi**. 3. Baskı. İstanbul: Alfa Yayınları, 2007.

Arı, Tayyar. “*Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin Ortadoğu ve Körfez Ülkelerine Yönelik Dış Politikaları (Kuruluştan Günümüze)*”, Mustafa Bıyıklı (Ed.).**Türk Dış Politikası Cumhuriyet Dönemi** içinde. Cilt 2, İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2008, 351-380.

Armaoğlu, Fahir. “*Yarım Yüzyılın Türk-Amerikan İlişkileri, 1947-1997*”, **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**, Ankara: TTK Yayınları, 1999, 421-440.

Armaoğlu, Fahir. **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**. 14. Baskı. Alkım Yayınevi.

Bacık, Gökhan. **Türkiye, İsrail: Geleneksel Dengenin Dinamikleri**. Zirve Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2010.

Bağcı, Hüseyin. “*Demokrat Parti’nin Ortadoğu Politikası*”, **Türk Dış Politikasının Analizi**. Faruk Sönmezoğlu (drl). İstanbul: Der yayınları, 1994, 89-120.

Bali, Rıfat N. **Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Aliya: Bir Toplu Göç’ün Öyküsü (1946-1949)**. 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

Bengio, Ofra. **Türkiye-İsrail Hayalet İttifaktan Stratejik İşbirliğine**. Filiz Kaynak Dışkaya (Çev.). Erguvan Yayınevi, 2009.

Davutoğlu, Ahmet. **Stratejik Derinlik Türkiye’nin Uluslararası Konumu**. 19. Baskı. Küre Yayınları, 2004.

Doğan, D. Mehmet. **Darbeler Müdahaleler ve Siyasi Sistem**. İstanbul: İz Yayıncılık, 1997.

Dugin, Aleksandr. **Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım**. Vügar İmanov (Çev.). 4. Baskı Küre Yayınları, 2005.

Dursun, Davut. **Ortadoğu Neresi**. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.

Dursunoğlu, Alptekin. **Stratejik İttifak Türkiye-İsrail İlişkilerinin yks**. Anka Yayınları, 2000.

Erdođu, Hikmet. **Büyük İsrail Stratejisi**. İstanbul: IQ Kültürsanat Yayıncılık, 2005.

Erhan, Çağrı. “*ABD ve NATO’yla İlişkiler*”, Baskın Oran (ed.), **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, cilt I**, içinde. 9. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, 522-575.

Erhan, Çağrı ve mer Kürkçüoğlu, “Filistin Sorunu ve İsrail’le İlişkiler”, Baskın Oran (ed.), **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, cilt I, 9.Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, 641-647.

Fuller, Graham E. **Yeni Türkiye Cumhuriyeti**. Mustafa Acar (Çev.). İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.

Güney, Emrullah. **Türkiye'nin Komşuları: lkeler Coğrafyası Jeopolitik**. İstanbul: Çantay Kitabevi, 2002.

Inbar, Efraim. **Türk-İsrail Stratejik Ortaklığı**. Suna Ercan, zgl Erdemli, (Çev.). Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2001.

Gerger, Haluk. **Türk Dış Politikasının Ekonomi Politidi Soğuk Savaş’tan Yeni Dünya Düzenine**. Belge Yayınları, 1998.

Kamel, Ayhan. “*İkinici Dünya Savaşı'nın Bitiminden Günümüze Kadar Türk-Rus İlişkileri*”, **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**, Ankara: TTK Yayınları, 1999, 409-420.

Karakoç, Ekrem. “*ABD'nin Filistin Politikası*”. **Filistin Çıkmaz'dan Çözümüne** İçinde. Küre Yayınları, 2003, 101-128.

Kennedy, Paul. **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**. Birtane Karanakçı (Çev.). 12. Baskı. İstanbul: Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, 2010.

Kıvırcık, Emir. **Büyükelçi**. 3. Baskı. İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.

Lewis, Bernard. **Ortadoğu İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi**. Selen Y. Kölay (Çev.). 6. Baskı Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2009.

Mesut Özcan, “*Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye*”. **Filistin Çıkmaz'dan Çözümüne** İçinde. Küre Yayınları, 2003, 63-97.

Niray, Nasır. “*Bölgesel ve Küresel Gelişmeler Işığında Ortadoğu'da Oluşan Siyasal Gelişmeler ve Türkiye'nin Yeri*”, **Birinci Ortadoğu Semineri**. Elazığ, 29-31 Mayıs 2003, 9-20.

Pehlivanoğlu, A. Öner. **Ortadoğu ve Türkiye**. İstanbul: Kastaş Yayınevi, 2004.

Peköz, Mustafa. **Küresel Güçlerin Ortadoğu Stratejileri**. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık, 2007.

Primakov, Yevgeni. **Rusyasız Dünya**. AijanEsenkanova (Çev.). İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.

Sever, Ayşegül. **Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu 1945-1958**. Boyut Kitapları, 1997.

Sönmezoğlu, Faruk. **Kıbrıs Sorunu ışığında Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye Politikası (1964-1980)**. İstanbul: DER yayınevi, 1995.

Oran, Baskın. “*Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1*”, Baskın Oran (ed.). **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, İçinde (655-680), **ciltI**, 9. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

Özcan, Gencer. “*50. Yılı Biterken Türkiye-İsrail İlişkileri*”, **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**, Ankara: TTK Yayınları, 1999, 537-551.

Özcan, Gencer. **Türkiye – İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi**. TESEV Yayınları, 2005.

Özmen, Süleyman. **Ortadoğu’da Etnik, Dini Çatışmalar ve İsrail**. İstanbul: IQ Kültürsanat Yayıncılık, 2001.

Yavuz, M. Hakan “*İkicilik (Duality): Türk-Arap İlişkileri ve Filistin Sorunu (1947-1994)*”, **Türk Dış Politikasının Analizi**. Faruk Sönmezoğlu (dr.). İstanbul: Der yayınları, 1994, 243-257.

Yergin, Daniel. **Petrol Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü**. Kamuran Tuncay (Çev.). 5. Baskı. İstanbul: Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, 2009.

Yürük, Hüseyin. **1908-2009 Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1908-1950)** 1. Cilt. Alternatif Yayınları, 2009.

Sürekli Yayınlar

Duman, Sabit. "*Ortadoğu Krizleri ve Türkiye*", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**. Sayı 35-36, Mayıs-Kasım 2005, 313-332.

Hershlag, Z. Y. "*İsrail'in İktisadi Durumu*", **İstanbul Ticaret Odası Mecmuası**. Cilt 72, No: 9-10, Eylül Ekim 1956, 16-21.

Köni, Hasan. "*Mısır, Türkiye İsrail Üçgeni*". **Avrasya Dosyası Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi İsrail Özel**. Cilt 1, sayı 3, Sonbahar 1994, 45-56.

Yılmaz, Türel. "*Türkiye-İsrail İlişkileri: Tarihten Günümüze*". **Akademik ORTA DOĞU**. Cilt 5, Sayı 1, 2010, 9-24.

Uzer, Umut. "*Türkiye-İsrail İlişkilerinde Bunalım*", **Ortadoğu Etütleri**. Cilt 2, Sayı 2, Ocak 2011, 138-168.

Raporlar

Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü. **Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1950, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler** itibar ile. Ankara, 1950.

Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü. **Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1950, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler** itibarile. Ankara, 1950.

Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü. **Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1951, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler** itibarileİthalât ve İhracat. Ankara,1953.

Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü. **Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1952, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler** itibarile. Ankara, 1953.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü. **Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1953, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler** itibarile. Ankara.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü. **Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1954, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler** itibarile. Ankara, 1955.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü. **Ticaret Yıllık İstatistik 1956 ve 1956 Ekim, Kasım, Aralık Ayı Kısım: 1 özel Ticaret Memleketler ve Maddeler** itibarileİthalât ve İhracat. Ankara, 1957.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü. **Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1955, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler** itibarileİthalât ve İhracat. Ankara.

Başvekâlet Umum Müdürlüğü. **Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1956, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler** itibarileİthalât ve İhracat. Ankara,1957.

Başvekâlet Umum Müdürlüğü. **Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1957, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler** itibarileİthalât ve İhracat. Ankara,1959.

Başvekâlet Umum Müdürlüğü. **Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1958, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarileİthalât ve İhracat.** Ankara, 1959.

Başvekâlet Umum Müdürlüğü. **Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1959, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarileİthalât ve İhracat.**

Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü. **Ticaret Yıllık İstatistik 1960 ve 1960 Ekim, Kasım, Aralık Ayı Kısım: 1 özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarileİthalât ve İhracat.** Ankara, 1961.

Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü. **Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1960, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarileİthalât ve İhracat.** Ankara, 1962.

Başbakanlık İstatistik Enstitüsü. **Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1961, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarileİthalât ve İhracat.** Ankara, 1962.

Devlet İstatistik Enstitüsü. **Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1962, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibar ile İthalât ve İhracat.**

Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü. **Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1963-1964, Seri 1: özel Ticaret Madde ve Memleketler itibariyle ithalat ve ihracat.**

Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü. **Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1963, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarileİthalât ve İhracat.** Ankara, 1965.

Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü. **Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1964, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarileİthalât ve İhracat.**

Devlet İstatistik Enstitüsü. **Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1965, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarileİthalât ve İhracat.** Ankara, 1968.

Devlet İstatistik Enstitüsü. **Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1966, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Maddeler itibarileİthalât ve İhracat.** Ankara, 1968.

Devlet İstatistik Enstitüsü. **Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1967-1968, Seri 1: özel Ticaret Madde ve Memleketler itibariyle ithalat ve ihracat.** Ankara, 1971.

Devlet İstatistik Enstitüsü. **Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1967-76, Kısım: 2 Özel Ticaret Memleketler ve Fasıllar itibariyle İthalât, İhracat ve Bedelsiz İthalat.** Ankara, 1978.

Devlet İstatistik Enstitüsü. **Dış Ticaret Yıllık İstatistik 1970-1971, Seri 1: Madde ve Memleketler İtibariyle İthalat ve İhracat.** Ankara, 1975.

İsrail Elçiliği Basın Bürosu. **İşte İsrail 1969.** Ankara, 1969.

İsrail Elçiliği Basın Bürosu. **İsrail 21 Yaşında 1948-1969.** Ankara, 1969.

İstanbul Ticaret Odası. **İsrail Memleket Etüdleri Serisi.** İstanbul, 1965.

İstanbul Ticaret Odası. **İsrail.** İstanbul, 1969.

Yayınlanmamış Tezler

Burhan, Ali. “Filistin-İsrail Çatışması ve Hamas”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

Duman, Sabit. “Filistin Sorunu ve Türkiye'nin İsrail Politikası (1947-1967)”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Hacettepe Üniversitesi SBE,1995.

Gökçınar, Demet. “Arap-İsrail Uyuşmazlığında Filistin Sorunu”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Güven, Erdem. “Türkiye Yahudileri'nin İsrail'e Entegrasyonu”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü,2006.

Köksel, Bilge. “Heterodoks İstikrar Programlarının İsrail Uygulaması”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.

Pınar, Demir. “İsrail'in Tarımsal Yapısı”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, 2007.

Umerova, Zenife. “Yahudi Lobisinin ABD İçindeki Konumu ve Ortadoğu Politikasındaki Rolü”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

İnternet Kaynakları

İsrail Ankara Büyükelçiliği. 2011. <http://www.mfa.gov.il/NR/rdonlyres/593D1DD4-6E11-42E2-878F-7E1A926D6349/0/EconomyTurk.pdf> (10.10.2011)

İsrail Ankara Büyükelçiliği.2011.<http://www.mfa.gov.il/NR/rdonlyres/FC5CD717-B151-4E83-9E43-35D2D145E642/0/HistoryTurk.pdf> (10.10.2011)

İsrail Ankara Büyükelçiliği. 2011.<http://www.mfa.gov.il/NR/rdonlyres/E8C4AD55-8C6D-4F34-8805-876D4A770950/0/PeopleTurk.pdf> (10.10.2011)